B U S A Y I D A

YENİ TOPLUM

TÖB-DER'in AYLIK EĞİTİM BİLİM ve SANAT DERGİSİ

OCAK 1976 ● YIL : 1 ● SAYI : 2

Sahibi : **Cemil Çakır** ● Sorumlu Müdürü : **Rüştü Apaydın** ● Teknik İşler : **Mehmet Koç** ● Abone : Yıllık 50, altı aylık 25 Lira ● Adres : Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 14/1 Demirtepe - Ankara ● Tel : 17 49 27 - 25 14 52

ÇARK Matbaası Necatibey Cad. Bilecik Pasajı

Okuyucularımıza

YENİ TOPLUM'un ikinci sayısı bu. İlk sayı, umduğumuzun ötesinde bir ilgi gördü. 5000 dergi eridi gitti bir haftada. Şubelerimize üçlük, beşlik, onluk paketler halinde ödemeli olarak postalandı bir bölüğü. Bir bölüğü elden kitapçılara verildi. Bir bölüğü de, önümüzdeki günlerin abone isteklerini karşılamak üzere alıkonuldu. Giderek artan istekler bizde kalan dergi adedini şimdiden aşar oldu. Abone isteklerini mutlaka karşılamak, gerekirse, birinci sayının ikinci baskısını yapmak niyetindeyiz. Ülkemizdeki dergi çokluğunu ve genel tirajı bildiğimiz için, 5000 rakamını ortalama ve uygun bulmuştuk. Yanılmışız.

Gerçekten, Talip Hocamızın deyimlediği gibi, eğitim alanı, yayımcılığa elverişli, şanslı bir alan. Genel gazete, dergi, kitap alımında öğretmen kesiminin payı büyük. Ancak, gene bu kesimin alım gücü son derece sınırlı, zayıf. Biz iki noktayı hiç gözden kaçırmamaya çalıştık. Dergide yer alacak konuları çeşitlendirdik ve geniş tuttuk, bir; bir de, fiyatı normal piyasanın yüzde elli altına indirdik. Beş lirayı çok az bulan arkadaşlarımız var. Haklılar. Ancak, şimdilik, bu fiyatla da kendini yaşatacak durumda. İlerde gerekirse, koşullar zorlarsa, fiyat artışına gidilebilir. Şimdilik durum iyi.

YENİ TOPLUM, okuyucularına ulaşalı kısa bir zaman oldu. Gene de, duyarlı, titiz, sorumlu okuyuculardan öneri ve eleştiriler geldi. Noksanlarımızı, yanlışlarımızı, «lisan-ı münasiple» yazanlar, söyleyenler oldu. Sevinçle ve saygıyla karşıladık, karşılayacağız. Ve mutlak yararlanmanın yollarını arayacağız bu öneri ve eleştirilerden. Kimilerini kendimiz değerlendirirken, kimilerini de dergiye koyarak sizlere ileteceğiz.

YENİ TOPLUM

1975 Yılını Bitirirken

Yalçın KÜÇÜK

İşgücünün Değerinde «Tarihsel ve Moral Ögeler»

1975 yılının ne getirip ne götürdüğünü anlamak için, önce, işgücü tablosuna bakmak gerekiyor. İşgücü cephesindeki gelişmeleri gösteren bir tablo var. İşgücü tablosu, bu kısa yazının ilk çizelgesi oluyor.

Çizelgedeki sayılar için verilmesi gerekli açıklamalar, şunlar: Cari ücretler, sigortalı işçilerin günlük ücretlerinin ortalaması. Bunlar, resmi bilgiler. Gerçek ücretler ise cari ücretlerin fiyat artışlarına göre düzeltilmesiyle elde ediliyor. Cari ücretlerden gerçek ücretleri elde ederken çok çeşitli fiyat endeksi kullanılabilir. Burada kullanılan endeks, İstanbul Ticaret Odası tarafından hazırlanan İstanbul Şehir Ücretliler Endeksi. Türkiye'de ücretliler için yapılmış tek fiyat endeksi.

Cari ücretler, bütün Türkiye'nin ortalaması olarak düzenlenmiş durumda. Ücretliler fiyat artış endeksi ise sadece İstanbul için. Böylece, gerçek ücretler bulunurken, İstanbul'da ücretlilerin satın aldığı mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artışın bütün Türkiye için de geçerli olduğu varsayımı yapılmış oluyor. Bu varsayımın doğru olduğunu söylemek mümkün değil. Ama istatistiklerin kıtlığı karşısında zorunlu varsayımlardan birisi.

Başka bir yöntem, İstanbul Şehir ücretliler endeksi yerine Ankara veya İstanbul geçinme endeksini kullanmak olabilir. Başka bir yerde, İstanbul geçinme endeksi ile gerçek ücretlerin bulunmasına çalışıldı. (Y. Küçük: Planlama, Kalkınma ve Türkiye, İstanbul, 1975, sayfa 346) Geçinme endeksi ile ücretliler endeksine göre gerçek ücretlerin bulunması arasındaki en önemli fark, 1973 yılındaki gerçek ücretlerde kendisini gösteriyor. Burada, 1973 yılında gerçek ücretlerin önemli bir ölçüde arttığı be-

lirtiliyor. Diğer kaynakta ise 1973 yılında da gerçek ücretler düşüyor.

İki kaynak arasındaki fark, kullanılan düzeltici endeksdeki hareketin farklılığından etikleniyor. Ama bütün fark, bu etkiden ileri gelmiyor. Diğer kaynakta 1973 yılı ücretleri ilk 9 ayı kapsıyor. Eylül ayına kadar olan ayları içeriyor. Karşılaştırma, 1973 yılı Eylül ayından sonra, cari ücretlerde önemli bir artış olduğunu gösteriyor.

ÇİZELGE I : **TÜRKİYE'DE CARİ VE GERÇEK ÜCRETLER**

Yıllar	**Cari Ücret**	**Gerçek Ücret**	**Yıllık Değişme yüzdesi**
1964	19,50	12,18	
1965	21,64	12,78	+ 4,9
1966	23,28	13,17	+ 3,1
1967	25,83	13,77	+ 4,6
1968	28,27	14,39	+ 4,5
1969	32,13	15,60	+ 8,4
1970	35,22	15,64	+ 0,3
1971	39.32	14,78	— 5,5
1972	43,88	14,05	— 5,6
1973	54.41	15,84	+ 12,7
1974	68,26	16,28	+ 2,8
1975 (İlk Altı Ay)	78,61	15,88	— 2,5

Bu açıklamanın tek amacı kullanılan yöntemi ortaya koymak değil. Bunun dışında, bir başka noktayı daha vurgulamak. 12 Mart; 1973 sonbaharına, 1973 seçimlerinin kesinleştiği tarihe kadar, gerçek ücretleri düşürmüş durumda. Bundan sonra ve 1974 yılında gerçek ücretler artmaya başlıyor.

Ne zamana kadar? Çizelgedeki 1975 durumu, giden yılın ilk altı ayını kapsıyor. Bu yazı yazılırken, 1975 yılının ilk dokuz ayına ait cari ücretler ortalaması da biliniyordu. Bu ortalama, yine bir geçinme endeksi ile veya tüketici fiyatları endeksi ile düzeltildiği zaman, durum değişmiyor. 1975 yılının ilk dokuz ayında gerçek ücretler yüzde üçe yakın bir oranda düşüyor. 1975 yılı içinde bir seçim olmadığı için, bu düşüşün 1975 yılındaki durumu yansıttığını kabul etmek zorunlu.

Bütün bunlardan da çıkarılacak sonuçlardan birisi şu: 1975 yılında izlenen ekonomi politikası, işçiler açısından, tam bir 12 Mart politikası özelliği taşıyor. 1975 yılında ortalama işçi ücret-

lerinin satınalma gücü düşürülüyor. Gerçek ücretleri, 1970 düzeyine indirmek için uygulanan politikanın sonuçları ortada. Ortada olan bu durumun anlamı ise çok açık: 12 Mart ve benzeri özlemlerin birincil hedefi işçi sınıfı.

Yalnız yukardaki çizelgenin yorumlamasını burada bırakmamak gerekli. 1975 yılında ortaya çıkan bu olgu, 1975 yılını aşan bir niteliğe sahip. Bu niteliği ortaya çıkarmaya çalışmakta, kuramsal ve eylemsel bir önem var. Ayrıca, böyle bir çaba 1975 yılında ortaya çıkan ve gelecek yıllarda etkisini artan bir ölçüde gösterebilecek gelişmelere de ışık tutabilecek.

Şimdiye kadar cari ve gerçek ücretten söz edildi. Ücret nedir? Ücret işgücünün değerinin piyasadaki karşılığı. İşgücünün değerinin tanımı ise şöyle: «İşgücünün değeri, diğer tüm metalarda olduğu gibi, bu özel malın üretimi ve zorunlu olarak da yeniden üretimi için gerekli işgücü zamanı ile belirlenir». (K. Marx, Capital, Cilt I, sayfa 170-171) Açıklama devam ediyor: «İşgücü, yalnızca bir yetenek veya yaşayan bireyin gücü olarak var olur. Bu yüzden onun üretimi, bireyin varlığını gerektirir. Birey veri alındığında, işgücünün üretimi, bireyin kendisinin yeniden üretimi ve yaşamını sürdürmesinden ibarettir. Yaşamını sürdürebilmek için birey, belirli miktarda geçimlik araçlara ihtiyaç duyar. Bu yüzden, işgücünün üretimi için gerekli emek zamanı, söz konusu geçimlik araçları üretmek için gerekli emek zamanına eşittir. Başka bir deyişle, işgücünün değeri, emekçinin yaşamını sürdürmesi için gerekli geçimlik araçların değerine eşittir».

Buraya kadar ki, açıklama ve alıntılar yeteri ölçüde açık olmalı. Ama daha cevaplandırılması ,gereken sorular var. Ücret, işgücünün değerine, işgücünün değeri de işçinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli geçimlik araçların toplamına eşit olacak. Başka bir deyişle, eğer işgücünün ücreti karşılığında satın alınabilen geçim araçları, işçinin yaşamını sürdürebilmesine yeterli ise ücretin işgücünün değerine eşit olduğundan söz edilebilir. Aksi takdirde işgücünün değerinin altında bir ücret düzeyi ile ödüllendirildiğinden söz etmek gerekecek.

Yalnız burada, ücret ve değer ilişkisinde, en önemli ve zor halka geçimlik araçların belirlenmesi oluyor. Cari ücretle satınalınabilinenlerin toplamını geçimlik araçlar olarak kabul etmek mümkünse, ücret, geçimlik araçlar toplamı ve değer özdeşliğinin sağlandığını söylemek kolay. Bu kolaylık ise her zaman için var. O kadarki, ekonomide üretilen tüketim araçlarının miktar olarak arttığı, çeşit olarak çoğaldığı bir zaman kesitinde gerçek

ücretler artmasa, azalsa veya çok yavaş artsa bile ücretin değere eşit olduğu ileri sürülebilir. İleri sürülüyor.

Ancak ileri sürülenlerin geçerliliğinden, bir an için de olsa, kuşku duymak çok verimli ve doğurgan bir yöntem olacak. Kuşku duyunca da soru sormak gerekecek. Geçimlik araçlar, nedir ve ne ile belirlenir? Cevabın bir bölümü şöyle: «Onun (işçinin) geçimlik araçları, onun normal bir durumda çalışan bir birey olarak yaşamını sürdürebilmesi için yeterli olmalıdır. Onun, besin, giyim, yakıt, konut gibi doğal ihtiyaçları, ülkesinin iklim ve diğer fizik koşullarına göre değişir».

Marksist iktisatın geçimlik araçlar, dolayısıyla, işgücünün değeri ile ilgili olarak getirdiği önermelerden en çok sözü edilen, en çok tekrarlanan bunlar. Burada, «doğal ihtiyaçlar», «iklim, ve diğer fizik koşullar» ön plana çıkıyor. Ön plana çıkarılıyor. O kadar çok çıkarılıyor ki, işgücünün değerinin belirlenmesinde geliştirilmiş önerilerin yalnızca doğal ve dolayısıyla da hayvansal ihtiyaçlarla sınırlı olduğu düşüncesi bir çok «marksist» (?) yazar ve iktisatçıya da kabul ettirilmiş durumda.

Her yerde ve özellikle «burjuva» iktisat kitaplarında tekrarlanan yukardaki alıntıyı hemen izleyen cümleler, büyük ölçüde unutulmuş ve unutturulmuş durumda. Geçimlik araçlar ve işgücü değerini belirlemede son derece verimli ve doğurgan olan bu cümleleri olduğu gibi almak gerekiyor; «Diğer yanda, ışçinin zorunlu ihtiyaçlar denilen ihtiyaçlarının sayısı ve derecesi ve de onları karşılama biçimlerininin kendileri, tarihsel gelişimin ürünüdür ve bu yüzden de, büyük ölçüde, ülkedeki uygarlık düzeyine, daha özel olarak da, özgür işçi sınıfının içinde oluştuğu koşullara, bu koşulları belirleyen alışkanlık ve konfor derecesine dayanır. Bu yüzden, diğer metalarda ortaya çıkan duruma zıt olarak, işgücünün değerinin belirlenmesine, bir tarihsel ve moral öğe girer». (K. Marx, Capital, Cilt I, sayfa 171)

İşgücünün yeniden üretilmesi için gerekli geçimlik araçların belirlenmesinde ülkedeki uygarlık düzeyinin gelişimi önemli bir rol oynuyor. Uygarlık düzeyini ise maddi güçlerin gelişmesi tanımlıyor. Tarihsel ve moral öğe, işin içine burada giriyor.

Şimdi çizelgeye yeniden dönülecek olursa ortaya çıkan durum şu: Toplu sözleşme ve grev hakkının yasalaşmasından 1975 yılı sonuna kadar geçen 11 yıl içinde gerçek ücretlerdeki artış ancak yüzde 30 düzeyinde. 1970 yılından 1975 yılı sonuna kadar geçen zamanda ise tüm artış yüzde 1,5 kadar. 1975 gerçek ücret düzeyi, 1970 yılındaki gerçek ücret düzeyinden ancak yüzde 1,5 kadar yüksek.

1964-1965 yılları arasında ise Türkiye'deki «uygarlık düzeyi» niteliksel bir değişim gösterdi. Dayanıklı tüketim araçları denilen buzdolabı, çamaşır makinası, televizyon üretiminin hızla arttığı, üretimin Türkiye'ye girdiği yıllar, bu dönem oldu. Bunun ötesinde televizyon yayınlarıyla, televizyon reklamları ile, çeşitli giyim, besin araçlarının yanında dayanıklı tüketim araçları günlük yaşamının bir parçası haline getirildi. Bunları kullanmak için «tarihsel ve moral» bir baskı ortaya çıktı. İşçilerin ve diğer emekçilerin, geçimlik araçları arasına, bunların da girdiğini düşünmek gerekiyor. İşçilerin ve diğer emekçilerin dayanıklı tüketim araçlarını, diğer giyim ve besin araçlarını, kendi geçimlik araçları arasında düşünmemeleri için hiç bir neden yok. İşçilerin ve diğer emekçilerin yalnızca hayvansal ihtiyaçlarını karşılamakla yetineceklerini düşünmek mümkün değil.

Öyle ise işgücünün kendisini yeniden üretmesi için gerekli geçimlik araçların niteliksel değişime uğradığını düşünmek gerekiyor. Bu değişim, işgücünün değerinin artması anlamına geliyor. Ancak ücretlerdeki artış ise son derece sınırlı ölçülerde kalmış durumda. Öyle ise ücretler işgücünün değerine eşit değil. Eşit olmaktan çıkmış. Ücretler, işgücünün değerinin altında.

Ücretler, işgücünün değerinin alıtna düşer mi? Düşer. Bunun böyle olabileceğini «marksist» iktisatı kenarından yakalamış olanlar da kabul ederler. Ancak ücretin, işgücünün değerinin altına düşmesinin çok geçici olacağı düşüncesi yaygın. Genellikle çok kısa bir süre için ortaya çıkıp kaybolacak bir olgu gözüyle bakılıyor. Halbuki ücretin değerin altına düşmesinin çok önemli boyutlara ve sonuçlara ulaşabileceğini gösteren örnekler var.

Bu örneklerden en belirgini, makinanın kullanımı ve bu kullanımın belli bir ülkede zaman içinde ve belli bir zamanda ülkeler arasında ortaya çıkan farklılaşmalarla ilgili. Burada makinalaşma ve bunun karşılaştığı güçlükler tartışılmıyor. Ancak bu belirgin örnek, ücretin işgücünün değerinden sapabileceğini ve bu sapmanın uzunca bir süre geçerli olacağını gösteriyor. Bu yüzden uzun alıntı gerekli oluyor.

«Günlük çalışmanın, zorunlu ve artık emek olarak bölünüşü, ülkeler arasında ve hatta aynı ülkede farklı dönemlerde veya çeşitli sanayi kollarında farklılık gösterdiği ve daha önemlisi, işçinin güncel (aktüel) ücreti bir zaman için işgücünün değerinin altına inerken başka bir zamanda değeri aştığı için, bir makinayı üretmek için gerekli emek zamanı ile bu makinanın yerinden ettiği emek miktarı arasındaki fark değişmese bile,

makinanın fiyatı ile makina tarafından yerinden edilen işgücünün fiyatı arasındaki fark çok değişebilir. (Marx, burada dip not açıp şöyle diyor; «Bu yüzden bir komünist toplumda makina kullanmak için olanaklar bir burjuva toplumunda mevcut olabileceklerden çok farklıdır».) Fakat bir kapitalist için, bir meta üretmenin giderini belirleyen önceki farktır ve bu fark, rekabetin baskısıyla kapitalistin kararını etkiler. İşte bu yüzden bugünlerde İngiltere'de keşfedilen makinalar sadece Kuzey Amerika'da kullanılmaktadır. Tıpkı onaltıncı ve onyedinci yüzyılda Almanya'da, Hollanda'da kullanılmak üzere makina keşfedilmesi ve onsekizinci yüzyılda Fransa'da keşfedilen makinaların bir çoğunun İngiltere'de kullanılması gibi. Önceki ülkelerde, sanayinin bazı kollarında kullanılan makinalar diğer sanayi kollarında o kadar çok işgücü fazlalığı yaratıyor ki, bu kollarda ücretin işgücünün değerinin altına düşmesi makina kullanılmasını engelliyor...» (K. Marx, Capital Cilt. I sayfa 392-393)

Daha önce de belirtildiği gibi burada makinanın kullanımı ve bu kullanımın önündeki engeller tartışılmıyor. Bunların tartışılması ayrı. Ancak makina kullanımı ile ilgili örneğin ortaya çıkardığı önemli bulgu şu: Aynı ülkede zaman içinde veya sanayi kolları arasında ücretin işgücünün değerinin altına düşmesi ve bunun yeni bulunan bir makinanın kullanılmasını önleyecek kadar uzun bir süre geçerli olması mümkün.

Buradan, daha önce söylenenlere dönülecek olursa, şu çıkıyor: Son yıllarda, 1960 dan sonraki yıllarda ve özellikle 1970 den sonraki yıllarda, daha açıklıkla, işgücünün geçimlik araçlarında önemli bir artış ve değişme olduğu söz götürmez. Bu artış ve değişmenin miktarını belirlemek mümkün değil. Kuramsal ve pratik bakımdan mümkün değil. Ancak bu imkansızlığa karşın, ücretlerdeki gerçek artışın, işgücünün geçimlik araçlarındaki artış ve değişmenin gerisinde kaldığını söylemek zorunlu. Öyle ise ücretler, işgücü değerinin altına düşüyor. İşçi, işgücünü satarak elde ettiği ücretle geçimlik araçlarını satın alamıyor.

Bu bulgunun önemli sonuçları olmalı. Bunlardan birincisi şu: 1973 Ekim seçimleriyle ortaya çıkan 1975 Ekim seçimleriyle artan ölçüde doğrulanan büyük ve işçi kentlerinin sola kayması olgusu var. Bu oluşumda uzun bir geçmişe sahip devrimci pratiğin önde gelen bir rolü var. Ancak kütlesel nitelik kazanan bu kayma, devrimci pratiğin meyve vereceği bir ortamın var olmasını gerektirir. 12 Mart eylemleri, 12 Mart'tan sonra gelen Cem-Yalçıntaş televizyonlarının tüketim araçlarının satışını kolaylaştırmak için izledikleri yayın ve reklam proğramları,

böyle bir ortamı yaratmış oluyor. Cari ve gerçek ücretin, işçinin geçimlik araçlarını satın almasına yetmeyeceğini gözler önüne seriyor. 1975 yılında izlenen ekonomik politika, buna, yeni bir açıklık ve kesinlik kazandırıyor.

Ortaya çıkan ve yıllarla ölçülebilen bir geçiciliğe sahip bu durumun yol açtığı başka sonuçlar da var! Türkiye'de sosyal demokrasiye dayanaklık edebilecek bir işçi aristokrasisinden söz etmek olanağı yok. Ancak sendika yönetimlerinin çok üst merdivenlerini işgal eden dar ve çok sınırlı bir aristokrasiden söz edilebilir. Bu ise aşılıyor. İşçi kesiminin tabanından bilinçlenme filiz veriyor. 1975 yılında bu filizlenme daha açık bir biçimde görülüyor.

Buraya kadar söylenenler, işçilerle doğrudan doğruya ilgili. Ancak aynı sonuçlar, daha az ölçüde olmak üzere, diğer emekçiler için de geçerli. Özelikle «dar gelirli» memurlar için de geçerli.

Vergiler ya da «Cumhuriyet Düşmanları»

1975 yılında piyasaya en çok sürülen metaların başında «Cumhuriyet Düşmanları» kategorisi geliyor. «Cumhuriyet Düşmanları» kategorisinin ne anlama geldiğini görebilmek için cumhuriyetin kuruluşunu hatırlamak gerekiyor. Tabii modern zamanların ilk ve büyük cumhuriyeti olan Fransız Cumhuriyeti'nin kuruluşunu. 1789 yılında gerçekleşen büyük burjuva devrim ve cumhuriyetini.

Fransız Devrimi 1789 yılı Temmuzunda gerçekleşiyor. Cumhuriyetin kurulması ise bir kaç yıl sonra. Ancak hukuk ve haklar cephesinde en büyük adım 1789 Haziranında atılıyor. 1789 haziranında Genel Meclis'in toplantıları ile Fransız Devrim ve Cumhuriyeti'nde en büyük adım atılmış oluyor. Halkın temsilcileri, soyluların ve ruhanilerin temsilcilerinden ayrı toplanmayı reddettiler. Birlikte toplanmada ısrar ettiler. Soylular ve ruhanilerin temsilcileri karşı çıktı. Kral da karşı çıktı. Halkın temsilcileri ısrar etti. Halkın temsilcileri, ayrı ayrı toplanmak yerine, kendi toplantılarının genel toplantı olduğunu ilan ettiler. Soylu ve ruhanilerin temsilcilerine çağrı çıkardılar. Bir bölümü geldi.

Bundan sonraki gelişmeleri, Fransız Devrimi ile ilgili olarak yazılmış en değerli tarih kitaplarının birinden izlemek mümkün: «15 Haziranda, Sieyes, milletvekillerinin 'hiç vakit kaybetmeden meclisin kuruluşu işi ile meşgul olmalarını' istedi. Milletin en az yüzde doksan altısını temsil eden meclis memleketin

kendinden beklediği işe başlayabilirdi. Sieyes, artık hiç bir manası kalmayan Genel Meclisler adını atıp, «Fransız Milletinin hak ve yetkileri tahkik edilmiş ve tanınmış temsilcilerinin Meclisi» adını almasını teklif etti. Nizamlara daha düşkün olan Mounier «Milletin büyük kısmının temsilcisi, küçük kısmının (imtiyazlıların) yokluğunda iş gören meşru Meclisi» şeklini teklif etti. Mirabeau daha kesin bir formül buldu: «Fransız halkının temsilcileri». Sonunda Berry milletvekili Legrad tarafından öne sürülen şekli tekrar ele alan Sieyes «Milli Meclis» adını öne sürdü. Komünler 17 Haziran 1789 tarihli «Meclisin kuruluşu hakkında Bildiri» ile aleyhte 90 oya karşı lehte 490 oyla Sieyes'in teklifini kabul ettiler. Hemen ardından vergilerin toplanmasını ve devlet borçlarının faizlerinin ödenmesini sağlayan bir emirname lehinde oy verdiler. Şu halde, Halk Millî Meclisin hak ve görevlerini kabullenmiş ve vergiyi kabul etmek hakkını kendisinde görmüş oluyordu». (A. Soboul, 1789 Fransız İnkılabı Tarihi, İstanbul, 1969 sayfa 135-136)

Millet Meclisi ve Cumhuriyet, vergi koyma hakkının elde edilmesiyle çok yakından ilgili. Bu açıdan bakınca cumhuriyetin, vergi koyma hakını halkın temsilcilerinde toplama mücadelesinden doğduğunu düşünmek mümkün. Cumhuriyeti ve en azından burjuva devrimiyle doğan cumhuriyeti kollamak ve düşmanlarına karşı korumak, Cumhuriyet meclislerinin vergi hak ve yetkisine sahip çıkması ile mümkün.

Çağdaş zamanlarda vergi iki türlü toplanıyor. Birisi, Meclis'lerin açık iradeleriyle belirlenen yasama kararlarıyla. Diğerleri, hükümetlerin izlediği politikaların bir sonucu olan enflasyonla. Çalışan kitleler için vergi ile enflasyon arasında bir fark yok. Ücret ve maaşların değişmediği bir yılda yıllık gelirlerinin yüzde 25 ini alan yeni bir vergi ile ücret ve maaşlarının satın alma gücünün yüzde 25 ini ortadan kaldıran bir enflasyon arasında fark yok. Fransız Devrimi öncesinde krala karşı yöneltilen vergi hakkı mücadelesiyle bugün enflasyona karşı yöneltilmesi gereken mücadele arasında bir fark bulmak zor. Her ikisi de cumhuriyeti savunmak için cumhuriyet düşmanlarına verilecek bir mücadele niteliğinde.

Başka bir yerde yazıldı. Burada, tekrarlamadan, ancak bır özet yapılabilir. 1970 yılından 1975 yılı sonuna kadar 49 vergi yasası gerçekleşti. 1971 yılında vergi yasası çıkmadı. 1972 yılında bazı vergi indirimleri, tasarruf bonosunu vergiye dönüştüren yasa, kararname ile alınan akaryakıt vergisini yasalaştıran bir yasa çıktı. 1973 ve 1974 yıllarında hiç bir vergi yasası geçmedi.

ÇİZELGE II : **VERGİLERDE PLÂNLANAN VE GERÇEKLEŞEN**
(1971 Fiyatları ile Milyon TL)

	1973 YILI			1974 YILI			1975 YILI			SON ÜÇ YIL		
	Plan	Gerçekleşme	Gerçekleşme oranı	Plan	Gerçekleşme	Gerçekleşme Oranı	Plan	Gerçekleşme	Gerçekleşme oranı	Plan	Gerçekleşme	Gerçekleşme oranı
Vasıtasız ver.	18.340	17.006	92,73	20.680	17.078	82,58	23.220	19.818	85,35	62.240	53.902	86,60
Vasıtalı ver.	24.740	20.797	84,06	26.800	18.913	70,57	30.030	21.468	71,49	81.570	61.178	75,00
Servet ver. ve diğerleri	1.375	1.388	100,95	1.550	1.312	84,65	1.700	1.462	86,00	4.625	4.162	89,99
Vergiler topl.	44.455	39.191	88,16	49.030	37.303	76,08	54.950	42.748	77,79	148.435	119.242	80,33

Tabii 1975 yılında da. Tabii bu son yıllarda enflasyon hızının yüksekliği konusunda söz söylemeye şimdilik gerek yok.

Cumhuriyeti simgeleyen yasama organları, kuruluş ilke ve görevlerinden birisini geri plana itmiş görünüyor. Görüneni iki numaralı çizelge daha da somutlaştırıyor. İki numaralı çizelge 1975 yılında da vergi gelirleri açısından planlanan hedeflerin çok gerisinde kalındığını gösteriyor. Bu çizelge 1976 Proğramını oluşturan tablolar aarsında. Bundan sonraki çizelge gibi.

Üç numaralı çizelge, ikincinin devamı. Vergi almamanın sonuçlarından bir bölümünü ortaya koyuyor. Bu sonuç, Türkiye'deki üretici güçlerin ulaştığı aşamada, ortaya çıkan bazı nitel değişiklere ışık tutması açısından da önemli

ÇİZELGE III : SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (1971 Fiyatlarıyla Milyon TL.)

	1973 YILI			1974 YILI			1975 YILI		
	Program	Gerçekleşme	Gerçekleşme Oranı	Program	Gerçekleşme	Gerçekleşme Oranı	Program	Gerçekleşme	Gerçekleşme Oranı
Özel	18.650	22.901	122,78	21.110	24.377	115,48	24.000	26.701	111,25
Kamu	25.180	20.979	83,31	28.240	22.393	79,30	31.530	28.263	89,64
Topl.	43.830	43.880	100,11	49.350	46.770	94,77	55.530	54.964	98,98

Vergi almamak, bu yüzden bütçeleri açık bir biçimde hazırlamak, şimdiye kadar hep enflasyonist eğilimlerin temel nedeni olarak kabul edildi. Fakat artık durumun değiştiği anlaşılıyor. Bütçe açıkları, eskisi kadar enflasyonist eğilimleri hızlandırmada etkili değil. Çünkü büyük açıklarla hazırlanan bütçeler büyük açıklarla kapatılmıyor. Çünkü bütçelerde yer alan veya bütçelerdeki transfer ödenekleri ile finanse edilecek olan kamu yatırımları gerçekleştirilmiyor. Bütçe açıklarını belirli sınırlarda tutabilmek için kamu yatırımlarının gerçekleşme oranı düşük tutuluyor. Hem bir takım kollektif hizmetlerin görülmesi için gerekli yatırımlar azaltılıyor, hem de verimli yatırım alanları daha büyük ölçüde özel kesime bırakılıyor. Hükümetler gelip geçiyor. Fakat bu durum değişmiyor. 1975 yılı, «icraat» iddialarına karşın bu tabloyu değiştirmiyor. Değiştirmesine imkân yok. Sınıfsal yapı, her türlü iddianın önünde.

«Gizli» Zamlar

Bütçe açıklarını belirli sınırlarda tutabilmek için kamu yatırımlarının gerçekleşme oranı düşük tutuluyor. Bu cümle yukarıda yer aldı. Şimdi bütçe açıklarını belirli sınırlarda tutmanın anlam ve gerekçesi üzerinde durmanın sırası. Anlam ve gerekçe şurada: Artık Türkiye'de fiyat artışlarının temel nedeni, özel kesim. Başta sanayi olmak üzere özel kesim ve uygulamaları ve finansman sorunları. Başka yerde de söylendi. Türkiye'de özel kesim, başka ülkelerle karşılaştırılamayacak ölçüde, yabancı kaynak kullanıyor. Kendisinin olmayan kaynakla yatırım yapıyor. Bu kaynakları yaratabilmek için iç ve dış kredi olanakları sonuna kadar zorlanıyor.

Hükümetler gelip geçiyor. Özel kesim finansmanının önceliği değişmiyor. Bu önceliğin yarattığı bir fiyat artış hızı var. Bütçe açıklarının sınırını, özel kesimin yarattığı enflasyon hızı belirliyor. Hükümetler, bütçe açıklarının yaratabileceği ek fiyat artış hızını tartıyorlar. Özel kesimin yaratacağı enflasyon hızına eklenecek kamu kesimi enflasyon hızının, siyasal olarak taşınamaz sınırlara ulaşmamasına özen gösteriyorlar.

Bu genel eyilimin içinde 1975 yılının bir ayrılığı görülüyor. Toptan eşya fiyatları endeksinin artış hızı geçen yıldan çok düşük olmasına karşın geçinme ve tüketici fiyatlar endeksinin artış hızı geçen yılı aştı. Bunun nedenini, endekslerin kapsamının farklılığının yanında ve öncelikle 1975 yılında izlenen ekonomik politikada aramak gerekiyor. 1975 yılı, bekleneceği gibi, bir stokçuluk ve karaborsa yılı oldu. Toptan eşya fiyatları endeksinde ise sadece «resmî» fiyatlar hesaba katılıyor. Geçinme ve tüketici fiyatlar endeksinde, tüketicinin ödediği fiyatlar gözönünde tutuluyor. Bu yüzden karaborsa fiyatları, endekslerin kapsamının genişliği ölçüsünde, geçinme ve tüketici fiyatları endekslerine yansıyor.

Ancak 1975 yılında ortaya çıkan fiyat artışlarının bütünü bundan ibaret değil. Bir de «gizli» zamlar var. Resmî ağızlardan «gizli örgüt» sözünün hiç eksik olmadığı bir yılda, gizli zamların ortaya çıkması son derece ilginç. Mekanizması ise son derece yaratıcı.

İzlenen ekonomik politika, açık ve resmî zam yapmamayı amaçlıyor. Özel kesimin, Fiyat Kontrol Komitesi'nden geçmesi gerekli, zam isteklerinin çok büyük bir bölümü yerine getirilmedi. Şimdilik uygulanmadı. Uygulanan sadece Ordu Yardımlaşma Kurumu tarafından yapılan binek taşıtının fiyat artışı istemi oldu. Renault, büyük bir zam aldı.

Diğerleri ne yaptı? Cem-Yalçıntaş televizyonlarının izleyicileri fark edecekler. 1975 yılı, tüketim araçları sanayiinde marka sayısında bir sıçrama niteliğini taşıyor. Marka ve bilinen markaların modelleri arttı. Marka ve model artırmak, özel kesim için de, ulusal ekonomi için de pek kârlı ve yararlı değil. Zaten küçük ve güdük işletmelerde yüksek maliyetlerle üretilen mallar, marka ve model artırımı ile daha yeni maliyet artışlarına katlanmak zorundadır. Ancak buna karşın, 1975 yılında marka ve model sayısında, çıplak gözle görülen bir artış oldu.

Neden? Her yeni marka veya model yeni bir meta sayılıyor. Bunlar için Fiyat Kontrol Komitesine gitmeye gerek yok. Ayrıca bunlar her türlü fiyat endeksinin kapsamının da dışında kalıyor. Çünkü fiyat endeksleri bilinen mal ve markaların, zaman içindeki fiyat değişmelerini gözetiyor.

Yeni marka ve model çıkarmak, gizli zamların bir çeşidi. Bir diğer çeşidi daha var. Bu da belirli fiyatla satın alınan «kullanma değerini» küçültmek. Kullanma değeri, Marx'ın iktisadının en büyük katkılarından birisi. Kullanma değeri, değişim değeri, ya da aynı anlama gelmek üzere, değerden farklı. Her malın bir kullanma değeri, bir de değeri var. Değer, bir malı üretmek için gerekli emek zamanı ile belirleniyor. Teknolojik gelişme ile bir malı giderek daha az emek zamanı harcayarak üretmek mümkün. Bu takdirde zaman içinde malın değerinin düşmesi gerek. Ancak kullanma değeri, eğer malın niteliklerinde bir değişme olmamışsa, değişmez.

Değer, bir eğilim olarak, fiyata özdeş. Fiyatın değerden sapması mümkün. Ama eğilim olarak özdeşlik geçerli. Kullanma değeri ise fiyatla özdeş değil. Kullanma değerini, belirli fiyatla satın alınan malın nicelik ve niteliği belirliyor. 1975 yılında sanayiin ürettiği malların niteliğinde bir değişiklik olduğunu düşünmek için bir neden yok. Ama 1975 yılında belirli fiyatla satılan standart bir çok sanayi malının niceliğinde azalma oldu. Aynı fiyatla satılan bir çok standart malın miktarı azaldı. Böylece belirli fiyat karşılığında daha az kullanma değeri satın alınmış oldu. Diş macunu, tuvalet kâğıdı gibi geçimlik araçlar toplamı içine giren bir çok tüketim aracında, belirli fiyatla satın alınan kullanma değeri düştü. Çünkü standart paketteki miktarlar azaldı. Böylece belirli kullanma değerinin fiyatlarına zam yapılmış oldu. Gizli bir zam. Bu zam da hiç bir endekse girmiyor.

Hiç bir endekse girmemesi, hiç bir istatistiğe yansımaması anlamına gelmiyor. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanan «Üç Aylık Dönemler İtibariyle Başlıca Sanayi Maddeleri Üretimi» adlı 738 sayılı yayından derlenen aşağıdaki tablo,

ÇİZELGE IV : SANAYİDE FİYATLAR
(Birim Fiyatı, TL.)

	1974 Yılı II. dönem	1975 Yılı II. dönemi	Artış Yüzdesi
GIDA SANAYİİ			
Etler	20,7	24,1	16,5
Süt	3,9	5,8	47,7
Margarin	10,1	14,7	45,0
DOKUMA ve GİYİM			
Sentetik kumaşlar	89,7	147,9	64,9
El halısı	935,4	981,6	5,0
KAUÇUK ve PLASTİK			
Oto iç lastiği	36,4	42,1	15,7
Oto dış lastiği	1142,3	1135,4	16,9
METAL ANA SANAYİ			
İngot	2095,7	2664,9	27,1
Mayi ham demir	1089,4	1329,1	22,0
METAL EŞYA SANAYİ			
Çamaşır makinası	3136,8	3394,4	8,2
Buzdolabı	3388,6	3674,6	8,5
Televizyon	3713,7	3750,2	1,1
Otomobil	54426,2	59137,8	11,0
Otobüs	502234,8	541404,7	8,0
Kamyon	158061,0	195736,0	23,9
Traktör	71991,0	81954,0	14,0

söylenenleri sadece doğruluyor. 1974 yılının ikinci üç aylık dönemi ile 1975 yılının ikinci üç aylık döneminin karşılaştırılması, sanayiin ürettiği malların fiyatlarında önemli bir sıçrama olduğunu ortaya koyuyor. Fiyat Kontrol Komitesi'nden geçmeyen ve endekslere yansımayan bu sıçramayı ancak «gizli» zamlarla açıklamak mümkün. «Gizli örgüt» tekerlemeleri, «gizli» zamları gizlemek için uygun bir araç oluyor.

«Beynelmilel Kapitalizmin» Boyunduruğu

Bu bölümde söylenecekler çok kısa. Bölümün kendisi çok açık olduğu için. Açıklığı, Cumhuriyet Döneminde Ticaret Açığı çizelgesi sağlıyor. Bu çizelgenin söyledikleri şunlar: 1975 yılındaki ticaret açığı, ithalât ile ihracat arasındaki fark, 1963-1972

yılları arasındaki on yıllık ticaret açıkları toplamından fazla. Cumhuriyet'in ilk yılı olan 1923 yılındaki ticaret açığından ise 86 misli yüksek. Ticaret açığı, bütçe açığından farklı. Türkiye, bütçesindeki açığı, Merkez Bankası da para basarak finanse edebilir. Ticaret açığını finanse etmek için ise Merkez Bankasına başvurması mümkün değil. Çünkü Merkez Bankası, yabancı para basmaz. Dolar veya Alman markı basamaz. Basmasına müsaade etmezler.

ÇİZELGE V : CUMHURIYET DÖNEMİNDE TICARET AÇIĞI (Bin Dolar)

Yıllar		Ticaret açığı
1923—1932 (on yıl)	—	152718,3
1933—1942 (on yıl)	+	144635,1
1943—1952 (on yıl)	—	185137,7
1953—1962 (on yıl)	—	1348671,8
1963—1972 (on yıl)	—	3007066,0
1923—1972 (elli yıl)	—	4548958,7
1973—1975 (üç yıl)	—	6114503,1
1923—1975 (elliüç yıl)	—	10663461,8
1973 yılı	—	769131,8
1974 yılı	—	2245371,3
1975 yılı	—	3100000,0
1923 yılı	—	36081,8

Öyle ise bu açık nasıl karşılanıyor? Genelleme yapmadan 1975 yılında ne olduğunu söylemek mümkün. Ticaret açığını karşılamak için, ihracattan çok daha fazla ithalât yapabilmek için, kullanılan olanaklardan birisi işçi dövizi. Bu yıl giren işçi dövizleri, bu amaçla kullanıldı. Ancak, işçi dövizleri, 1,4 milyar dolar çevresinde olmakla birlikte, ticaret açığını karşılamaya yeterli değil. Buna ek olarak geçen yıllarda gelen işçi dövizleriyle oluşturulan döviz rezervlerinin bir bölümü eritildi.

Üçüncü yol ise şu oldu: 1975 yılında Türkiye 1 milyar 300 milyon dolar çevresinde yeniden dış borç aldı. Bu borçların hepsi, kısa dönemli. 300 milyon kadarı Uluslararası Para Fonu'ndan. Uluslararası Para Fonu'na, Batı dünyasının ekonomik CİA'yı demek mümkün. Batı Dünyası'nda, UPF'nun CİA'den de etkili bir araç olduğunu düşünenler artıyor.

Uluslararası Para Fonu'nun çalışma yöntemleri ile ilgili ayrıntılara girmeye gerek yok. Bilinmesi yararlı olanlar şunlar:

Fon, istese de istemese de, ekonomisi zayıf ülkeler, döviz sıkıntıları nedeniyle Para Fonu'na muhtaç hale geliyor. Fon, çok büyük boyutlara ulaşmayan miktarlarda borç veriyor. Ancak Fon'un kuruluş mukavelelerinde borç miktarı arttıkça ilgili ülkenin ekonomisinin Fon kararlarına uydurulacağını belirten hükümler var. Üye olan her ülke, bunları önceden kabul ediyor. Belli miktarda borç alabilmek için Fon yetkililerinin uyarılarına boyun eğmeyi, önceden kabul ediyor.

Allende, başkanlığa gelmeden önce sürdürdüğü kampanyada iktidara gelir gelmez Şili'inin Uluslararası Para Fonu ile bağlarını keseceğini ilân etti. Bunu yapamadı. Ancak Şili'de Allende devrilir devrilmez bir UPF heyeti Şili'ye geldi. Faşist cuntaya kredi açmak için.

Türkiye'nin 1958 ve 1970 devalüasyonlarının UPF tarafından düzenlendiği biliniyor. UPF, zayıf ekonomileri önce borçlandırıp sonra boyunduruğu altına alıyor. Bir yazar UPF'nun yürüttüğü politikayı «borç tuzağı» olarak isimlendirdi. 1975 yılında Türkiye, borç tuzağının içine düştü. Uluslararası Para Fonu'na bağımlı hale geldi.

Borçların bir bölümü Uluslararası Para Fonu'ndan. Fakat 950 milyon doları aşan bölümü ise Dövize Çevrilebilir Mevduat kanalından. DÇM borçları üzerinde, günlük basında çok yazıldı. Burada da tekrara gerek yok. Bunların kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi de mevcut değil. Olamaz da. Borçların niteliği, kaynakları gizlemeyi gerektiriyor. Şu anlamda: Resmî kaynakların arkasında nelerin olduğunu ancak bu işin ticareti ile uğraşanlar bilebilir. Yine günlük basında, bu işin ticaretini yapanlara dayanılarak, esas kaynağın Papalığın bir kuruluşu olan Uluslararası Kiliseler Birliği ile Mafia'nın olduğu ileri sürüldü. Buna da kimse itiraz etmedi.

Mekanizması şöyle: Döviz sahibi bir kimse elindeki dövizleri Türk bankalarına yatırabilecek. Bunun için kendisine Avrupa'da geçerli faizden yüksek faiz verilebilecek. Belli bir süre mevduatını yine döviz olarak çekebilecek. Bunları toplayan bankalar için kur garantisi var. Eğer dolar 14 liradan 15 liraya çıkarılırsa Merkez Bankası, bankalara daha önceki mevdutlar için de, her dolar karşılığında bir lira olmak üzere, ödeme yapacak. Ancak dolar 14 liradan 13 liraya düşerse, tersine bir işlem olmayacak.

Döviz sahibinin kimliği önemli değil. Bir T.C. vatandaşı, kaçak yoldan yurt dışına çıkardığı dövizleri de bu şekilde kullanabilir. DÇM dövizlerinin bir bölümünün bu kaynaktan körüklendiği de ileri sürülüyor.

Ancak DÇM ile ilgili bütün bu sorunların ötesinde bir temel sorun var. Bunlar kısa vadeli borçlar. Bir yıllık vadeli olanlar çoğunlukta. Bir yıllık vadenin bitiş süresi 1976 mayıs ayında başlayacak. Bundan sonra, DÇM sahipleri dövizlerini çekebilecek. Gerçi 1975 yılında çıkarılan bir kararname ile yeni faiz farkı verip DÇM hesaplarını uzatma yolları açıldı. Ancak bu hesaplar pek tekin değil. Yine şu anlamda: Bugün Türkiye'nin brüt döviz rezervlerinin çok büyük bir bölümü DÇM kaynaklı dövizlerden oluşuyor. UPF kredileri ile DÇM borçları Türkiye'nin brüt döviz rezervlerini aşıyor.

Bunun da anlamı şu: Eğer UPF kredileri ödenecek ve bütün DÇM sahipleri dövizlerini geri çekecek olursa Türkiye, bunları ödeme olanağına sahip değil. DÇM dövizlerini geri ödeyecek dövize sahip değil. DÇM sahipleri, bunları bilen iş adamları veya finans odaları. Dövizlerini geri çektikleri zaman Türkiye' nin bir çeşit dış «iflas» durumuna düşeceğini bilecek kadar hesaptan anlarlar.

Çekerler mi, çekmezler mi? Yoksa 1976 yılında mevcut DÇM' lere yenilerini mi eklerler? Bunlar önemli sorular değil. Önemli olan Türkiye'nin bu duruma getirilmiş olması. «Beynelmilel kapitalizmin» boyunduruğunun somut bir nitelik alması. İş çevrelerinin bazı bölümlerinden de sesler yükseliyor. DÇM'nin mevcut düzeyinde kalabilmesi ve bir ölçüde de artırılabilmesi için Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı dünyasına çok yeni ödünler vermesi kaçınılmaz. 1975 yılında varılan nokta bu.

1975 Yılı: Ekonomik Özet

Çok kısa özet şu: 1975 yılında Türkiye'de sınıf çelişkileri arttı. Sınıf çelişkilerinin yeni boyutlara ulaştığını gösteren işaretler var. Türkiye'nin dışa bağımlılığı Düyunu Umumiye uygulamalarının eşiğinde. İçerde ise sermaye yalnızlaşıyor. Yalnızlaştıkça gücü azalıyor. Gücü azaldıkça da yeni şiddet yöntemleri deniyor. Yalnızlaşıp gücü azaldıkça şiddete tırmanıyor. Kaçınılmaz bir gidiş.

Bir Eğitim Sistemi Taslak Önerisi

İcen BÖRTÜCENE - Ali KAYMAK

EĞİTİM NEDİR?

«Eğitim nedir?» sorusuna zamandan zamana, toplumdan topluma farklı yanıtlar verildiği gibi, aynı toplum içinde, aynı zaman kesiminde de farklı verilebilinmektedir. Özetle, eğitimin tanımı için pek çok etkenler, pek çok zorluklar doğurabilmektedir. Ne var ki, her alan yada etkinlik gibi, eğitim de tanımlanamaz değildir. Gerçekten de, eğitimin sayısız tanımını yapmak olanaklı. Örneğin, «eğitim bir üst yapı kurumudur» tanımı, en çok yapılan tanımlardan sadece birisidir. Her tanım gibi, bu tanım da, bütünüyle yanlış bir tanım değil kuşkusuz. Ama doğrunun bir yüzünü yansıtan, doğrunun bir yanını açığa çıkaran bir tanım.

EĞİTİMİN İKİLİ KARAKTERİ

Eğitimin «bir üst yapı kurumu» olarak tanımlanması; olgun ve yetişkin kuşakların, toplumun değer yargılarını, «toplumsal bilinç formları»nı genç kuşaklara aktarma, benimsetme işlevini yapmasından ileri geliyor. Ama, eğitim, değer yargıları sisteminden ibaret değil. Evrendeki kesintisiz değişimin olağan sonucu gereği, eğitim de değişiyor. Kısacası, doğanın bir parçası, bir uzantısı olan toplum, durmaksızın, kesintisiz olarak değişiyor. Toplumsal değişimin devindirici, dinamik etkeni ise, üretici güçler. Bilindiği gibi, maddi servet ve değerlerin üretimi için toprak, alet, makina, hammadde gibi üretim araçlarına ihtiyaç vardır. Ve gene bilinir ki, üretim araçları kendi başlarına, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için maddi değerler yaratamazlar. Üre-

tim araçları ile maddi değerler yaratabilmek için, üretim araçlarını kullanan insanlara ve insan emeğine gereklilik vardır. İnsan emeğinin maddi değer yaratabilmesi için ise, insanın belirli bir üretim deneyine, yani tecrübesine, iş ve çalışma alışkanlıklarına, bilgi ve becerilerine sahip olması gerekir. İşte, üretim araçları, insanın emeği, üretim deneyleri, iş ve çalışma alışkanlıkları ile bilgi ve becerilerinin tümüne birden üretici güçler, diyoruz.

Üretici güçlerle üretilen ürünün mal edinilmesini belirleyen mülkiyet şekline ise, üretim ilişkileri diyoruz.

Üretici güçlerle üretim ilişkileri, toplumun üretim biçimini oluşturuyor. Bir başka anlatımla, üretim biçimi, yani üretici güçlerle, bunlara tekabül eden iktisadi ilişkiler bütünü, toplumun iktisadi temelini veya alt yapısını oluşturur.

Toplumsal üst yapı ise, siyasal ve hukuksal kurumları, ahlâk, bilim, sanat, ideolojik ilişkileri din, felsefe vb. toplumsal bilinç formlarını içerir. Bu siyasal ve hukuksal üst yapının temelini, toplumun ekonomik alt yapısı belirler. Üst yapı bir kez oluştuktan sonra, bir ölçüde bağımsız hareket edebilen bir güç haline gelebilir. Ve temeli oluşturan iktisadi yapıyı koruyan bir zırh görevi görür.

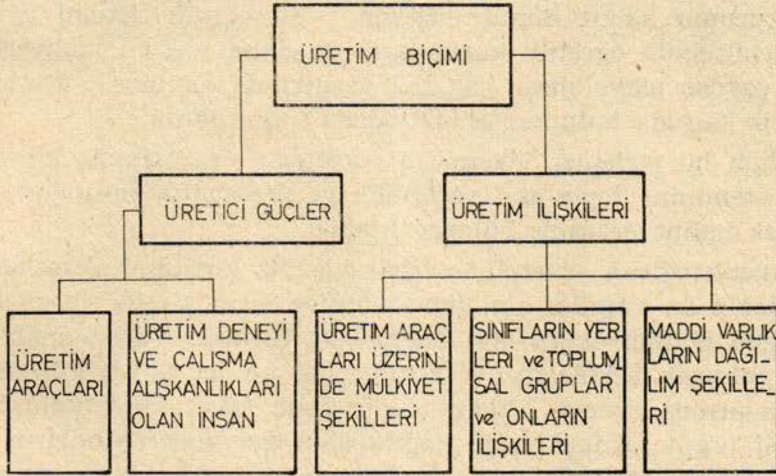
İmdi, bu noktada bir saplama yapmakta yarar var. Üretici güçleri oluşturan ve üretim araçlarını kullanan «İNSANIN DENEYİ, İŞ VE ÇALIŞMA ALIŞKANLIKLARI, BİLGİ VE BECERİLERİ» derken, aslında, bütün kapsamı ile sözkonusu olan, olanca çarpıcılığı ile vurgulanan «EĞİTİM» dir. Çünkü eğitim, kişiye kazandırılan bilgi, beceri ve alışkanlıklarla, gene kişide, bir davranış değişikliği yaratmaktan başka birşey değildir. Kişinin kazandığı davranış değişikliği, onun doğal ve toplumsal çevresini değiştirme amacına yöneliktir. İşte bu anlamda eğitim, toplumsal ve iktisadi alt yapının temel ögesidir. Sonuç olarak eğitim, aynı zamanda bir alt yapı kurumudur ve o nedenle de, ikili bir karaktere sahiptir.

Durumu bir de, aşağıdaki şemadan izleyelim: ([1])

EĞİTİMİN AMACI VE YERİ

Eğitimden beklenen amaç, fizik ve toplumsal çevre üzerinde, bireyin ve toplumun egemenliğinin ve denetim gücünün arttırılmasıdır. Bu ise, eğitimin kurumsal olmayan yapıda üretim içinde örgütlenmesi demektir. Bu nitelikte bir eğitim, bir yandan üretim güçlerini geliştirmeyi sağlarken, bir yandan da eski üretim ilişkilerini ve toplumsal bilinç formlarını değiştirerek bir politik potansiyele ve tercihe dayanmak zorundadır. Böylece, ge-

TABLO : 1

lişen üretici güçler, yani üretim araçları, üretim deneyi, iş ve çalışma alışkanlıkları, bilgi ve becerilerle işlevsel olan insanlar sistemden çıkarken; üretim araçları üzerindeki kullanma hakları, maddi varlıkların ve üretimin dağılımı; sınıfların yerleri ve toplumdaki rolleri de bu politik tercihe göre şekillenerek doğa ve toplumsal çevre üzerindeki egemenlik ve denetim gücünün ortamı yaratılmış olacaktır.

Ancak, bir toplumda, bu denli bir değişimin, durup dururken oluşması olanaksızdır. Eğitim, bu nedenle, sözkonusu değişimin de kaynağıdır. O nedenle, siyasal tercihlerin, bu anlamda ortaya konulmasına ve bu anlamda bir siyasal iktidar olma güçlüklerini dikkate almak durumundayız. Bundan dolayı, önceki yazımızda belirtilen eğitim felsefesi ve ilkelerinin gerçekleşmesini; eğitim-üretim, insangücü ve istihdam sorunlarını birlikte kavrayan, üretimde örgütlenmiş bir eğitim sistemi içinde görmekteyiz. Ancak, 9. Millî Eğitim Şûrası ön taslağında, eğitim sistemi için getirilen önerilerin toplumsal yapımızla, onun rasyoneli ile uyumunun gözetilmemesini dikkate alarak, getirdiğimiz bu öneride sözkonusu rasyonelin geniş ölçüde yansıması gerektiğine inanmaktayız. Yukarıda da belirtildiği gibi, gelenek-

sel yapısıyle, mevcut orta öğretim, hem varlık bulduğu batı kapitalist-emperyalist toplumlarında işlerliğini ve geçerliliğini kaybetmiş, hem de, azgelişmiş ülkelerde toplumsal verimliliğe bir katkı yapamadığı gibi, eğitim maliyetlerinin artmasını doyma noktasına getirmiş, bu toplumlarca taşınması güç bir ek eğitim kurumu haline dönüşmüşlerdir. Bu eğitim sistemi içinde «mesleki-teknik öğretim kurumları» da daha yüksek maliyetlerle ve çağdaş teknolojinin çok çok gerilerinde toplumsal üretkenliğe bir katkıda bulunamaz bir yapıda kalmışlardır.

Tüm bu nedenler ülkemizde «üretimde örgütlenmiş bir eğitim sisteminin» toplumsal verimlilik ve üretkenlik açısından tek seçenek haline getirmiş bulunmaktadır.

Ancak eğitim sisteminde böylesine bir girişimin gerçekleşebilmesinin ön koşullarının, siyasal iktidarların nitelik ve güçleri oranında olduğu doğrusunu önemle ve özellikle vurgulamak isteriz. Sınıfsal farklılaşma ve kutuplaşmanın hız aldığı günümüz toplumlarında siyasal iktidarlar bir avuç fakat küçümsenmiyecek bir örgüt gücüne sahip kapitalist-emperyalist ve onların işbirlikçilerinin güçleri ile ya da yaygın ve temel toplumsal güç olarak tüm değerlerin yaratıcısı işçi ve köylülüğe dayanan emekçilerce belirlenmektedir. Bundan böyle azgelişmiş ülkelerde, siyasal iktidarlar emekçi sınıf ve kitlelere dayanmadıkça ulusal, bağımsız ve demokratik bir toplumun, üretkenliğini arttıracak bir güç kaynağı olacak «üretimde örgütlenmiş» eğitim sisteminin gerçekleşme şansı hemen hemen yok gibidir.

Daha öncede değinildiği gibi, toplumumuzun ikili yapısı içinde üretimde örgütlenmiş eğitimin işlerliği ve geçerliliğinin bir başka gerekçesi de bu sistemin bir yandan sanayileşmemiz açısından ve de tarımda toprak devrimini de içererek toplumsal üretkenliği çağdaş teknolojiyle arttıran bir özelliğinin bulunması, öte yandan bu yapıya kavuşmada «geçişlilik dönemi» içinde geleneksel yapının devrim ihtiyacı içindeki toplumumuza bir potansiyel güç haline dönüştürecek bir kaynak olmasıdır. Bu eğitim ve öğretimde teorik-pratik birliğinin sağlanması demektir. Bu sistemin toplumumuzdaki geçerliliğini ve işlerliğini sağlıyacak bir başka önemli etmen de, dünyada ilk ve derin izler bırakan Köy Enstitüleri deneyinin toplumumuz için bugün canlılığını korumakta olmasıdır.

ÖNERİMİZ

Yukarıda belirtilen gerekçe çerçevesinde ve üretimde örgütlenen bir eğitimin işlevleri de dikkate alınarak aşağıda tüm eğitim sistemine kazandırılacak bir öneri geliştirilmiştir. Geniş

ölçüde politekniklere dayandırılan bu öneri mevcut ve özellikle batı kapitalist toplumların yanlızca prodüktivite ve rasyonalite ilkelerine dayanan yaygın ve örgün eğitim ikilemini de ortadan kaldıran bir özelliği bulunmaktadır.

A) TEMEL EĞİTİM :

Temel eğitim 7-11 yaş gurubunu kapsayan 5 yıl süreli ve temel bilgi beceri ve alışkanlıkların bireylere kazandırılmasını öngören ve böylece içinde bulunduğu ortama etkin bir biçimde uyumunu sağlayan bir kademe olarak düşünülmüştür. Bu kademede eğitimin içeriği bireyin doğa ve çevre üzerindeki egemenliğini kurması ve bunu değerlendirme ve değiştirme olanaklarını verecek biçimde düzenlenmelidir. Böylece bireyin eğitim sisteminin bütünlüğü ve üretim sürecinde ulusal değerlere ve toplumuna yabancılaşmayı önleyerek ön temel değerlerin kazandırılması olanağı doğacaktır. Bu da son çözümlemede bireyin kendisini de sürekli yenilemesini, değiştirmesini ve devrimci tavırlı olmasını içermektedir.

B) ORTA ÖĞRETİM : (I ve II. dönem)

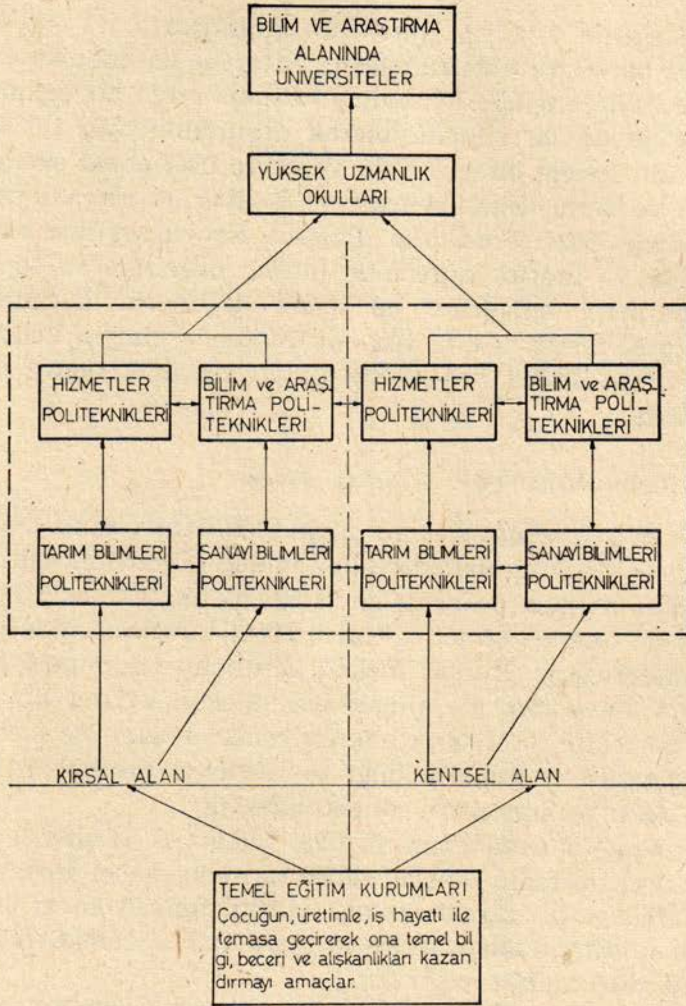
Eğitim sisteminin kökene inen sorunlara çözüm bulacak ve devrim için eğitimin gereklerinin yeniden düzenlenmesinin önemli bir çıkış noktası da orta öğretimde yatmaktadır. Bu sorunun çözümü bu öneride temel eğitim üzerine kurulacak politekniklerde bulunulmuştur. Bunlar mekan açısından iki, fonksiyonel açıdan dört kategoride ele almaktayız. Mekân ayrımı kır ve kent olmak üzere düşünülmekte, fonksiyonel ayırım ise sanayi, tarım, hizmetler ve bunlara bilgi ve teknoloji üretim arz kaynağı olacak bilim ve araştırma politeknikleridir.

Kır-kent ayırımı geniş ölçüde tarım ve tarımdışı faaliyet ayırımı içermektedir. Ancak genel tarımda, genel tarım dışında her iki faaliyetin gerekli kıldığı eğitim fonksiyonları belli ağırlıklarda üretimin talep ettiği ve koşullarının gerektirdiği sürece verilmek durumunda olacaktır.

Böylece, aşağıdaki eğitim sistem ve fonksiyonları belirlenirken, bu gerekçe, önemle gözetilecektir.

Yukarıda çok genel hatları ile çizilen bu öneri kır kesiminde belirtilen 4 fonksiyonunu, ya ayır ayrı üretim-eğitim kurumlarında, ya da koşulların gerektirdiği özelliklere göre tek ve belli oranlarda gruplaştırılmış üretim-eğitim kurumlarında vermek durumundadır. Tarım kesimi için tasarımlanan bu eğitim biçiminde öğretim programlarının içeriğinin göreli ağırlığı tarım bilimlerine verilmek durumunda olacaktır.

TABLO : 2

⟶ Yatay geçişlilik

↑ Dikey geçişlilik

Çerçeve içindeki politeknikler üretim içinde örgütlenmiş ve kurumsal olmayan eğitim ünitelerini ifade etmektedir.

Kır-Kent: Egitim icerik farklılastırmasını ifade etmektedir.

Kent kesiminde, üretim-eğitim kurumlarında iki ayrı yaklaşım ileri sürülmektedir. Bunlardan biri insan gücünün özellikle geleneksel kesimde maddi dayanağını bulacağı ve oluşturacağı küçük esnaf ve sanatkârlar yanında çalışmaya itilerek, sanayileşmeye geçiş döneminde geçici bir kurum olarak küçük sanayi çarşılarında politeknikler bünyesinde iş okulları önerisi de yapılabilir. Bu okullar çarşı içinde esnafın maddî katkılarıyle oluşarak bu çocuklara üretim süreci içerisinde meslekî teknik ve sosyal yaşam ile ilgili bilgi birikimi ve tecrübe verilecek nitelikte tasarımlanabilir. Bu öneri, geçerliliğini ancak bu kesimin ekonomik ve sosyal bir örgütlenme tercihine dayandırılmış ve onları sanayileşmede büyük ölçekli ileri teknolojik bir yapıya kavuşturulması tasarımı ile birlikte ele alındığında sağlayabilecektir. Ayrıca bu okullarla üretim için gerekli insan gücünün de nitelikli bir biçimde oluşması gerçekleşmiş olacak ve örgün-yaygın eğitim ikilemi bu örnekte olduğu gibi ortadan kalkacaktır. (Öneri şemasında gösterilmemiştir.)

İkinci yaklaşım, sanayileşme ve onunla ilişkili çabaların gerektirdiği eğitim biçimidir. Burada gene 4 fonksiyon düşünülmektedir. Şekilde gösterilen bu 4 fonksiyona kuşkusuz öğretim programlarında verilecek göreli ağırlık sanayileşme olacaktır.

Burada üzerinde önemle durulacak noktalar, kır kesiminde olduğu gibi üretim-eğitim kurumları, ya ayrı ayrı mekânlarda, ya da üretimin ister ve koşullarına göre toplulaştırılmış mekânlarda, tüm fonksiyonları görecek biçimde düzenlenecektir. Ayrıca bilim ve araştırma kanalının oluşturulmasında aşağıdaki ilkeler kır ve kent kesimlerinde aynen ve önemle gözetilmelidir.

Bu eğitim kurumlarında üretim süreciyle uyumlu işgücü yetiştirmek amaçtır. Özellikle ara teknik elemanları bu kanaldan yetiştirilerek dayanağını bu kurumlarda bulacaktır. Ancak eğitime konu olan işgücünün yarattığı toplumsal değerler, üretime yaptığı katkılar ve diğer ölçme değerlendirme sistemleriyle başarıları değerlendirilerek yüksek politeknik okullarını ve kendi içlerinde de, yatay geçişme olanakları sağlayacaktır. Bir başka anlatımla politeknikler, bir yandan toplumun gerekseme duyduğu ara teknik elemanları yetiştirir ve hayatta fonksiyonel kılarken, öte yandan da, yüksek vasıflı teknik insan gücünü yetiştirecek olan yüksek öğretim kurumlarına kaynaklık eden orta öğretim düzeyindeki kurumlardır. Böyle tasarımlanmış bir yüksek öğretim, yukarda belirtilen üniversite eğitim, orta öğretim çelişkisini ortadan kaldıracağı gibi, üniversiter öğretimin de kendi iç çelişkisini ortadan kaldırıp üretim ile bağınlaşmış bir yüksek öğretimi oluşturacaktır.

C) YÜKSEK ÖĞRETİM :

a) Bilim ve araştırmayı öngören üniversiteler

b) Yüksek uzmanlık okulları

olmak üzere iki kategoride ele alınmalıdır.

Gene yüksek öğretim iki, üç, dört, beş, altı yıl süreli olarak, amaçlarına ve toplumun isterlerine göre düzenlenmelidir.

Bu öneride belirlenen bilim ve araştırma okulları, bilgi ve teknoloji üretimi için gerekli bilim adamı ve yüksek vasıflı teknik insangücü arz kaynağını yaratacak bir kaynak olarak düşünülmüştür.

Yukarıda verilen şemada görüldüğü üzere, yüksek üretim-eğitim kurumları, gene kır-kent mekan farkını ve 4 işlevini korumaktadır.

Bütün bu eğitim sisteminde ve sistemin her basamağında kuşkusuz yatay ve dikey geçişlilik sürekli olarak gözetilmesi gereken ön koşuldur.

SONUÇ VE BİR ÇAĞRI

Çok özet bir biçimde önerimizi bitirirken, insanı üretim süreci içinde kavrayan, insanı kültür bütününden soyutlanamayan, çok boyutlu gelişmesini amaçlayan çok amaçlı ve çok yönlü teknik okullar olan üretim-eğitim kurumları politeknikler; sanayi, tarım, hizmetler, bilim ve araştırma işlevlerini bir sistem içinde ve mekân düzeyinde, yukarıda açıklanan eğitim felsefesi amacına uygun organik bir bütün sağlayarak «eğitim sistemi taslak önerimiz»i oluşturmaktadır.

Bunun olup bitmiş bir eğitim sistemi önerisi olmadığı açıktır. Yoksa, «taslak» nitelendirilmesinin bir anlam olmazdı. Bu «taslak öneri»nin bir çok eksikliklerinin, yetersikliklerinin olması doğaldır.

Bundan böyle, bütün sorumlu, ciddi eğitim erlerini, özellikle üretimin içinde yer tutan işçi ve köylü dostlarımızı eleştiriye çağırıyoruz. Ancak bu eleştiriler, önerilerle yapılacak katkılardır ki, «taslak öneri»yi olgunlaştırabilir.

BİR AÇIKLAMA

Sayın Kaymak,

Yeni Toplum'un ilk sayısını karıştırdığımda sizin ve İcen Börtücene'nin ortak hazırladığınız IX. MİLLÎ EĞİTİM ŞÛRASI'NIN DÜŞÜNDÜRLÜKLERİ başlıklı yazıya gözüm takıldı.

Tanıdığım bir arkadaşın yazısını okumakta sabırsızlık gösterdim. O nedenle, sizin yazıdan başlayarak dergiyi okumaya koyuldum.

Yazınızın son bölümünü oluşturan AHLÂK DERSİ ÜZERİNE... arabaşlığından itibaren büyük bir sıkıntı ve üzüntü sardı beni. Sıkıntım ve üzüntüm, sizin ve kendisiyle hiç bir kişisel diyaloğum bulunmayan İcen Börtücene imzalarıyla yayınlanmış düşüncelerimi okumaktan ileri geliyordu.

TÖB-DER Ankara Şubesi'nin 16 Haziran 1974'de Türk Hukuk Kurumu'nda düzenlediği IX. Millî Eğitim Şûrası Ön Taslağını Eleştirme Forumu'nda o zaman şube başkanı olan tarafımdan sunulmuş bir eleştiri konuşmasıdır. Öte yandan, TÖB-DER Ankara ve Çorum şubelerinde sunduğum Ahlâk Dersleri ve Eğitim Yoluyla Demokrasi konulu konferanslarımda da, sizin yazınıza aldığınız bölümü andım.

Sözkonusu toplantılara katılan TÖB-DER'li öğretmenler ve konuklar, dergiyi okuyunca işin farkına varacaklar. Ama bu yazının kime ait olduğunu bilmeyen okurlar da var. Bunun için, 16 Haziran 1974'de Türk Hukuk Kurumu salonunda ve yukarıda adı geçen konferanslarda yaptığım bu konuşmanın yazınızla ilgili bölümünü olduğu gibi aşağıya alıyorum.

Karşılaştırmayı okurlara ve dürüst arkadaşlarımıza bırakıyorum. Özel mülkiyetten hoşlanmadığınızı sanıyordum. Yanılmışım.

Saygılar...

Mustafa DÜZGÜN
TÖB-DER Ankara Şubesi
Eski Başkanı

«A — Ahlâk, bir üst yapı kurumudur. Toplumda, bireylerin davranışlarını yöneten günlük yapıp-etmelere norm koyan töre ve inançlardan oluşan bir buyruklar bütünüdür. Toplumların gelişme sürecine bağlı olarak değişen «iyi» ve «kötü» kavramları temeline dayanır. Bu kavramlar, her çağda, her toplumsal sınıfta, toplumsal sınıfların her zümresinde farklı anlamlar taşırlar. Bu nedenle, ahlâk yargıları ya da ahlâksal değerler görelidir. Yani sınıftan sınıfa, zümreden zümreye değişirler. Bu kadar çok ahlâk türlerinden hangisinin ya da hangilerinin ahlâk dersleri kapsamına alınacağını anlamakta güçlük çekiyoruz.»

«B — Kişiye salt üretimle ahlâksal davranışlar kazandırmak olanaksızdır. Çünkü, davranışı belirleyen etkenler, bireyin içinde yer aldığı sosyo-ekonomik yapıdan gelmektedir. Sosyo-ekonomik koşullarda meydana gelen değişikliklerin etkileriyle, davranış kalıplarında değişme görülür. Eğitim, kişiye, kendisinde ve çevresinde meydana gelen davranış değişikliklerinin nedenlerini görme yeteneği kazandırır. Ancak, bu olguyu da davranış değişikliği olarak yorumlamak yanlıştır.»

«C — Ahlâk, göreli bir buyruklar bütünüdür. Hiçbir ahlâk önermesi, bilimsel anlamda genel, kesin ve zorunlu özellikler içeren nitelikte bilgi vermez. Her ahlâk önermesi, önerme koyucusunun damgasını taşır. Bunun içindir ki bağımsız bir disiplin olarak okutulabilecek özellikler taşımamalıdır. Çünkü bir etkinliğin disipline olabilmesi için, konu ve problemlerini, yöntem ve amacını belirlemesi gerekir. Ahlâk'ın bu şansı yoktur.»

«D — Ahlâk, sosyal bir kurumdur. Sosyal kurumlar Sosyolojinin konusuna girmektedir. Liselerimizde okutulan Sosyoloji derslerinin müfredatı, sosyal kurumların, toplum yaşantısındaki önem ve özelliklerini belirten başlıklardan oluşturulmuştur. Bu başlıklardan biri AHLÂK SOSYOLOJİSİ'dir. Bu dersler Felsefe öğretmenleri tarafından okutulmaktadır. Din dersleri öğretmenlerinin Sosyoloji okutmaları, bilimlerdeki branşlaşma ve uzmanlık alanlarının farklılığı nedeniyle olanaksızdır. Sosyoloji müfredatında yer alan ahlâk konuları yetersiz görülüyorsa, kapsam olarak genişletmek mümkündür. Bu da yeni bir ahlâk dersi önerisiyle ortaya çıkmayı gerektirmez.

E — Ön taslakta yer alan ahlâk derslerini, lâyık devlet anlayışı yönünden de tartışmaya değer buluyoruz. Dinin buyruklarından çıkarılan dinsel ahlâk yargılarını, lâyık Türkiye'de isteğe bağlı olmayan bir ders çerçevesinde nasıl okutabiliriz? Biz, Sosyoloji derslerinde Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerini tanıtırken, lâikliği temel ögelerden biri olarak gösteriyoruz. Lâiklik bir ANAYASA yargısıdır. Bu dersi, taslak kapsamına alırken, diğer derslerle arasında doğacak çelişkiler yanında yasal sakıncaların da gözönünde bulundurulması gerekirdi.»

16 Haziran 1974

Radyo, TV ve Eğitim

Mahmut T. ÖNGÖREN

Son 10 yıl içinde ülkemizde radyonun ve televizyonun eğitim alanında kullanılması için çeşitli çalışmalar yapıldı, bazı uygulamalara geçildi ve şimdi de gerek bu iki kitle iletişim aracına, gerekse diğerlerine başvurarak «Açık Üniversite» yönteminin getirilmesine çalışılıyor. Bu gibi faaliyetlerin ışığı altında radyonun ve televizyonun eğitimde kullanımına genel olarak bakmanın, bugüne dek Türkiye'deki uygulamanın derinliklerinde yatan bazı gerçekleri incelemenin ve sonra da «Açık Üniversite»yi gözden geçirmenin yararları vardır.

Türkiye'deki Uygulama :

Radyonun ve televizyonun eğitim için kullanımı daha işin başında yanlış adımlarla gelişmiş ve bu alanda diğer ülkelerdeki uygulamalar adamakıllı incelenmediğinden ötürü ya Türkiye'nin koşullarına uymayan yöntemlerle çalışılmış ya da diğer ülkelerde başarıyla kullanılan yöntemlerin Türkiye'deki değişik amaçlara yönelik çalışmalar için de geçerli olacağı sanılmıştır. Bugün Türkiye'de radyonun ve televizyonun eğitim alanında kullanıldığı yadsınamaz. Hattâ bu alandaki faaliyetin ilk başlangıç yıllarına kıyasla gelişmiş olduğu bile ileriye sürülebilir. Fakat bu gelişmenin eğitimimize gerçekten bazı katkılarda bulunduğunu belirtmek bir hayli zordur. Bu nedenle de bir gelişmenin olduğunu düşünsek bile, ortada aynı zamanda birtakım yararların görüldüğünü söyleyemeyiz.

Bir ülkede radyodan ve televizyondan eğitim alanında nasıl yararlanılır?

Özellikle geri bıraktırılmış ülkelerde yalnız bir radyo ve TV örgütü bulunduğundan bu örgütün olanaklarından eğitim için nasıl yararlanılacağı yayımcılar ve eğitimciler arasında her zaman tartışma konusu olmaktadır. Yalnız İngiltere'de BBC, Japonya'da NHK ve Avustralya'da da ABC adlı radyo ve TV kuruluşları eğitim yayımlarının tüm sorumluluğunu yüklenmişlerdir. Bu yayım kuruluşları diğer eğitim kuruluşları ile işbirliği yaparlar ve onlardan yardım bile alırlar. Fakat radyo ve TV eği-

tim programlarını baştan aşağı kendi görüş ve anlayışlarına göre hazırlarlar. Çünkü bu yayım kuruluşları özerktir. Diğer ülkelerde ise radyo ve TV eğitim programlarının sorumluluğu eğitim bakanlıklarının üzerindedir. Bu eğitim bakanlıkları ülkedeki genellikle tek olan radyo ve TV kuruluşu ile işbirliği yaparlar ve bu işbirliğinin sonucunda eğitim programlarının içeriğini eğitim bakanlıkları saptar ve bu içeriğe uygun programları da radyo ve TV kuruluşları hazırlarlar ve yayımlarlar. Bu uygulamanın geçerli olduğu bazı ülkelerde eğitim bakanlıkları eğitim programlarını hazırlamak üzere kendi radyo ve TV stüdyolarını da kurarlar.

Türkiye'de de Millî Eğitim Bakanlığı eğitim programlarını hazırlamak üzere kendi radyo ve TV stüdyolarını Ankara'da kurmuştur. Burada hazırlanan eğitim programları Türkiye Radyoları'ndan ve TRT Televizyonu'ndan yayımlanmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı ilk radyo eğitim programı, ilkokul öğrencileri için, Nisan 1963'de Ankara İl Radyosu'ndan yayımlanmıştı. Konu «Suyun Yararları» idi. Bu denemeden sonra da radyo eğitim programları 1964 yılında, TRT kurulduktan sonra, sürekli olarak başladı. 1968'de yayıma başlayan TRT Televizyonu'nda da ilk TV eğitim programları 1969'da yapıldı. Programların içeriğinin sorumluluğu elbette yine Millî Eğitim Bakanlığı'ndaydı. Her ülkede görüldüğü gibi, eğitim programlarının hazırlanışında Millî Eğitim Bakanlığı ile TRT arasında çeşitli sürtüşmeler meydana gelirdi. Çünkü 12 Mart dönemine dek TRT özerkti ve bazı eğitim programlarının Millî Eğitim Bakanlığı tarafından saptanan konularını kendi yayım ilkelerine aykırı bulur ve özellikle bu bakanlığın faaliyetini tanıtıcı programlara «Bunların öğrencileri ya da halkı eğitici nitelikleri yok» diye karşı çıkardı.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın «eğitim amaçlarına yönelik» bir anlayışla TRT Televizyonu'nda 12 Mart dönemi içinde yayımlattığı bazı programların konularını burada sıralamakta yarar var: «İlk öğrenimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılmasının yararları», «Ehliyet nasıl alınır?», «Akvaryum balıklarının bakımı», «Genç yaşta yapılan evlilik», «Boş zamanların değerlendirilmesi», «El işleri», «Kuşların bakımı», «Kaloriferlerin yakılmasındaki incelikler», «Ev çiçeklerinin bakımı» ve «Yüzme dersleri». Bu konulara ek olarak Millî Eğitim Bakanlığı'nın incir çekirdeğini doldurmayan daha pek çok konuda radyo ve TV eğitim programı hazırladığını ve bunları da TRT'nin yayınladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Radyolarımızda ve televizyonumuzda gerek öğrencilerin, ge-

rekse yetişkinlerin eğitsel gereksemelerine yanıt veren diğer programlar hiç mi yayımlanmamıştır? Bu soruya olumlu örnekler göstersek bile, bugüne dek TRT ile Millî Eğitim Bakanlığı'nın işbirliği ile hazırlanan ve yayımlanan radyo ve TV eğitim programlarının bilinçli bir anlayışla plânlandığını ileriye sürmek son derece güçtür. Çünkü sermaye çıkarlarının her alanda ağır bastığı Türkiye'de eğitim yalnız radyo ve TV konusunda değil, her alanda yozlaştırılmıştır. Eğitim olanakları, fırsat eşitliği ilkesi hiçe sayılarak yalnız ekonomik gücü yüksek olanların yararına kullanılmaktadır. Ya da günümüzde görüldüğü gibi, din ve ahlâk eğitimi maskesi altında toplumumuzun, sömürüye uygun bir ortam yaratmak amacıyla, daha geriye götürülmesine çalışılıyor. İşte bu anlayışın egemen olduğu Türkiye'de radyo ve TV eğitiminin de yerinde kullanımı ve yarar sağlayacak bir düzeye getirilmesi beklenemez.

Radyo ve TV Eğitim Yayımlarının Aksayan Yönleri :

Türkiye'de eğitim konusu genellikle bilinçli bir anlayışla ele alınmadığı için, radyo ve TV eğitim programlarının hazırlanmasına da bilimsel bir anlayışla yaklaşılmadı bugüne dek. Yabancı ülkelerdeki yozlaşmış ya da bizim koşullarımıza uymayan bazı örneklere bakarak, bu iki kitle iletişim aracını Türkiye'de düzmece bir plânla hizmete sokarken şu görüş üzerinde duruldu: Radyodaki ve televizyondaki eğitim programları ile öğretmenin yerini almak mümkündür. Oysa bugünkü Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı bu görüşün karşısında yer alıyor. Öğretmene bugün, radyo ve TV eğitim programından çok önce, her eğitim düzeyinde yer var. Radyo ve TV eğitim programları ancak öğretmene yardımcı olabilecek nitelikler taşımalıdır ülkemizde. Birinci yanlış adım bu görüş hiçe sayıldığı için atıldı.

İkinci yanlış adım da aynı çizgiyi izliyor. Bugüne dek radyodan ve televizyondan öğrenciler için yayımlanan eğitim programlarının okullardaki ders programlarını izledikleri görülmemiştir. Oysa yabancı ülkelerdeki uygulamalar incelendiği zaman, bu durumun sağlanamamasının radyo ve TV eğitim programlarının etkilerinin sıfıra indirdiği derhal anlaşılır. Kaldı ki, öğrenciler için radyodan ve televizyondan yayımlanan eğitim programlarının yayım saatleri de yanlış seçiliyor. Ya bu nedenle ya da bazı okulların çift öğretim yapmasından ötürü öğrencilerin radyodan ve televizyondan söz konusu programları izlemeleri olanaksızlaşmaktadır. Burada elbette bir başka nokta üzerinde de durmakta yarar var. Bugün Türkiye'de kaç okulda radyo ve TV alıcı vardır? Her okulda bu alıcılardan olabilir mi? Her okulu

bir kenara bırakalım. Anadolu'nun bazı okullarında radyo ve TV alıcıları var mıdır? Anadolu'ya daha okul gitmemiştir. Mevcut okulların öğretmenleri kıyıma uğramaktadır. O halde radyo ve TV ile Türkiye'nin büyük bir bölümüne eğitim götürmeye olanak bulunamaz. Üstelik okul ve öğretmen sorunlarına bir çözüm getirilse bile, Türkiye'nin yine büyük bir bölümündeki okullara radyo ve TV alıcıları koyamazsınız. Çünkü sömürü düzeninin egemen olduğu Türkiye'de gerçek anlamda elektronik endüstrinin kurulmasına yabancı sermaye ve onunla ilişkili durumunda olan işbirlikçiler engel olduğu için, özellikle TV alıcıları ancak montaj endüstrisinin kapsamı içinde yapılmakta ve bu nedenle de çok yüksek bir fiyata satılmaktadırlar. Bu denli yüksek fiyata satılan TV alıcılarını dağıtmaya hiçbir eğitim kuruluşunun ekonomik gücü yetmez. Sonuç olarak da radyo ve televizyondan yapılabilecek eğitimin Türkiye'de kırsal bölgede yaşayan ve yıllardır eğitimden yoksun bırakılmış kitlelere erişmesinin böylece olanak dışı olduğu anlaşılıyor. Ortaya çıkan bir başka nokta da, yine aynı nedenlerle televizyonun bugünkü ekonomik koşullar altında Türkiye'de eğitimde sağlanması gereken fırsat eşitliğine her hangi bir katkıda bulunamayacağıdır.

TRT'nin Özerkliği ve Halk Eğitimi :

İşte yukarda kısaca sıralanan nedenlerden ötürü de dün, bugün ve yarın radyodaki ve televizyondaki eğitim programlarını hazırlamaktan sorumlu Millî Eğitim Bakanlığı yine yukarda sıralanan konuları kapsayan eğitim programları düzenleyerek her zaman ve her yerde olduğu gibi, televizyonda da ancak mutlu azınlığı gözetmekten kendini kurtaramıyor. Ya TRT? TRT hiç olmazsa «halk eğitimi» alanında kendi başına kitlelere yararlı olabilecek radyo ve TV yayımlarını hazırlayamaz mı?

Kuruluşundan 12 Mart dönemine dek TRT Anayasa'dan aldığı yetkiyle özerkti. Bu özerklik döneminde TRT, yukarda da belirtildiği gibi, Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yaparak okul çağındaki öğrencilere radyodan ve televizyondan eğitim programları yayımlamaya çalıştı. Fakat aynı önemde TRT, yetişkinler için «halk eğitimi» türüne uygun bilgi verici ve kitleleri uyandırıcı radyo ve TV programlarına da, özerkliğe dayanarak, yayımlarında yer verdi. 12 Mart dönemine dek oldukça yeterli bir düzeyde yayımlanan bu programları gerek Millî Eğitim Bakanlığı, gerekse hükümetler önlemeye çalıştılar. Fakat TRT'nin sahip olduğu özerklik TRT'yi ve bu programların yayımını korudu. Eğer TRT'nin özerkliği devam edebilseydi, radyo ve TV halk

eğitimi programları giderek gelişebilir ve büyük yararlar sağlayabilirdi.

Ne var ki, Türkiye'yi olduğu yerde tutmayı, hattâ geriye götürmeyi amaçlayan 12 Mart dönemi kısa zamanda yetişti. 1961 Anayasası değiştirildi ve bu değişiklik sonucunda 8 Mart 1972 tarihinde yürürlüğe giren ikinci TRT Yasası, TRT ile Millî Eğitim Bakanlığı arasındaki işbirliğini daha güçlendirdi ve her çeşit eğitim programları bakımından TRT'yi son derece bağımlı bir duruma getirdi. Şöyle ki: Ek madde 3'de «TRT Kurumu, radyo ve televizyonla yapılacak okul içi ve halk eğitimi ile ilgili yayımlarını Millî Eğitim Bakanlığı ile birlikte düzenler» denmekte, aynı konuda ek madde 4'de ise bu işbirliği daha genişletilerek «Kurum program planlamalarında ilgili bakanlıkların görüşünü alır.» denilmektedir. Bu durumda TRT eski özerklik uygulamasına göre bakanlıklara, yani siyasal kuruluşlara ve dolayısıyla da bugün Türkiye'nin yönetimine egemen olan güçlere daha fazla bağlandığı ve «ilgili bakanlıksız yapılamaz ya da onların her dediği şekilde yayım planlaması yapılır» görüşünün ağır bastığı ortadadır. 12 Mart dönemi böylece TRT'ye eğitim bakımından da büyük bir kısıtlama getirmiş bulunuyor.

Bu durum 1973 Ekimi'nde yapılan seçimlerden sonra TRT' nin başına getiirlen İsmail Cem zamanında düzeltilebilir, yeni ve özerk bir yasa tasarısı hazırlanarak CHP-MSP Koalisyon Hükümeti'ne, oradan da T.B.M.M.'ne sunulabilirdi. Bunun sonucunda da radyolarımız ve televizyonumuz eskisi gibi, her çeşit siyasal baskıya karşın, özerkçe hazırlanmış eğitim programları hazılayabilecek bir düzeye kavuşmuş olurdu. Fakât, nedeni kolayca anlaşılmayan bir tutumla, TRT Genel Müdürü İpekçi ve onun yöneticileri böyle bir noktanın gereği üzerinde hiç durmamışlar, hattâ demeçlerinde özerkliğe gerek olmadığını bile belirtmişlerdir. Bu nedenle de gerek İpekçi döneminde, gerekse sonra radyoda ve televizyonda eğitim programlarına hiç önem verilmedi. Bugün de TRT Televizyonu, TV yetkililerinin herhalde eğitici diye nitelendirecekleri bir yayımda (Her cumartesi günü gösterilen «Hafta Sonu» programının bir bölümünde), iki aşçıbaşıyla çeşitli ve pahalı gıda maddeleriyle yemek yapımını öğretiyor milyonlarca seyirciye. Etin ve diğer gıda maddelerinin giderek pahalılaştığı şu günlerde hem de... İşte size Türk televizyonunun bugün erişmiş olduğu eğitim düzeyi.

Açık Üniversite :

Radyo ve TV ile eğitim alanında çeşitli eksikliklere ve yetersizliklere sahip bulunurken, son yıllarda bir de «Açık Üniversite»

tasarısı çıkarıldı Türkiye'nin eğitim alanına. «Açık Üniversite» de bilinen anlamı ile ders yapılmayacak, dershaneler yapılmayacaktır. Kayıt yaptıran öğrenciler Türkiye'de yaşadıkları yerlerden ayrılmayacaklar, ders notları posta ile kendilerine gönderilecek ve ayrıca radyodan, televizyondan, filmden, basılı yayımlardan, mektuptan, zaman zaman yapılacak seminer ve toplantılardan yararlanacaklardır.

«Açık Üniversite» üzerinde burada kısaca durmadan önce, ülkemiz için yepyeni bir yöntem olan bu eğitim biçimi ile ilgili bazı uyarılara yer vermekte yarar var. «Açık Üniversite»nin Türkiye için bugün YAYKUR tarafından önerilmesinin başlıca nedeni elbette eğitim sorunumuza en kısa yoldan bir çözüm getirmektir. Bir öğretim üyesinin belirttiği gibi, Türkiye'de üniversite sorunu çözümlenmeden birdenbire «Açık Üniversite» yöntemine ve düzenine sarılmak, eski bir yapının çökmesini önlemek üzere çatının çağdaş malzeme ile değiştirilmesine benzemektedir. Çünkü ortada bulunan sorunlar yok edilmeden başvurulacak yeni bir yöntem ancak daha başka sorunları da birlikte getirir. Dolayısıyla önce gerek eğitim düzenimizdeki temel sorunları ve radyonun ve televizyonun bugüne dek Türkiye'de eğitimdeki kullanımında görülen aksaklıkları çözümlemeye bakmalı, ancak bundan sonra Batı'da uygulanmakta olan yeni ve çağdaş eğitim yöntemlerinin bizde geçerli olup olmadığı araştırılmalıdır.

Açık Üniversite Çok Yeni Bir Yöntemdir :

«Açık Üniversite» Batı'da uygulanan yeni eğitim yöntemlerinden biridir. Gerçi bu yönteme Japonya'da da başvurulduğunu görüyoruz. Fakat biz burada İngiltere'deki örnek üzerinde duracağız. İngiltere'de «Açık Üniversite»nin, yıllarca önce yüksek öğrenim yapmış olanları son bilimsel gelişmelerden haberdar etmek ya da üniversite öğrenimi görmemiş olanları yüksek düzeyde genel bilgilere kavuşturmak amacıyla kullanıldığı ileriye sürülür. Böylece «Açık Üniversite» ile çalışanlara mı erişmenin yolları araştırılmaktadır? İngiltere'deki bu yeni yöntemin İşçi Partisi tarafından önerilmiş olması, çalışanlara yeni bir eğitim olanağını götürmekten ileriye gitmediğini ortaya koyuyor. Ayrıca İngiliz uygulamasını incelediğimiz zaman, bu yeni eğitim yönteminden evde çalışanlarla birlikte, tam gün çalışanların da yararlandıklarını görüyoruz. Böylece, her hangi bir nedenle yüksek öğrenim yapamamış olanlar «Açık Üniversite» ile bu eksikliği kapama fırsatını bulmaktadırlar.

Ne Denli Açık Bir Yöntem Bu? :

«Açık Üniversite»ye girmek isteyenlerin daha önce bir sı-

navdan geçmeleri gerekmiyor İngiltere'de. Yalnız, başlıca koşullardan biri üniversitenin derslerini izleme zorunluğudur. Gerçekte, «Açık Üniversite» sanıldığı değin açık bir kuruluş değildir. Ders araçlarının erişebileceği öğrenci sayısı ve derslerin izlenebileceği yerlerin sayısı, «Açık Üniversite»nin sınırlarını oluşturur. Bu nokta aşağıda incelenmektedir. «Açık Üniversite»nin vereceği diploma, elbette diğer üniversitelerin diplomaları ile eş değerde tutulur. Ders programları arasında fen, matematik, teknoloji, çeşitli sanat dalları ve sosyal bilimler başlıca konuları oluşturur.

«Açık Üniversite»de her öğrencinin adresine mektupla ders konuları, notları ve diğer belgeler gönderilir. Aynı şekilde de her öğrenci «Açık Üniversite» merkezine postayla ev ödevlerini ve evde hazırladığı diğer belgeleri göndermek zorundadır. Bunların arasında araştırmalar ve diğer çalışmalar da bulunabilir. Ders konuları mektupla öğrencilere bildirildiği zaman, öğrenci kendisine gelen mektuptan aynı zamanda radyoda ve televizyonda dersleriyle ilgili hangi programları izlemesi gerektiğini de öğrenir.

İşte burada «Açık Üniversiten»in öğretim programına radyonun ve televizyonun da girdiğini anlıyoruz. Bu, son derece önemli bir noktadır. Ne var ki, mektupla öğretimden sonra, radyo ve televizyonun «Açık Üniversite» içindeki başlıca öğretim araçları olmadığını da bilmemiz gerekir. Çünkü «Açık Üniversite» bunlara ek olarak, kısa süreli «bölgesel kurslar ve seminerler» açmayı da uygun görmektedir. Hattâ öğrencilerin yaşadıkları bölgelere «danışman öğretim üyeleri» de gönderilmekte, bunlar öğrencilerle arada sırada oturup, öğretim konusu olan dersleri tartışmaktadırlar.

Kısacası, İngiltere'deki «Açık Üniversite» örneğini incelersek, şu şekilde bir eğitim yapıldığını görürüz: Diyelim ki Anadolu'da küçük bir kasabada oturuyorsunuz. Liseyi bitirmenize karşın, çeşitli nedenlerden ötürü üniversiteye gidemediniz. Ama Devlet size «Açık Üniversite» olanağını sağlamış. O halde merkezi başkentte olan «Açık Üniversite»ye başvurabilirsiniz. Bu işi mektupla yapıyorsunuz ve yine postayla gelen yanıttan kabul edildiğinizi öğreniyorsunuz. Yani başvurmak, sonra da kabul edilip edilmediğinizi öğrenmek için Ankara'ya dek gitmenize gerek yok. Üstelik öğreniminizi de bulunduğunuz kasabada yapacaksınız.

Öğretim Nasıl Yapılacak? :

İlk olarak size mektupla alacak olduğunuz derslerin programları, notları, hattâ kitapları gönderiliyor. Belli tarihlere dek

sizden çeşitli araştırmalar ve diğer ödevler isteniyor. Siz bunları uygun bir zamanda yapacaksınız, dolayısıyla yaşamınızı kazanmak için sürdürdüğünüz çalışmalarınız «Açık Üniversite» çalışmaları tarafından engellenmeyecek. Bu arada size radyodan ve televizyondan izlemeniz gereken programların yayım tarihleri ve saatleri de bildirilmiştir. Öğretici çizgide hazırlanmış olan bu gibi yayımlar, sizin «Açık Üniversite»de çalıştığınız dersleri kapsamaktadır. Böylece onların öğretici ve eğitici niteliklerinden yararlanacaksınız. Bu radyo ve TV programlarının yayım saatleri, sizin yaşamınızı kazanmak için sürdürdüğünüz çalışma saatlerinden ya önce (sabahları saat 7.00 - 9.00 arası) ya da sonradır (akşam saat 18.00 - 22.00 arası). Ayrıca ders yılı içinde «Açık Üniversite» sizin bulunduğunuz bölgede kısa süreli akşam kursları da açacak ve o bölgede oturan tüm açık üniversiteliler bu kurslara katılarak okumakta oldukları ders konularının bazı bölümlerini bizzat öğretim üyelerinin kendilerinden dinleyeceklerdir. Bu ve diğer öğretim üyeleri ayrıca sizinle ve aynı bölgedeki diğer açık üniversitelilerle de tek tek ilgilenebilmekte ve kısa süreli de olsa öğrencilerin ders sorunlarıyla meşgul olmaktadırlar. Yıl içinde ve yıl sonunda sınav yapmak gerekirse, «Açık Üniversite» yetkilileri, bulunduğunuz kasabadaki yöresel yöneticilere (valiler, kaymakamlar, eğitim müdürleri vb.) soruları göndermekte ve siz de bunların gözetiminde sınava girmektesiniz. Yanıtlar elbette «Açık Üniversite»nin merkezinde değerlendirilir ve sonuç da size yine posta ile bildirilir.

Fen, teknoloji ve diğer dallardaki dersler için «Açık Üniversite» yöresel atelyeler, lâboratuvarlar ve diğer deney yerleri açabilir. İşte bu nedenlerle de «Açık Üniversite», sanıldığı denli açık olamaz. Daha doğrusu, «Açık Üniversite» ancak radyo ve TV şebekelerinin yayım alanları içindeki bölgelere ve lâboratuvarların kurabildiği yerlere dek açılabilir, yayılabilir. Böylece de «Açık Üniversite» kavramı içinde radyonun, televizyonun ve lâboratuvarların önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Fakat elbette Türkiye gibi bir ülkede «Açık Üniversite»nin kurulmasını güçleştirecek daha başka nedenler de vardır.

Diğer Güçlükler Nelerdir? :

Her şeyden önce öğrenciyi «bağımsız» bir anlayışla çalışmaya yönelten bu yeni eğitim yönteminin, üniversite çağındaki gençliğe eğitim yapabilme sorumluluğunu aşılayıp aşılamayacağını düşünmek gerekiyor. Çünkü yukarda kısaca belirttiğimiz gibi, «Açık Üniversite» öğrencisi bir hayli dağınık bir biçimde derslerini yürütmek zorunda kalmaktadır. Bundan sonra da el-

bette «Açık Üniversite» öğretim yönteminin ülkemizde uygulanıp uygulanmayacağını hesaba katmak şarttır. Yine yukarda görüldüğü gibi bu yöntemle verilen derslerde mektupların, radyo ve TV programlarının, öğrenci araştırmalarının ve ödevlerinin, kısa süreli kursların ve danışman öğretim üyelerinin gezilerinin birbirleriyle ilintili tarihlerde ve son derece koordineli bir şekilde ayarlanması ve hemen hemen her öğrencinin durumunun merkezde teke tek izlenmesi gerekmektedir. Türkiye'de çok daha basit ve çok daha alt düzeydeki eğitim yöntemleri arasında belirli bir koordinasyon bulunmazken, «Açık Üniversite» gibi bir hayli karışık bir eğitim yönteminin düzenli bir çizgide yürütülmesi mümkün olabilir mi?

İşin İçinde Kimler Var? :

«Açık Üniversite» yöntemi içinde yalnız eğitimciler görevlendirilmiyor. Eğitimcilerle birlikte, radyo ve TV programcıları, filmciler, eğitim teknolojisi uzmanları ve çeşitli araştırmacılar da bu işin içindedir. Türkiye'de henüz TRT içinde uzmanlaşmış programcılar, filmciler ve diğer yetişmiş personel bulunmazken, «Açık Üniversite» bu gibi personel gereksinmesini nasıl karşılayacaktır? Unutmayalım ki, İngiltere'de «Açık Üniversite»nin oldukça yeterli bir düzeye gelmesinde rol oynayan faktörlerden bidi de resmî radyo ve TV kuruluşu olan BBC'nin büyük bir bölümünü bu alana ayırmasıdır. Bizde ise TRT'nin ve Millî Eğitim Bakanlığı Radyo-TV ve Film Eğitim Merkezi'nin üniversite düzeyindeki bir eğitim kuruluşuna program ve filmle belli bir katkıda bulunabileceğini ileriye süremeyiz.

«Açık Üniversite» öğretimi içinde çeşitli aygıtlardan da yararlanılmaktadır. Fakat bu aygıtların en basit olanlarına bile lâboratuvar çalışması yapması gereken alt düzeydeki okullarda rastlayamayız. Durum Türkiye'de böyleyken, «Açık Üniversite» bu işin altından nasıl kalkacaktır?

Unutulmaması gereken bir başka nokta da «Açık Üniversite»nin bugün İngiltere'de de henüz gelişmemiş olmasıdır. Eğer Millî Eğitim Bakanlığına bağlı YAYKUR Amerika Birleşik Devletleri'ni ya da İngiltere'yi örnek alarak «Açık Üniversite» yöntemini Türkiye'de uygulamaya karar verdiyse, bu gerçeği de göz önünde tuttuğuna inanabilir miyiz?

Bir başka nokta daha var: Türkiye'de radyo ve TV bugüne dek eğitim alanında başarıyla kullanılamamışken, aynı kitle iletiş araçlarının «Açık Üniversite» girişiminde başarıya ulaşacağını düşünmek boşunadır. Çünkü yukarda da belirtildiği gibi, bir hayli karışık bir yöntem olan «Açık Üniversite»de radyo ve TV

gibi araçları eğitimde kullanmadan önce, bu alanda onlardan bazı bakımlardan olumlu sonuçlar almamız gerekirdi. Örneğin radyo ve TV bugüne dek Türkiye'de okuma yazma öğretiminde kullanıldı mı? Her ikisi de bilimsel yöntemlerle büyük kitlelerin eğitimi için hizmete sokuldu mu? Elimizde belirli sonuçlar var mı? Yoksa, önce işe «Açık Üniversite» gibi karışık yöntemlerden değil, daha basit yollarla başlamak ve belli beceriler elde ettikten sonra «Açık Üniversite»ye sıra vermek gerekir.

Şili'de Eğitim Sisteminin Gelişimi

•

Benito LOPEZ

Şili İşçi Sınıfı ve Eğitim

Bu yüzyılın başlarında Şili'de işçi sınıfı, ülkenin kuzey vilâyetlerindeki güherçile madenlerinin işletilmesi sonucunda önemli gelişmeler gösterdi. O zamanlar, Şili'deki gerici güçlerle ittifak halinde olan hakim İngiliz emperyalizmi ülkenin güherçile madenlerini hızla ele geçiriyordu. Durumun, günümüzde Şili'nin içinde bulunduğu duruma benzerliği oldukça dramatiktir. O dönemde, Emperyalizm, Pasifik Okyanusu'na yakın olan bölgede aktif bir rol oynadı; bölgede silâhlı çatışma ortamı yaratıp 1879-1895 yılları arasında, Şili'nin, Peru ve Bolivya ile karşı karşıya geldiği Pasifik Savaşının kışkırtıcılığını yaptı. Bu çatışma Peru ve Bolivya'nın yenilgisi ile sonuçlandı. Fakat Şili'de İngiliz'lerin emperyalist yönetimi gelişen ulusal burjuvazi ve orta-ve alt tabakaların bir kısmı tarafından desteklenen, ulusal çıkarları koruma yönünde gelişen, güçlü bir eylemle karşılaştı. Liberal bir politikacı olan Şili Başkanı José Manuel Balmaceda o günlerde Şili'li işçi ve tüccarlar için önemli bir zenginlik kaynağı olan güherçile madenlerinin mülkiyet ve kullanımının belirlediği ulusal çıkarların, korunması açısından özel bir önem kazandı. Başkan José Manuel Balmaceda azimli ve güçlü bir biçimde savaştı. Şili anayasa ve yasalarının olanak verdiği tüm yasal araçlara başvurdu. Fakat Şili oligarşisi parlamentoda başkan Balmaceda ve onun temsil ettiği demokratik güçlere karşı uzlaşılması mümkün olmayan bir muhalefet oluşturdu. Sonunda, 1891 yılında gerici muhalefet iç savaşı başlattı; dış yardım sayesinde asker toplandı, parasını emperyalistlerin ödediği danışmanlar tutuldu ve vahşi ve kanlı bir savaş başladı. Anayasaya bağlı demokratik güçler büyük bir fedakârlık gösterdiler; fakat İngiltere tarafından kurulan ve beslenen, mücadele içinde belirleyici bir faktör haline gelen deniz kuvvetleri gerici güçlerin ve İngiliz emperyalizminin yanında yer aldı. Binlerce insan anayasayı korumak için savaşırken öldü. Yine, Balmaceda'yı destekleyen binlerce demokrat katledildi ve mallarına el konuldu. Sonunda başkan Balmaceda Şili'nin ulusal çıkarları ve bağımsızlığına adadığı hayatına son verdi. Bundan sonra, İngiliz emperyalizmi güherçile madenlerini hızla ele geçirdi. Ülkedeki doğal kaynakların işletilmesi İngiliz işverenlerine büyük bir servet kazandırdı (bunlar uluslararası şirketlerin Şili'de daha sonra

oynadıkları korkunç rolün ilk hazırlayıcılarıdırlar). Şili oligarşisi de doğal olarak, bu gibi entrikalarda pek yetersiz kalmıyordu. Şili'nin tarımla uğraşılan bölgelerinden alınarak kuzeyde çölün kavurucu sıcağındaki madenlere getirilen işçiler çok kötü koşullar altında yaşayıp, çalıştılar. Böylece, bu yüz yılın başlarında söz konusu vilâyetlerde, giderek büyüyen kapitalist sömürünün ağır koşullarında tecrübe kazanan güçlü bir proletarya oluştu. Bu koşullar altında gelişen işçi sınıfı sert savaşlar verdi. Örneğin 1907'de Iquigue'deki Santa Mária katliamında üç binden fazla insan öldü. Katledilenler çölden Iquique limanına doğru yürüyüşe geçerek insan onuruna yakışır yaşam koşulları isteyen kadın, erkek ve çocuklardı. Bu işçi sınıfı, ileri bir sınıf bilinci geliştirip kendi örgüt biçimlerini bulabilecek kadar güçlendi. İçinden savaşta denenmiş, yetenekli örgütçü ve liderler çıkardı. Yine bu işçi sınıfı tarihte işçi sınıfı hareketinin babası diye isim yapan nadir bulunan bir insan yarattı. 1876'da doğmuş olan bu büyük insanın adı Luis Emilio Recabarren'dir Onun düşünce ve eylemleri Şili'deki işçi sınıfı ve demokratik hareketler üzerinde büyük ve kalıcı bir etkiye sahip oldu. İşçiler onu Maestro (hoca) olarak adlandırdılar. O kendisini yetiştirmiş açık görüşlü doğuştan bir öğretmen ve aynı zamanda işçi sınıfının önemli ideolog ve liderlerinden biriydi. Çalışma ve eylemleri bu temel özelliklerinin izini taşırdı. O ahlaki ve pratik anlamda da bir usta, öğretmen ve bir entellektüel liderdi.

Luis Emilio Recabarren'in Eğitimle İlgili Düşünceleri

Bir matbaa işçisi olan Recabarren işçilere sürekli olarak ders verir ve bunlar daha sonra kendi kurduğu gazete ve dergilerde veya kendisinin ve taraftarlarının işçilere sattıkları küçük kitapçıklar halinde yayınlanırdı.

Recabaren «Sendikalaşmanın Sağladığı Avantajlar» başlıklı kitapçıkta şöyle yazar: «eğitim, güç, akıl ve irade gücü sendikanın bize kazandırdıklarıdır; sendika diğer çalışmalarıyla bu dört büyük erdemin her üyede gelişmesini sağlar. Doğal olarak sendika bunları yalnız sendikal çalışmaya aktif olarak katılan üyelerine sağlar. Sendika, işçi eğitimini yanlızca kütüphanesi ve düzenlediği konferans ve dersler aracılığıyla değil, aynı zamanda gazetesi aracılığıyla, örgüt içi konuşma ve tartışmalarla da sağlar. Sendika diğer sendikalarla olan sıkı ilişkileri, üye sayısındaki artış ve üyelerinin bilgi düzeyindeki yükselmeler ölçüsünde giderek büyüyen birgücü temsil eder. Örgütün güçlülüğü, onun, aynı zamanda her örgütlü üyenin yararına daha etkili hale gelme yeteneğine sahip olması demektir. İşveren için ise, bu, örgütlerinin gücü ve haber alma etkinliği ölçüsünde kadın, erkek tüm işçi ve çalışanlara daha saygılı olmak demektir. Sendika aydınları da eğitir. Çünkü eğitim ve öğretimin sürekli gelişim süreci, zorunlu olarak, onlarında düşünsel ve moral kapasitelerini geliştirir...»

Recabarren toplumla bağlantılı olarak, işçilerin düşünsel yönden gelişiminin hedef ve önemi üzerine şu görüşleri savunur:

«toplumu değiştirmek demek, sömürücü ve egemen işveren sınıfını ortadan kaldırmak demektir. Sendikalar üyelerinin düşünsel yeteneklerini geliştirmeyi başarabilirlerse her sendika üyesi, kendi bireysel ve kollektif gücünün, daha önce belirtiğimiz avantaj ve gelişmeleri gerçekleştirecek güçte olduğunu kavrayacaktır. Aynı şekilde, üyeler güç kazandıkça, ilerde, sömürücü sınıfı ortadan kaldırma yeteneğinide kazanacaklar...»

Recabarren'in Moral Sorunlarla İlgili Düşünceleri

«Halkın bugünkü moral durumu onur kırıcıdır. İnsan varlığının bir anlam ve amacı olmalıdır. Bu ise, insan hayatının bir amacının olmasıyla sağlanabilir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için insanlık kendi yetkinliğine doğru yola koyulmalıdır. Belirli bir azınlık keyif içinde yaşarken, büyük bir kitlenin köleleştirilip, sömürüldüğünü bile bile çalıştırılmasından daha onur kırıcı bir durum yoktur. Biz sosyalistler, ezenlerin, sömürenlerin, cellatların, sömürülen mutsuz kurbanların olmadığı, eksiksiz bir hayat istiyoruz. Bize hayatta değiştirilemiyecek şeylerin olduğu söylenecek. Biz bunu kararlı bir biçimde reddediyoruz. Var olan herşey, hepsi geliştirilip, yenilenebilir...»

Bir işçi olan Luis Emilio Recabarren'nin işçi sınıfının amaçları ve hayat anlayışıyla ilgili düşüncelerindeki açıklık hayranlık vericidir. Analizlerinin yöntemi ise şaşırtıcıdır. Düşüncelerinde, diyalektiğin temel yasaları bütün açıklığı ve doğallığıyla belirmektedir.

Recabarren'in Okul Anlayışı :

Recabarren'e özgü düşünce derinliği, örgütleme ve uygulama alanındaki pratikliğinde de belirmektedir.

Sosyalist İşçi Partisini (1922 Ocağında Komünist Partisine dönüştü) kuran Recabarren bu parti için bir program hazırladı. Bu programda düşünceleri içinde önemli bir yer işgal eden eğitim ve öğretim sorunlarıyla ilgili olarak şunları belirtiyordu: «eğitim reformu, 14 yaşına kadar tüm çocuklar için eğitim laik zorunlu ve parasız olmalıdır. Bu konuda, devlet kaynakları ilkokullara öncelik tanınarak tahsis edilmelidir. Okul saatleri içinde çocuklara parasız yemek verilmelidir. Aynı şekilde, çocukların giyimi, kitapları ve diğer okul araçları parasız olarak sağlanmalıdır. Gece ve ticaret okulları kurulmalıdır. Tatil köyleri kurulmalıdır. El sanatları, tarım ve sanayi ürünleri sık sık sergilenmelidir. Ve son olarak; Sosyalist İşçi Partisi, proletaryanın maddi ve manevi durumunu geliştirmek proletaryanın manevi ve düşünsel standartlarını yükseltmek, yanlışları düzeltmek, yanlışların doğduğu kaynakları yok etmek, işçilerin tümünü çevrelerindeki gelişmeyi etkiliyebilmelerini sağlamak için sendikalarda örgütlemek ve bugünkü düzeni ortak refah toplumuna dönüştürmek için, ihtiyaç ve deneylerin gerektirdiği bütün ekonomik ve politik tedbirleri uygulamaya koyacaktır.» (Selected Works Recabarren Quimautu Publishers, 1972)

Luis Emilio Reċabarren, Şili işçi sınıfının yüz yılın başlarından bu yana eğitim ve kültür hayatına dahil olmak sürecine gösterdiği ilginin canlı bir simgesidir. Bu ilgi, işçi sınıfının kendi eğitimi ile ve toplumun öncü sınıfı haline gelme bilinciyle bağlantılı olarak gelişmektedir. Daha da ötede, Şili işçi sınıfı eğitim ve kültüre işçi sınıfı içinde hissedilen yeni bir toplum özlemiyle yaklaşmakta, ilgi göstermektedir. İşçi sınıfı, bu ilgiye, vakit geçirmeksizin kendi mücadele amaçları içinde önemli bir yer vermiştir.

Henri Wallon'un Eğitim Anlayışı ve Şili'deki Etkileri

Şili'deki öğretmen ve eğitimciler eğitim ve sendikacılıkla ilgili karşılıklı deney alış verişinin gelişmesi nedeniyle oldukça eski bir uluslararası ilişki geleneğine sahiptirler.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Şili'li öğretmenler Amerika'lı Öğretmenler Sendikasının (CAM) kuruluşuna katılarak Amerika'lı öğretmenlerle ilişkilerini geliştirdiler. CAM, savaş bittikten sonra, faşizmin devrilmesinde önemli bir paya sahip olan birleşik işçi hareketine katıldı. Şili'li öğretmen Crisologo Gatica tüm dünya öğretmenlerinin birleşmesi önerisinin ele alındığı, FEN ve İTE ile yapılan ilk hazırlık toplantılarında CAM'ı temsil etti. Bu fırsatlardan faydalanan Şili'li öğretmenler, Fransız mukavemet hareketi tarafından, Fransa'da eğitimi yeniden canlandırmak üzere oluşturulmasına başlanan ve Charles de Gaulle yönetimindeki geçici hükümet tarafından da sürdürülen komisyonun üyelerinden Paullangevin ve Henri Wallon'la bağlantı kurdular. Paullangevin ve Henri Wallon gibi önde gelen bilim adamlarının eğitim anlayışının Latin Amerika'da duyulması bu yolla gerçekleşti. Eğitimle ilgili bu anlayış ve kavramlar Latin Amerika' daki eğitimciler arasında büyük bir ilgi uyandırdı. Söz konusu anlayış ve kavramların Şili'de uyandırdığı ilgi bu konuda yapılan araştırmalara hız kazandırdı; ve daha sonra Şili'li öğretmen ve eğitimcilerle uluslararası öğretmen hareketi arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, faşizme karşı verilen sert mücadele içinde kazanılan, yeni eğitim sisteminin genişletilmesi ve geliştirilmesi doğrultusundaki deneylerin uygulamaya konulmasını sağladı.

Büyük bir bilgi birikimine ve ileri bir pratik yeteneğine sahip olan Wallon dünya öğretmenleri arasında düşünce ve eylem birliğini sağlamaya çalışmış olan çağımızın diğer önde gelen kişileri gibi —bilim adamı ve sendika lideri olarak gösterdiği başarılı çalışmalardan ötürü— FİSE'nin başkanlığına getirildi. Onun Şili'de eğitimle ilgili düşünceleri güçlü bir şekilde etkileyen, eğitim anlayış ve tecrübesi Şili'li öğretmenlere geniş çapta aktarıldı.

Şili'de 11 Eylül 1973'e kadar yayınını sürdüren «Dünya Öğretmenleri» (Educadores del mundo) isimli gazete Nisan/Mayıs 1973 sayısında şöyle yazıyordu: «Henri Wallon'un eğitimle ilgili düşünceleri zengin, derin, esnek ve karmaşıktır. Bu düşünceler herhangi bir şekilde soyutlamalarla ve peşin teorilerle beslenmez. Onun fizikçi ve psikolog olarak sahip olduğu tecrübe, onun ço-

cukların eğitiminde ve karakterlerinin oluşumunda ortaya çıkan günlük zorluklarla birleştirmiştir. O, ona danışmaya gelen ana ve babalar ve görevleri çocuğa olgunluk çağına kadar yol göstermek olanlarla ilişkilerini sürdürmüştür. Öğretmenler onun değerli bir müttefiğidir: O en büyük önemi öğretmenlerin eylemine atfetmiş ve onlardan yüksek mesleki niteliklere sahip olmalarını istemiştir. Henri Wallon'un eğitim anlayış ve pratiğinin hareket noktası tamamen bilimsel yöntem —fakat dar anlamdaki teknik yöntemler değil— uygulamalarının ürünü olan çocuğun zihinsel (mental) gelişimi ile ilgili nesnel bilgidir. Onun bilimsel psikoloji anlayışı yavaş yavaş öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarımızda da benimsendi. Öğretmenler arasında, çocuğa bir birey olarak, gelişiminin tüm evrelerinde daha fazla dikkat gösterilmesini sağlayarak geleneksel eğitim ruhu ve pratiğinin yeniden gözden geçirilmesine yol açtı. Böylece Henri Wallon çocukların hareketlerinden, onları düşünen ve eyleme geçen bireyler haline getiren faktör ve prensiplerden, biçimcilikten uzak bir eğitim yönelimi geliştirdi...»

Wallon şöyle der: «Çocukların özgürlüğüne saygı gösterilmelidir. Bu onların yeteneklerinin geliştirilmesine gösterilecek saygı anlamına gelir. Çocuklar, hala genellikle kendi kendine gelişecek yeteneklere sahip varlıklar olarak görülmekte. Tüm analitik bilimlerde yapılan yanlış, nesneleri, bütünü gözden kaçırarak parçalara bölmek, ayrıştırmaktır.» (H. Wallon The Origins of Character).

«Analitik bilimin boyutları içinde kendini sınırlandıramayan eğitim bir sezgi, bir esinlenme veya sanata da indirgenemez. Eğitim yöntemleri bir dehanın sezgileri değildir... Biz bunların iletilebileceğine inanıyoruz. Biz eğitim tekniklerinin olduğuna ve bu tekniklerin de bireyin kendisi ve onun geliştiği çevreye ilişkin bilimsel prensiplere dayandığına inanıyoruz.» Eğitim böyle ele alındığında, bir bilim, belkide insanla doğrudan doğruya ilgili en genç bilim dalı haline gelir. Bu bilim geleceği olan «... İnsanın kurtuluşunu mümkün kılan, varlığın, gerçekliğin ve hayatın her alanında giderek gelişen bir bilimdir». Bu bilimsel eğitim anlayışı, Prof. Wallon'un geleceğin hazırlayıcıları olan öğretmenlerin eğitilmesine verdiği önemin ve —bilimsel alandaki ve dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalmamaları için— yüksek kültürel gelişme düzeyi ve yetkinlikleri ile ilgili taleplerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.»

Prof. Wallon'un eğitim anlayışı Şili'de geniş bir ilgiyle karşılandı. Bu düşünce ve deneyler Şili'de özellikle işçi sınıfı hareketinin gelişip büyümesi ve toplumsal gelişmeyi pekiştirme süreciyle birlikte gelişen düşüncelerle bağlantılı olarak etkinlik kazandı. Bunlar, sadece Şili'deki yeni gerçekliğin belirgin özellikleri olarak görülüp, geçilmemelidir.

Birleşik İşçi Sendikasının (CUT) Altıncı Kongresi ve Eğitim :

1968 Ekiminde Şili'de Birleşik İşçi Sendikasının (CUT) altıncı kongresi yapıldı. Bu kongrenin mücadelesi, örgütlenmesi

ve amaçları bakımından yüksek bir düzeye erişmiş olan işçi sınıfı için tarihi bir önemi vardır. Bu kongrede işçi sınıfı, onun, ülkedeki demokratik güçlerin önderliğini ele almasını sağlayan kendi programını belirledi.

Kongreye öğretmenler, eğitim işçileri ve onların liderleri, bilim adamları, önde gelen eğitimciler, memurlar ve üniversite rektölreri katıldı. Bu kongrede eğitim konusuna büyük önem verildi ve demokratik bir eğitim sisteminin geliştirilmesi yönünde önerge ve tezler öne sürüldü. Eğitimin içeriği iktisadi ve kültürel birikimine sahip çıkmaya çalışan toplumun gereksinimlerine göre ele alınıp, irdelendi. CUT'un bu kongresinde işçiler de çalışanlar için bir eğitim programı hazırlanması yönündeki dileklerini ifade ettiler. Böylece Şili'li öğretmenler arasında gelişen eğitim anlayışı işçi sınıfının deneyleri ile zenginleştirildi ve şehir ve kırladaki geniş kitleler için bir kaynak haline geldi. Kongrede belirlenen düşünce ve kararlar, daha sonra Halk Birliği Hükümeti döneminde, Şili toplumunun özlediği değişikliklerin uygulanması yönünde gelişen eylemlere temel teşkil etti.

İşçilerin Eğitimi :

Şili Ulusal Mesleki Eğitim Enstitüsü (İNACAP) başkanı Prof. Osvaldo Oyola mesleki eğitimle ilgili şu açıklamayı yaptı: «CUT'un altıncı kongre kararlarında çalışanlar için ulusal bir eğitim sistemine duyulan ihtiyaç ve ayrıca söz konusu sistemin amaç ve yapısı belirtilmiştir. Bu, işçi sınıfının, kurtuluşu için gerekli olan kültürel ve bilimsel araçları elde etme yönündeki hak ve dilekleri yansıtmaktadır. Bu konuda Dünya İşçi Sendikaları Federasyonunun kabul ettiği «Mesleki Eğitim Bildirgesinin» içerdiği ilkelerde göz önünde tutulmuş olup koşullarımıza uygun bir biçimde uygulanacaktır. Çalışanları kapsayacak olan ulusal eğitim sisteminin amaçları, bu ilkeler temel alınarak belirlenmektedir. İşçileri kapsayacak olan bu eğitim sistemi, onu, ülkemizin günümüzde geçirmekte olduğu dönüşüm sürecine diyalektik bir biçimde bağlayacak amaçlara sahip olmalıdır. Bu eğitim sistemi, üretim araçları ve üretim ilişkilerindeki dönüşümle ifade edilen ve işçilerin, ekonominin sosyal ve karma sektörlerindeki işletmelerin yönetimine katılması olgusunu kapsayan nicel ve nitel ekonomik değişiklikleri dikkate almalıdır. Yine bu eğitim sistemi içinde bulunduğumuz tarih anı yansıtmalı. Ve temel ilgi alanı iş, hayat ve çalışan insanla bağlantılı bir eğitim ve öğretim düzenini öngörmelidir. Söz konusu eğitim sistemi, üretim süreçlerinin genel ve bilimsel öğeleri yanında temel bilimler, sosyal bilimler ve ekonomi alanında temel bilgileri iletmeli yani politeknik bir niteliğe sahip olmalıdır. Yani işçilerin eğitimi, iş ve meslek eğitimi olarak belirlenmeli ve standart ilkelere göre uygulanmalıdır. Meslek eğitim emek gücü ihtiyacı ile ilgili bilimsel çalışmalar ve işçilerle birlikte hazırlanacak olan kısa, orta ve uzun vadeli programlara dayanmalıdır. Bu sistem, sonuçta işiçlere bir yandan üretken faaliyetlerini sürdürürken diğer yandan da işçi sınıfının bir bütün olarak görevi ve kendi talepleri çerçevesinde iş ve genel eğitim düzeylerini yükseltme

fırsatını sağlayacaktır». Allende hükümeti 11 Eylül 1973'e değin Prof. Osvaldo Oyola tarafından yönetilen İNACAP'ı Ulusal İşçi Eğitim Sisteminin uygulanmasıyla görevli kılmaya karar verdi. Böylece Prof. Oyola'nın yukarıdaki aydınlatıcı fikirleri Ulusal Sistem çerçevesi içinde geliştirilip uygulandı.

Çeşitli üretim kollarına bağlı sendika yöneticileri ve hükümet yetkililerinin ortaklaşa hazırladıkları planlar 1972 yılı içinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmasını sağladı.

Sektör	**Yetişkin Öğrenciler**
Tarım	12.500
Balıkçılık	1.870
Madencilik	1.223
Elektrik Üretimi	2.225
Elektronik	1.400
Metal - Mekanik	7.133
Soğutma Araçları	90
İnşaat	2.271
Tekstil ve diğerleri	13.036
TOPLAM	**45.263**

1973 yılı içinde toplam olarak 80.000 öğrenciye ulaşılması öngörüldü. Daha sonraki 6 yıl içinde ise şu rakamlara ulaşılması planlandı.

Yönetici Teknik Eleman	73.000
İdari Eleman	315.000
Vasıflı Uzman	445.000
Yarı Vasıflı İşçi	147.000
Vasıfsız İşçi	301.000
TOPLAM :	**1.281.000**

Allende hükümetinin ekonomik planlarına göre, söz konusu altı yıllık planın, ihtiyaçları karşılaması öngörüldü. Bu planlarla, işçilere üniversite eğitiminin sağlanması da dahil olmak üzere muazzam bir girişim üstlenildi. Bu program binlerce Şili'li işçiye ilk defa yüksek öğrenim kapılarını açtı. Şili'de daha önce böyle bir şey hiç olmamıştı. Bu yüzden söz konusu alandaki eğitim deneyi hemen hemen sıfırdı. İşçilerin hemen hiçbiri üniversiteye gitmemişti, orta öğrenimini tamamlayanların sayısı da çok azdı. Bu nedenle işçilerin eğitimi ile ilgili program çerçevesinde ortaya çıkan yeni sorunlarla uğraşmak zorunlu hale geldi.

Üniversitelerin yapısı içinde, şu faktörler göz önünde tutularak teknik okullar kuruldu.

1 — Önemlilik sırasına göre düzenlenmiş çeşitli üretim dallarında hızla istihdam edilmek üzere teknikerler yetiştirilmesine duyulan acil ihtiyaç. Bu düzenleme şu noktalara dayanıyordu; Bakır endüstrisinin mühendislere, bilim adamlarına ve araştırmacılara en acil biçimde ihtiyacı vardı. O zamanlar Şili'de Al-

lende hükümetinin ekonomik yapıda giriştiği reformlar gelişim süreci içindeydi. Allende hükümeti çok uluslu şirketlerin (İTT Kencott, Broden, Anaconda v.b.) elinde olan büyük temel endüstrileri vakit geçirmeksizin devletleştirme amacına yönelmişti.

Şili'nin doğal kaynaklarını yeniden ele geçirme ve koruma projesi birçok güçlüğü de beraberinde getiriyordu. Devletleştirilen yabancı şirketler, ülkede iktisadi kaos ve yıkıntı yaratmak için tüm uzmanlarını Şili'den çekmişti. Şili üniversitelerinde daha önce ülkenin bellibaşlı doğal kaynaklarıyla ilgili hiçbir araştırma yapılmamıştı. Bakır ve demir teknolojisi üzerinde hiçbir araştırma olmadığı gibi uzman da yoktu.

2 — İşçilerin üretim süreci içinde edindikleri pratik tecrübeden faydalanmak ve bunun hızla geliştirilmesini sağlamak.

3 — Üretim merkezlerine yakın okullar kurmak.

Başlangıcta teknik okullar bakır madenciliği ile ilgili olarak kuruldu. En tecrübeli ve kalifiye işçiler bu merkezlerde toplandı. Bakır madenciliği ile ilgili okullar büyük madenlere yakın şehir ve kasabalarda kuruldu: Chuqicamata madeninin yakınlarındaki Calana'da, El Teniente madeni yakınlarındaki Rancagua'da v.b.

Okulların sayısı plana ve çeşitli üretim kollarının gereksinimlerine göre giderek arttı. Öğretim süresi 2-3 yıl olan bu okullarda 30.000 işçi eğitildi. Okullarda eğitilenler hemen üretim sürecindeki yerlerini alarak uygulanan yöntemin etkinliğini kanıtladılar. Bu okullar modern anlamda yetişkin (adult) insan eğitiminin gelişmesinde önemli bir katkı olarak değerlendirilmelidir.

İşçiler İçin Yüksek Öğrenim

İşçilerin teknik bilgileri özümleme konusundaki hızlı gelişimleri, üniversite yetkililerini yetişkinler için bir yüksek öğrenim programı hazırlamaya itti. Bu program, CUT'unda yardımıyla, çeşitli öğretim kolları için geliştirildi ve başarısı kanıtlandı. Fikir işçileri de dahil olmak üzere, yüzlerce işçi, kendi istekleriyle, derslere geceleri devam ederek orta öğrenimlerini tamamlayıp, yüksek öğrenime hazırlandılar. Çeşitli üretim kollarında çalışan bu işçiler; genç öğrencilerlerle birlikte gece kurslarına devam etmek üzere üniversiteye kaydedildi.

İşçiler mesleki çalışmalarına devam ettiler; çalışma saatleri gece devam ettikleri derslerin dışında kendi çalışmalarına da vakit ayıracak şekilde belirlendi. Ülkenin her bir yanında 3.000'e yakın işçi yetişkinler için hazırlanan bu yüksek öğrenim programından faydalandı.

İşçiler İçin Orta Öğrenim

Çok sayıda işçi teknik okullara veya üniversitelere devam edecek şekilde hazırlanmış fakat standart bir okul eğitiminden yoksun kalmışlardı. Bunlar için bir orta öğrenim programı ha-

zırlandı. Böylece işçilerin pratik tecrübelerini özel yeteneklerini ilerideki uğraşıları ile ilgili özlemlerini de dikkate alma olanağı doğdu. Bu özel program, yetişkin öğrenciler için uygulanan olağan programdan farklı olmak durumundaydı. Bu program için işçiler arasında yapılan seçimde sosyolog, psikolog ve öğretmenlerin danışmanlıkları da etkili oldu. Programın uygulanmasında İNACAP ve teknik üniversite görevlendirildi. Teknik üniversite son yıllarda yetişkinlerin eğitimi konusunda büyük bir tecrübe kazandı ve bu konuda 1970 yılında Montreal'de toplanan konferansa (World Conference For Adult Education) katıldı. Kazanılan tecrübe her yıl giderek daha fazla arttı; denenen programda dikkate değer gelişmeler, eğitim alanında ise, önemli başarılar elde edildi. Yetişkin öğrencilerin başarıları öğretmenleri de şaşırttı. Böylece bilginin kazanılıp, özümlenmesinde pratiğin büyük önemi, bilimsel bir gerçek olarak saptandı.

Genel Bilginin Geliştirilmesinde İşçilerin Sahip Olduğu Pratik Tecrübenin Önemi :

Yetişkinler için hazırlanan eğitim programına ilgi gösteren işçiler çalışma disiplini yönünden, gençlerden daha hazırlıklı olduklarını gösterdiler. Bununla ilgili olarak, önemi zaman içinde ortaya çıkacak daha birçok şey var.

İşçilerin sahip olduğu pratik tecrübe —sosyolog ve psigolokların dediği gibi— hayat tecrübesi ve pratik yoluyla doğrudan doğruya kazanılan, unutulmayan bir bilgi birikimini simgeler. Söz konusu öğrencilerin çoğu sendikaya ve sendikaları çerçevesinde sosyal mücadeleye aktif olarak katılmış, ülkenin ekonomik ve sosyal durumundan haberdar, okuyan, kendi kendini yetiştirmiş sendikacılardı. Büyük bir çoğunluğu işçi sınıfı yayınlarının düzenli okuyucuları olduklarından, güncel olay ve gerçeklerden haberdardılar. Süreç içinde, bu işçilerin sahip olduğu özel eğitim ve bilgi birikiminin küçümsenmemesi gerektiği ortaya çıktı. Bunların her zamanki işleriyle ilgili ustalıkları da bir diğer önemli faktör olmaktaydı. Sorumluluk yüklenilen mevkilerde bu bilgiye başvurabiliyor ve bir çok halde de pratik sorunları kavrayışları ileri teknolojik süreçlerin gelişmesine yardımcı oluyordu.

Ciddi şekilde teorik çalışmayı gerektiren durumlarda, işte edinilen görgü ve bilginin eğitim çalışmalarının pekiştirilmesine de katkısı oluyordu. Pratik bilgileri, onların teorik bağlantıları anlamalarına yardım etmekteydi. Şili'li öğretmenler bu yolla işçilerin pratik tecrübelerine dayanan bilginin geliştirilmesiyle ilgili olarak oldukça büyük bir tecrübe kazandılar.

Normal Üniversite Eğitimi ve Sorunları :

Üretici güçlerin hızla gelişmesi ve Şili'deki yeni durum nedeniyle, öğretimle ilgili eski kavramlar geçerliliklerini yitirdi. Öğretim alanında da köklü bir reforma ihtiyaç doğdu. Bu konuda bütün toplumsal güçler reform talebinde bulundular.

Öğretimin Demokratikleştirilmesi :

Şili'deki toplumsal gelişme süreci öğretimin demokratikleşmesi yönünde güçlü atılımlara yol açtı. Demokratik öğretim için mücadele şu düzeyde ele alındı: Öğretime katılma —yönetim ve öğretilenlerin içeriği konularında—

Bu yöndeki mücadele üniversitelerde belirli bir süre içinde gelişti ve 1966-1970 yılları arasında doruğuna ulaştı. Öğrenciler üniversite reformunu kendi sorunları haline getirdiler. Şili Üniversitesi o günlerde en derin krizini yaşadı. Öğrenciler, öğretim üyeleri ve diğer personel üniversite reformu için mücadele etti; bunun arkasından eğitimle ilgili düşünce ve kavramlarla ilgili tartışmalar geldi.

Şili'deki üniversite reformu gelişmiş standartlara sahip bir reformdu. Bu reformlarla demokratik üniversite yönetimi ve anlayışı pekiştirildi, biçimsel ve idari yönden üniversite özerkliği belirgin bir zafer kazandı. Üniversite camiası Şili tarihinde ilk defa olarak demokratik bir biçimde kendi yöneticilerini kendisi seçti. Seçimlere öğrenciler, öğretim üyeleri ve diğer üniversite personeli de katıldı. Bu, demokratik eğitim anlayışının bir zaferiydi.

Allende yönetimi döneminde üniversiteye girişin ve öğretimin içeriğinin demokratikleştirilmesi mücadelesi yoğunlaştı. Şili yükşek öğrenim kurumlarında toplanan öğrencilerin sayısı bir önceki yıla göre iki misli oldu. İşçi veya orta sınıf ailelerinden gelen öğrencilere kolaylıklar sağlandı, ve daha önce de belirtildiği gibi işçilere üniversiteye girme olanağı tanındı. Yüksek öğrenimin içeriği çok uluslu şirketlerin sahip oldukları uzmanların başka ülkelere gönderilmeleri sonucunda, ülke kalkınmasının ciddi şekilde hissettiği uzman yetersizliği ve talebine göre belirlendi.

Şili'de Araştırma ve Bilim :

Allende hükümeti döneminde Bilimsel ve Teknik Araştırma Komisyonu (CONICYT) ulusal bağımsızlık yolunda ilerleyen ülkenin acil ihtiyaçlarını göz önünde tutarak araştırmaları planlamak, değişik çalışma guruplarını koordine etmek ve bir plan hazırlamak amacıyla araştırmacı ve bilim adamlarının katıldığı ulusal bir kongre düzenledi. Bu önemli kongre yaratıcı ürünler verdi. Kongrede Şili'nin yabancı modellere olan geleneksel bağımlılığının ve daha hızlı kalkınma ihtiyacının sebep olduğu ciddi teknolojik sorunları giderecek şekilde, bir yandan bilimsel alanda yüksek düzeyde araştırmalara devam edilirken, diğer yandan da üniversitelerde uygulamalı araştırmalara girişilmesi için karar alındı. İlk olarak bakır çıkarma ve işleme teknolojisi ile ilgili tedbirler ele alındı. Söz konusu amaçların uygulanması için gerekli araştırma olanakları sağlandı.

Ülkenin İlk ve Orta (Ortaokul ve Lise) Okullarındaki Durum :

Birçok Latin Amerika ülkesinde olduğu gibi, Şili'de de ilk ve orta öğretimin yapısı gelişen toplumun ihtiyaçlarını karşıla-

mıyordu. İlk ve orta öğretimin yapısı, birçok yönden gelişen toplumun ihtiyaçlarını karşılıyamıyordu. İlk ve orta öğretimin yapısı birçok yönden kalkınma çabalarına katkıda bulunmaktan uzaktı. Bu, öğrenimin anti-demokratik kavramlarla ve ülke kalkınmasına yönelik olmayan bir içerikle sınırlı kalmasına yol açtı. Başkan Allende iktidara geldiğinde ülkedeki genel durum buydu.

Eğitimin Demokratikleşmesi :

Güçlü bir sosyal mücadelenin etkisiyle hükümet, öğretmenler ve toplumsal örgütler ilk ve ortaokul eğitiminde demokratikleşme yönündeki değişimleri pekiştirmek üzere tüm güçlerini harekete geçirdiler.

Eğitim Olanakları :

Halk bilgiye susamıştı; yüzlerce yeni ilkokul inşa edilmeliydi. Halkın kollektif çabası sayesinde çeşitli bölgelerde ve köylerde derslikler inşa edildi. Birçok yerde eskimiş vagon ve tranvaylar dersliğe dönüştürüldü.

Okul Çocuklarının Beslenmesi :

Halkçı hükümetin aldığı ilk tedbirlerden biri ülkenin her yanında, her öğrenciye günde yarım litre süt dağıtılmasının sağlanması oldu. Bu, çocukları öğrenim için gerekli güçten yoksun halkın yeterli besin alamadığı gerçeğini aydınlatmaktadır. Şu, gerçek eğitimin önemli bir ön koşulu olarak görülmelidir: Yeterli beslenme olmaksızın öğrenim için gerekli zihinsel çaba gösterilemez. Bundan ayrı olarak, eğitimin içeriği ve okulların yapısıyla ilgili bir sorun vardı. Prof. Sergio Ramirez Saavedra bu sorunu şöyle inceliyordu :

Geleneksel Okul Sisteminin İflası :

«Okul eğitimi sorunu, kapitalist sistemce çözümsüz bırakılmış bir sorundur. Söz konusu sorun, rejimin, ekonominin, sosyal ve kültürel yapının ve bozulan moral değerlerin genel bunalımının bir ürünüdür. Bu eğitim bunalımı, halkın büyük bir kısmının fiziki ve düşünsel alanda aşağılanması, küçük yaşlardaki yüksek ölüm oranı, yetersiz beslenme, hastalık, akli yetersizlik, alkolizm vs. gibi sorunların çözümünde katkısı olmayan geleneksel okul sisteminin iflasıyla daha da derinleşmiştir. Bütün bunlar, kapitalist sistemin Şili halkını mahkum ettiği düşük hayat standardının ürünüdür. Gençlerimizin bir bölümünün olumsuz davranışları, sosyal ve moral çöküntünün, aileler içindeki dağınık durumun ve bunalımın diğer belirtilerinin bir sonucudur. Bütün bunlar Şili'de ortalama okula devam süresinin üç yıldan biraz fazla, okuma yazma bilmeyenlerin nüfus içindeki oranında % 14 olmasına yol açtı. Okula başlayan her 100 kişiden 28'i 8 yıllık ilköğrenim, 9'u ise liseyi bitirebilemekte ve ancak 5'i üniversiteye gidebilmektedir. Bu durum, toplumun önderliği ve yönetiminde hak iddia eden bir elitin oluşmasına yol açtı. Diğer tarafta da teknik bilgisi kısıtlı, fiziki işe mahkum edilmiş geniş bir kitle oluştu. Fikir işiyle, fiziksel iş arasındaki bu ayırım, ikincisinin değer kaybına yol açtı.»

Başkan Allende iktidara geçtikten sonra, işte böyle bir sistemle karşılaştı.

Yeni Bir Eğitim Sistemine Doğru

Şili halkının bu durumu değiştirme yönündeki kararlılığı bütünleşmiş bir okul sistemi yaratılmasına karar verilen Birinci Ulusal Eğitim Kongresinde (1970) ifade edildi. Şili'de hüküm süren eğitim bunalımına gösterilen bir tepkiydi bu. Sert tartışmaların odak noktası eğitimle ilgili reformlardı. Kapsamlı bir eğitim stratejisine duyulan ihtiyacı UNESCO sürekli olarak vurgulamaktaydı. Şili'de geçen on yıl içinde kapsamlı bir eğitim planlanması düşüncesi oluşmuş fakat henüz uygulanmamıştı. Allende başkanlığındaki hükümet oluşan söz konusu düşünceyi göz önünde tutarak «bütünsel okul» temeli üzerinde bir reform teklifinde bulundu. Hükümet bu amaçla «bütünsel okul» planını tartışmaya açtı. Hükümet, uygulanacak reformla ilgili yasa parlemantodan geçmeden önce, bu konuda, toplumun çeşitli kesimlerinin ne düşündüğünü öğrenmek istedi. Bu tartışma ortamı içinde toplumdaki farklı ideolojik kavramlar ve karşıt sınıfsal çıkarlar açığa çıktı.

Söz konusu eğitim reformunun amacı bilimsel ve teknik devrim çağında, kalkınmaya çabalayan bir ülkenin gereksinimlerine karşılık verecek, halen dünyanın birçok ülkesinde var olan kapsamlı, bütünsel bir okul düzeninin sağlanmasıydı.

Bilindiği gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum giderek hızlı bir şekilde genişlemekte ve en fazla gelişen ülkeler bile diğerlerini elli yıl geriden takip etmektedir.

Şili'de eğitim reformu çevresinde heyecanlı tartışmalar oldu. En azgın hücumlar eğitim ve kültür alanındaki her ileri atılım eğilimine prensip olarak karşı çıkan, gericilerin ve çok uluslu şirketlerin kontrolündeki basından geldi. Bu öfke Şili'de şimdiye kadar görülmemiş bir dereceye ulaştı, ve aktif olarak karşı koymaktan hiç vazgeçilmedi. Bugün üstünden belirli bir süre geçtikten sonra denilebilirki, o olayla birlikte gericilerin ve emperyalistlerin gözünü kan bürümüştü. O tartışmada ideolojik sınıf çekişmelerine fazlaca kulak verilmeyecekti. Bugün, Şili eğitim sisteminin her düzeyde sergilendiği o tartışma da terörle susturuldu. Eğitimle ilgili çeşitli kavramlar üzerindeki ideolojik mücadele doruğuna erişip, geliştikten sonra, tüm tartışmalara son verildi ve tartışmaların yerini eğitim sisteminin ve onun getirdiklerinin yok edilmesi aldı. Böylece Şili eğitim alanında bir gerileme dönemine girdi.

EĞİTİM ALANINDAKİ GERİLEME

Şili'deki Askeri Cunta ve Yeni Eğitim Anlayışı :

Allende başkanlığındaki anayasal hükümet 11 Eylül 1973'de askerî bir darbeyle devrildi. Başkan Allende La Moneda sarayında öldürüldü. Dünya kamuoyunun bu gerçeklerden haberi vardır, fakat henüz Şili'deki eğitim sisteminin kaderi hakkında bil-

gisi yoktur. Askeri Cunta eğitimle ilgili düşüncelerini açıkladı ve bunları hemen pratiğe geçirmeye başladı. Nedir. Cuntanın bu düşünceleri ve 11 Eylülden sonraki gerçekler?

Subayların Üniversitelere Rektör Olarak Atanması :

Cuntanın 2 Ekim 1973 tarihli 50 nolu kararnamesinde şöyle deniliyordu :

«Cunta ülkedeki her üniversiteye, kendi temsilcisi olarak bir rektör atayacaktır.»

Ve gerçekten de, Cunta, ülkenin bütün üniversitelerine, subayları rektör olarak atadı. Böylece yüksek öğrenim kurumlarında askerî otoritesini pekiştirmedeki kararlılığını bir kez daha kanıtladı. Ayrıca, amiral Hugo Castro Jimenez, Eğitim Bakanlığına atandı.

Askerî Rektörlerin Yetkileri :

14 Kasım 1973'de yayınlanan kararnamede, askerî rektörlerin yetkileri şöyle sıralanıyordu :

Rektörler;

a — Üniversitedeki kadroyu işten çıkarmak, öğretim kadrosunu dağıtmak veya göreve son vermek, kararlarını değiştirmek, yetkilerinin tümünü veya bir kısmını devralmak, veya bunları varolan veya oluşturulacak diğer kurullara devretmek;

b — Yönetici kadronun fonksiyonlarına yenilerini eklemek veya bunları kaldırmak, bu kadronun yetki ve yükümlülüklerini belirlemek veya değiştirmek, söz konusu kadro mensuplarını yerinden almak, değiştirmek, atamak, işten el çektirmek, üniversitede ders verecek kurulları, niteliklerine bakmaksızın değiştirmek, kaldırmak veya dağıtmak, hak ve yükümlülüklerini belirlemek;

c — Akademik kuruluşları, bölümleri, programları ve üniversiteyle ilgili diğer çalışma biçimlerini, değiştirmek, yeniden biçimlendirmek veya iptal etmek;

d — Akademik personelin derece ve kariyerini belirleyen standartları, çalışma plan ve programlarını onaylamak, değiştirmek veya iptal etmek;

e — Üniversitenin akademik ve idari personelini atamak, yerinden almak veya değiştirmek;

f — Gerekli gördükleri takdirde, üniversitenin ve ona bağlı olarak veya onun vasiliğiyle kurulan kuruluşların yasa ve yönetmeliklerini, belirlemek veya değiştirmek yetkisine sahiptir.

Cuntanın 112 No'lu Kararnamesi :

Askerî Cuntanın yayınladığı 112 numaralı kararname, Cuntanın eğitimle ilgili düşüncelerinin belirlendiği önemli bir belgedir. Cuntanın bu konudaki kararı özetle şöyledir: «halihazırda görevde bulunan üniversite kurullarının, iptal edilmesi, dağıtılması veya işine son verilmesi». Bu, üniversitelerde demokratik yoldan kurulmuş kurulların değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Aynı kararnamede Cuntanın eğitim felsefeside şöyle belirlenmiştir: Yeni fonksiyonların ihdas edilmesi veya var olanların

iptal edilmesi, yetki değişiklikleri, akademik kuruluşların, bölümlerin programların ihdas edilmesi, değiştirilmesi, veya iptal edilmesi; üniversitenin kendi iç standartlarının onaylanması, değiştirilmesi veya iptal edilmesi, akademik personelin atanması, değiştirilmesi veya işine son verilmesi.

Cunta yönetimindeki Şili'de askeri rektör, kendi keyfine göre, herhangi bir kurula bağlı olmaksızın hareket edebilir. Ona hiç bir şey yasak değildir. Tüm yetkiler onun elindedir.

Bu durum karşısında bilim adamları ve öğretmenler sormalıdır: Bu nasıl bir modern eğitimdir? Bu ilkelere hakim olan hangi eğitim anlayışıdır? Şili'de hüküm süren eğitimle ilgili sorunlara yaklaşım biçimi, UNO ve UNESCO'nun ilke, tavsiye ve kararlariyle nasıl uzlaştırılabilecektir?

112 No'lu Kararname ve Uygulaması :

Cuntanın görüşleri, askeri rektörlerin kararlarıyle somutluk kazanmaktadır. CLACSO'nun (Latin Amerika Sosyal Bilimler Merkezi -merkezi Santiago'da olan bir UNESCO kuruluşu) yaptığı bir araştırmaya göre 1974 yılı Nisan ayında Santiago Üniversitesinde durum şöyledir: 35.456 öğrenciden 19.523'ü üniversiteye yeniden kabul edilmiş, bunun yanında 15.933 öğrenci de üniversiteden atılmıştır. CLACSO tarafından kurulmuş olan bazı fakültelerdeki durum ise şöyledir :

— Güzel Sanatlar Fakültesi; 986 öğrencisi var; kapatılmış.

— Eğitim Fakültesi; 2.562 öğrenciden yalnızca 220'si fakülteye yeniden kabul edilmiş.

— Edebiyat ve Felsefe Fakültesi; 2.489 öğrenciden 340'ı fakülteye yeniden kabul edilmiş.

— Sosyal Bilimler Fakültesi; 2.224 öğrenciden,70'i kabul edilmiş.

— İktisat Fakültesi; 1.800 öğrenciden 200'ü kabul edilmiş,

— Müzikoloji Fakültesi; kapatılmış.

Alınan tedbirlerin eğitimle ilgili herhangi bir nedeni varmıdır? Varsa hangisidir?

Cunta ve Akademik Kariyer :

Şili Üniversitesinin, savcı Gustavo Reyes Roman tarafından imzalanan kararında şöyle denilmektedir:

«Santiago 17 Kasım 1973

Şili Üniversitesi Rektörlüğünce Ekim ayında yayınlanan 8731 ve 9825 No'lu kararnamenin bana verdiği yetkiyle, aşağıda isimleri yazılı olan Şili Üniversitesi mensuplarının herhangi bir ücret veya aylık ödenmeksizin üniversiteden ihraç edilmesini emrediyorum.

Farnando Ortiz Letelier, Ekonomi ve Sosyal Tarih Profesörü

Mario Cespedes Gutierres Politik ve Sosyal Tarih Profesörü

Renato Julio Ruiz, Latin Amerika'da toplumsal yapının sorunları başlıklı dersin profesörü

Luis Sto Becerra; Psikoloji Profesörü

Anselmo Sule Candia; Haberleşme Bilim ve Tekniği Kürsüsünde, hukuk profesörü

Bunları diğer profesör isimleri takip etmekte. Üniversiteden çıkarılanlar bunlarla kalmamakta kapatılan fakültelerdeki (Güzel Sanatlar, Müzikoloji, İktisat, Gazetecilik Okulu) profesörleri de kitle halinde ihraç edilmektedir.

Cunta yönetimiyle birlikte üniversitelerde ders veren binlerce kişi bu eğitim kurumlarından ihraç edildi, ve Şili üniversiteleri bundan büyük çapta etkilendi. Üniversitelerden ihraç edilen profesörlerden önemli bir kısmı, hizmetlerinin takdir edilip, değerlendirildiği Meksika, Venezüella, Honduras, Panama, Salvador, Kanada ve bazı Avrupa ülkeleri gibi yerlere göç etti.

Bu, Cunta basınınca «Şili'li serbest meslek sahiplerinin yabancı ülkelere göçü» diye tanımlanan bir olguya yol açtı. Burda aynı soru yine akla gelmekte. Ülkedeki akademik personele karşı girişilen bu hareket, eğitimle ilgili hangi ilkeden kaynaklanmakta, veya hangi ilkeye dayanılarak mazur gösterilmektedir?

Yetişkinlerin Eğitimiyle İlgili Program :

Daha önce Allende hükümeti döneminde «Ulusal İşçi Eğitim Sistemi» yoluyla yetişkinlerin eğitimi konusunda sağlanan gelişmeleri belirtmiştik. Bugün teknik okulların hepsi Cunta tarafından kapatılmıştır. Cunta işçilerin üniversitelere kabulünü tamamen önlemiştir.

13 Ocak 1974'de yayınlanan Direktif'lerin teknik ve mesleki eğitimle ilgili 7. maddesinde şöyle denilmektedir: «Teknik ve mesleki eğitimden, üniversiteye geçiş istisnai olmalı ve kesin hükümlere bağlanmalıdır». Bu, Allende hükümeti tarafından öngörülen hayat boyu eğitimin sonu anlamına gelmektedir. Bu konuda artık sürekli bir gelişme mümkün değil. UNESCO, bilim adamları ve özellikle eğitimcilerin önemle üzerinde durduğu hayat boyu eğitim çabasına son verildi.

Cuntanın Araştırma ve Bilim Anlayışı :

Direktiflerin araştırmalarla ilgili 9. maddesinde şöyle denilmektedir: «Araştırma sonuçları araştırmanın kendi, kendini finanse edebilmesi için satılabilmelidir. Ayrıca, araştırmalardan elde edilen sonuçların satışı, araştırmanın varmak istediği pratik amacın en açık göstergesidir».

Belirlenen yön açık; araştırmaları satın alacak müşterilerin olması ve müşterisi olan araştırmalara girişilmesi. Söz konusu müşterilerde kendi çıkarlarına uygun araştırmalar talep edecektir.

Eskiden Şili üniversitelerinde araştırmalar, yapılan «bağışlarla» finanse edilirdi. Bunlar genellikle yabancı ve daha çok Kuzey Amerika şirketlerinin çıkarlariyle ilgili araştırma projelerinin kontratlarıydı. Halk iktidarı döneminde, araştırmacılar ve bilim adamları, kongrelerinde, «bağışların» ve uluslararası şirketlere bağımlı araştırmaların kaldırılmasına karar verdiler. Bu-

nun yerine, ulusal kalkınma ve sorunlarıyla ilgili araştırmalara duyulan acil ihtiyacın göz önünde tutulması karalaştırıldı. Bu tür araştırma, doğal olarak, devlet yatırımı ve olanaklarını gerektirmektedir. Allende hükümeti bu olanakların ulusal çıkarların hizmetine sunulmasını öngörmüştü. Cunta yönetimiyle birlikte araştırmaların eski müşterileri üniversitelerde yeniden belirmeye başladı. Yine «bağış» sistemine dönüldü, ve Cunta bunu «araştırma sonuçlarının satışı» diye adlandırdı.

Üniversitenin Kendi Kendini Finanse Etmesi :

Bu kârlılık kavramı, üniversitenin işlevini belirler, Araştırma sonuçları topluma bir şeyler kazandırmalı ve elde edilen bu sonuç mümkün olduğunca kendi kendini finanse etmelidir. Bu anlayış birçok ülkede yaygındır. Bu ülkeler, üniversitelerin, derslere girip, diğer çalışma araçları elde edebilmek için istediği yüksek düzeydeki harçları ödeyebilen belirli bir çevrenin üniversiteye devam edebildiği ülkelerdir. Bunun doğal olarak eğitimin demokratikleşmesiyle hiçbir ilgisi yoktur. Tam tersine, yüksek öğrenime devam olanağı sayısal ve toplumsal anlamda kısıtlıdır. Bugün Şili'deki durumda budur. Kayıt harçları 11 Eylül 1973 öncesine göre tam yirmi kere daha fazladır.

Şiddet ve zulümle gerçekleştirilen bu eskiye dönüş eğitim hayatında da belirli bir azınlığın eğitim olanaklarından yararlanmasına yol açtı. Eğitim olanakları yüksek düzeydeki harçları karşılayabilen bir azınlığa tahsis edildi.

ÖĞRETMEN YETİŞTİRME :

Çağdaş bilim adamları, öğretmenin yetiştirilme sürecine ne denli büyük bir önem vermişlerdi! Örneğin Henri Wallon genç kuşakları eğitip yetiştirecek olanların kendi eğitimlerine çok dikkat etmeleri gerektiğini ileri sürmüştü.

Şili'li öğretmenler kendi öğretmen yetiştirme kurumlarıyla her zaman iftihar etmişlerdir. Bunlardan ilki Şili'deki sürgün hayatından sonra Arjantin Cumhuriyeti başkanı olan tanınmış Arjantin'li eğitimci Domingo Faustino Sarmiento tarafından yönetilmişti. O zamandan (1842) beri öğretmen yetiştiren kurumlar hümanist bir geleneğe sahip kurumlar olmuşlardır.

Latin Amerika'da öğretmenler halkın sosyal ve kültürel gelişiminde oldukça etkili olmuştur. Aynı şey Şili içinde geçerlidir. Şili ilkokul öğretmenleri eğitimin ve Latin Amerikada'ki öğretmen örgütlerinin gelişmesine bir çok yönden katkıda bulunmuştur. Cunta bu konuyada hemen ilgi gösterdi. Direktiflerin bu konuyla ilgili 15 maddesinde şöyle denilmektedir: «... Öğretmen yetiştiren kurumlar özel bir değere sahiptir. Bu kurumlar 10 Aralık 1973 tarihli 179 nolu kararname ile dağıtılmış olup halen yeniden organize süreci içindedir...»

Cuntanın Eğitimle İlgili Kararname ve Eylemlerinin Kaynağı :

«Biz aptal ve ya geri zekalı değiliz; Fransa'yı yok etme şansına sahibiz. Fransa yok edilecektir. Yalnız gücü değil, ruhu da

yok edilecektir. Fakat öncelikle ruhu, çünkü en büyük tehlike odur. (Vercors: The Silence of the Sea. Alıntıyı yapan Paul Delanoue, «Las Enseignants, Paris 1973»)

Nazilerin 1941 yılında Fransa'da ilerledikleri döneme ait bir programın özelliğini belirleyen bu sözcüklerin günümüz Şili'si ile ilgili olarak büyük önemi vardır. Şili eğitim sistemindeki soğuk kanlı ve hesaplı yıkımın ne eğitimle ilgili, ne de bilimsel bir izahı yoktur. Öğretmenlerin öldürülmesi de eğitim sistemine yönelik saldırının bir parçasını oluşturmaktadır.

Bir çok öğretmen öldürülmekte, işkençe görmekte veya hapsedilmektedir. Bunların isimleri gazete sayfalarını doldurmakta, UNESCO, Birleşmiş Milletler, İLO ve Uluslararası Af Örgütüne dünyanın her yanından suçlama ve şikayetler gelmektedir.

Eski eğitim bakanları cunta tarafından hapse atıldı ve işkenceye tâbi tutuldular. Üniversite rektörleri bir yıl kadar özgürlüklerinden yoksun bırakıldılar. Şili'deki aydınlar dünyanın dört bir yanına dağıldılar. Bütün bunların Birleşmiş Milletler ilkelerine, İnsan Hakları Beyannamesine veya UNESCO tarafından getirilen kültürel haklara göre hareket etmeye çalışan uygar uluslar için eğitimle ilgili bir izahı veya ilkesi varmıdır?

Öğretmenler eğitimin yayıcısıdırlar ve bu nedenle de kültürel hayatın önemli bir ögesini oluştururlar. Halkların ruh ve düşüncesini biçimlendiren onlardır. Eğitim sisteminin yok edilmesi Şili halkının ruh ve kültürünün yıkılmasına yol açmaktadır. 1974 Şili'si demek, eğitim ve kültür düşmanlığı demektir, faşizm demektir.

Şili'li öğretmenler ve Şili eğitim bilimi demokratik eğitim geleneğini korumaktadır. Bizde Paul Langevin gibi diyoruz ki «...genel eğitim, insanın, bütün zamanların, yani kendi kuşağının geçmiş ve gelecek kuşakların insanıyla olan bağlantısının farkında olmasını sağlayan eğitimdir. Demekki eğitilmiş olmak, çeşitli etkinlik biçimleri (kişinin mesleğine ilişkin etkinliklerinden ayrı olarak) yönünde itici bir güç kazanmak ve bu itici gücü sürekli olarak geliştirebilmek demektir...»

Şili'li öğretmenler modern eğitim biliminin, demokratik eğitim sisteminin, hayat boyu eğitimin ve bütün bunları kapsayan hümanist anlayışın yeniden canlandırılması için mücadele etmektedir. Bu amacın yanında öğretmenler, tarihsel gerileme ve faşizm döneminden sonra yeniden kurulacak olan Şili toplumunun demokrasi, özgürlük ve ulusal bağımsızlık ideali yönünde mücadelesini sürdürecektir. Bu gerilemenin önüne geçilmesi Şili'deki ve dünyadaki tüm öğretmenler ve eğitimciler için tarihsel bir zorunluluktur.

(Çeviren : Namık ÖZCAN)

1975'te Edebiyat Olayları

•

Adnan BİNYAZAR

Yazınsal açıdan yoğun bir yıl yaşadık. Bu olayların bir kamuoyu yaratması ise 1975'i daha da ilginç kılıyor. Radyo, televizyon gibi yaygın iletişim araçları bir kamuoyu yaratırken, yazınsal alanlar da bunun dışında kalmadı. Hatta zaman zaman bu yaygın iletişim araçlarının besleyicisi oldu. Önceki yıllarda yazınsal olaylar yalnızca o konuyla bağlantısı olan kişileri ilgilendirirdi. Oysa, özellikle 1975'te bu olaylar toplumsal bir ortam da yaratmıştır. Bunda, yayın alanına el atan gazetelerin ve geniş okur topluluğu yaratan sanatsal dergilerin katkısı büyük olmuştur. Önümüzdeki yıllar bu açıdan daha da ilginç olacaktır sanırım.

Özetle, 1975'te şu olayları yaşadık.

• **YILIN SANATÇISI. MİLLİYET SANAT DERGİSİ** başlattığı bir geleneği sürdürerek 1975'in başlarında yılın sanatçısını seçti. Yüze yakın sanatçının, eleştirmenin katıldığı «anket»te en çok oyu Fazıl Hüsnü Dağlarca alarak yılın sanatçısı seçilmiş; Yaşar Kemal, Mehmet Ulusoy, Mengü Ertel, Genco Erkal, Muhsin Ertuğrul, Yılmaz Güney, Ruhi Su, Can Yücel ve Ahmet Muhip Dıranas da yılın başarılı sanatçıları olarak değerlendirilmişlerdir. Dağlarca üzerine bir inceleme yazan Yaşar Nabi, onu yalnız edebiyatımızın değil, günümüz Türk sanatının en önemli ustası olarak niteledi, özetle de şunları şöyledi: «Lirik şiirin her türünü, gerçekçi, yarı gerçekçi, gerçeküstücü, yarı gerçeküstücü deyişler içinde vermiş, bir hokkabaz el çabukluğu ile sözcüklerle oynamış, yeni bir destan türü geliştirmiş, şiire yeni boyutlar kazandırmıştır.»

• **YAŞAR KEMAL.** Yaşar Kemal'in yapıtları İsveç, Finlandiya ve Fransa'da olağanüstü ilgi gördü. İsveç Televizyonu «Bir Yazarın Portesi» adını taşıyan bir programda Yaşar Kemal'in yaşamöyküsünü anlattı. Gidlund Yayınevi, Yaşar Kemal'in yapıtlarını yayımlarken Göteborg Şehir Tiyatrosu «Teneke»yi oynadı. Ayrıca Göteborg Üniversite Tiyatrosu, Yaşar Kemal'in «Bebek» öyküsünü oyunlaştırdı. Norveç'te de Yaşar Kemal'in yapıt-

larından **İNME MEHMED**'in hem birinci hem ikinci cildi yayımlanmıştır. Paris'te de, Palais de Charriot'da bir «Yaşar Kemal Gecesi» düzenlendi. Gece, büyük ilgi gördü. Bunun yanında, Fransa'da, Finlandiya'da, İngiltere'de, Danimarka'da Yaşar Kemal yeni baskılara ulaşırken en son yapıtlarının bile yayımına başlandı. Bütün bunlar, Yaşar Kemal'in Nobel'i alacağı kanısını pekiştiriyordu. Ne var ki bu yıl Nobel, bir İtalyan ozanına, Montale'ye verildi. Ama şu kanı gittikçe yaygınlık kazanıyor: «Bizce Yaşar Kemal birkaç yıl içinde mutlaka Nobel ödülünü alacaktır. Ama bu yıl mı, gelecek yıl mı, bunu kesinlikle söyleyemem.» Gene 1975'te, her yıl olduğu gibi, Aziz Nesin'in öykü ve romanları özellikle sosyalist ülkelerde büyük baskılara ulaştı. Çetin Altan'ın romanları da Fransızcaya çevrilerek orada yayımlandı.

Üzerinde özetle durulan bu olaylar, yazınımızın dünya yazınlarında yer almasının bir başlangıcı sayılmalıdır. Bu çabalar yoğunlaştıkça Türk dilinde verilmiş büyük ürünleri Avrupalar, Amerikalar tanıyacaklardır. Böylece, bizden de Nobel alacaklar ya da geniş okur tutacak yazarlar çıkacaktır.

● **FAKİR BAYKURT.** Mukadder Öztekin'in İçişleri Bakanlığı sırasında anti demokratik bir uygulamaya uğradı Fakir Baykurt. Romanları ve öyküleri geniş okur toplulukları yaratan Baykurt, Alman Basın Birliği ve Batı Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nin çağrılısı olarak Almanya'ya gidecekti. Bu Akademi'de düzenlenen bir seminere de «Bugünün Toplumunda Yazarın Sorumluluğu» konulu bir bildiri sunacağı belirtilen Baykurt, ayrıca **ALMANYA MASALI** adını alacak romanı için Türk işçileriyle görüşecekti Bonn, Köln ve Frankfurt'ta.

● **BEHRENGİ.** Küçük küçük masallarıyle birden ilgileri üzerinde topladı Behrengi. Türkçeye ilk ağızda **KÜÇÜK KARA BALIK, BİR ŞEFTALİ BİN ŞEFTALİ, PÜSKÜLLÜ DEVE** gibi masalları çevrilen Behrengi bir İran yazarı. 1939 yılında doğan yazarın 1968 yılında Aras ırmağında cesedi bulunmuş. Kurulu düzen bir «intihar» süsü vermiş bu olaya. Oysa, masallarında bir düşünce derinleşmesini gerçekleştiren bu devrimci yazarın öldürüldüğü daha gerçeğe yakın. Çocuk yazını için Behreni bulunmaz bir yazar. Çocuğun dünyayı anlamasını, gerçekleri kavramasını masal dünyasının yarattığı o olağanüstü dil mantığiyle biçimlendiriyor. Yazarın devrimci tavrı nedir, onu da çok iyi gösteriyor.

● **ARKADAŞ KİTAPLAR.** Bu yılın çok önemli olaylarından biride Cem Yayınevince «Arkadaş Kitaplar» adında bir dizinin başlatılmasıdır. Kazancın dışında bir amaç gütmeyen çıkarcıların elinde olan çocuk kitapları bu girişimle saygınlık kazandı. Erdal Öz'ün yönettiği «Arkadaş Kitaplar» dizisi nerdeyse 40 sayısına varacak yıl sonuna değin. Gerek kâğıt, gerek resimler, gerekse çocuğun gereksinimleri yönünden eşine az rastlanır bir deney tutturuldu bu dizide. Şimdi çocuklarımız, bu düzeyde bir çocuk dergisinin özlemini çekiyor. Bursa'da Ahmet Uysal'ın girişimi bu yönden ilginç. Ne var ki, özlenen düzeyi tutturmaktan çok uzak şimdilik. Gerek maddî olanaklar, gerekse içerik yönünden. Şimdilik Milliyet'in çıkardığı «Çocuk» dergisi en iyisi.

● **BEDRİ RAHMİ EYUBOĞLU ÖLDÜ.** Resim sanatında olduğu gibi, şiir alanında da adı saygınlık yaratmış kişilerden biriydi Eyuboğlu. Gerek resminde, gerekse şiirinde, hatta denemelerinde Anadolu birikimlerinden kaynaklanıyordu. Anadolu insanı; rengiyle, diliyle onun şiirlerinde, resminde kişilik kazanıyordu. Sanatı, Anadolu'dan gelmiş geçmiş toplumların bıraktığı kültürlerin bir bileşimiydi. Köy Enstitüsü uygulamasına yürekten inanmıştı. Toplumu bir «imece toplumu» olarak niteliyordu. Bu yönleriyle Türk sanatının temelendirilmesinde etkili olmuştur Eyuboğlu. 20 Eylül 1975 günü onu aramızdan göçmüş gördük. Hiç ölmeyecek gibi çalışan bir sanatçıydı. Sanatı ve kişiliği öylesine etki uyandırmıştı ki, hemen herkes Eyuboğlu'nun ardından bir şeyler yazdı. Ama Fakir Baykurt'un, Vedat Günyol'un, İlhan Berk'in, Mehmet H. Doğan'ın, Yaşar Kemal'in... Yazdıkları çok etkiliydi. Yüreği sevgi yüklü bir Eyuboğlu daha (iki yıl önce Sabahattin Eyuboğlu ölmüştü) aramızdan ayrıldı. Ardında renkler, pırıl pırıl dizeler bırakarak...

● **II. TÜRK YAYIN KONGRESİ.** Yılın önemli olaylarından biri de kuşkusuz, 24-27 Ocak tarihleri arasında Ankara'da toplanan II. Yayın Kongresi olmuştur. Kongrenin birincisi 1939'da yapılmıştı. Orada alınan birtakım kararlar vardı. En az beş yılda bir yinelenecekti bu kongre. Ne var ki aradan yıllar geçmiş, bu kongre ancak 36 yıl sonra gerçekleştirilmişti. Yayımcıların, yazarların, yöneticilerin katıldığı II. Yayın Kongresi ise büyük sorunlarla yüz yüze geldi. Yılların sorununa çözüm yolu aradı üyeler. Dokuz yarkurul kurularak sorunlar daha ayrıntılı biçimde gözden geçirildi. Yayımcılığı neler baltalıyor, özgür düşüncenin karşısına çıkan engeler nelerdir, bütün bunlar Kongrenin üzerinde durduğu önemli sorunlar oldu. Çocuk yayınlarından, yaygın eğitim yayınlarına değin çok önemli kararlar alındı. Sözde en kısa zamanda alınan kararlar bir kitapta toplanacaktı. Bakan olarak Nermin Neftçi bunun üzerinde özellikle durdu. Ne yazık ki bugüne değin bu bile gerçekleştiriltmiş değildir. Ülke kültürünün toplumcu açıdan kalkındırılması kararları ise, I. Yayın Kongresinde alınan kararlar gibi rafa kaldırılmış görünüyor. Her iktidar, alınan bir önceki kararı gerçekleştiremedikçe bu böyle olacaktır. Nitekim II. Yayın Kongresi ardında büyük bir sessizlik bırakmıştır.

● **YAZARLARIN SOSYAL GÜVENCELERİ.** Bu yıl tartışılan önemli konulardan biri, yazarların sosyal güvence sorunudur. Yazarın da bir emekçi olduğunu savunan sanatçılar, bu sosyal güvencenin sınırlarını saptamaya çalıştılar. Böylece Türkiye Yazarlar Sendikasının da girişimiyle bunun hukuksal yanı araştırıldı. Kimi yazarlar, sosyal güvencesi olmayan bir edebiyatın gelişmesinin de olmayacağını ileri sürdüler. Yazarın bir yere bağlanmasının sakıncalarına değinenler de oldu. Sanırım 1976'da bu sorun daha da ayrıntılı olarak tartışılacaktır. Yazar bir «sosyal güvence»ye sahip olursa daha özgür davranacaktır, düşüncesi ise genel bir kanı olarak önem kazanmıştır.

● **FOLKLOR KONGRESİ.** I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi de bu yıl yapıldı. Folklor sorunlarımızın topluca tartışıldığı

bu Kongre birtakım anti-demokratik uygulamalar nedeniyle olaylı geçti. Böylece Kongre'nin asıl anlamı gölgelendi. Prof. Dr. Pertev Naili Boratav ile Prof. Dr. İlhan Başgöz çağrılı oldukları halde son anda programdan çıkarıldılar. Bu, Fransız delegasyonunun Kongre'den çekilmesine yol açtı. Ayrıca Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, Prof. Dr. Özdemir Nutku olayı protesto etmek amacıyle Kongre'den çekildiler. Ali Rıza Balaman, Cengiz Bektaş, Şerif Baykurt, Veysel Arseven, Mahir Şaul ve Akile Gürsoy da ortak bir bildiri yayımlayarak Kongre Başkanının tutumunu kınadılar, bildirilerini sunmaktan da vazgeçtiler.

● **SABAHATTİN ALİ HİKÂYE YARIŞMASI.** Bu yarışmayı Yeni Adımlar dergisi açmıştı. 54 kişi 108 öyküyle katıldı yarışmaya. Fakir Baykurt, Cemalettin Aykın, Vedat Günyol, Metin İlkin ve Orhan Suda'dan Seçilen Kurul, birinciliği Duran Yılmaz'ın «Kışlak», ikinciliği de Celâl Özcan'ın «Gökova'nın Yalazları» adlı öykülerine verdi. Aysel Özakın'ın «Küçük Şehrin Soğuk Geceleri» adlı öyküsünü de en başarılı öykü olarak seçmişti. Bu yarışmanın en ilginç yanı, ödülendirilenlerin hepsinin öğretmen oluşudur. Duran Yılmaz gibi, geniş yaşam deneylerinden bir adı öne çıkarması da bu yarışmanın önemli yönlerinden biri. Celâl Özcan'la Aysel Özakın dergilerde görülen öykücülerdendi. Hatta Özakın bu yıl **GURBET YAVRUM** adlı bir roman da yayımladı.

● **MİLLİYET YAYINLARI ROMAN YARIŞMASI.** Milliyet Yayınlarının roman dalında açtığı bu yarışma çok önemli sonuçlar yarattı. Yarışmanın önemi, Vedat Türkali gibi bir adı öne çıkarmasından geliyor. Orhan Hançerlioğlu, Oktay Akbal, Mina Urgan, Behçet Necatigil ve Ülkü Tamer'den oluşan Seçiciler Kurulu, birinciliği Vedat Türkali'nin «Bir Gün Tek Başına, ikinciliği İrfan Yalçın'ın «Pansiyon Huzur»una, üçüncülüğü de Sulhi Dölek'in «Korugan» adlı romanlarına verdi. Bunun yanında, Seçiciler Kurulu, «Haçin» (Zebercet Çoşkun), «Bir Solgun Adam» (Selçuk Baran), «Ulusu» (Mustafa Asoğlu), «Zap Boyları» (Şükrü Gümüş), «Kocakurt» (Ahmet Say), «Şeytanistan» (Ali Yüce), «Grevden Sonra» (Hakkı Özkan), «Kırım, Kıyım ve Kıtlık» (Yusuf Ateş) adlı romanları da basılmaya değer gördü. Böylece yazınımız on bir roman birden kazanmış oldu. Örneğin bu yazarlar arasında (yazdıklarını izleme olanağı bulduğum) Ahmet Say'ın önemli romanlar yazacağı kanısındayım. Ali Yüce «Şeytanistan»la önemli bir gerçeği vurgulamıştır. Ama Milliyet Yayınları Roman Yarışması'nın romancı olarak gün yüzüne çıkardığı Vedat Türkali, romanımız için önemli bir açılım olan «Bir Gün Tek Başına»yı yazmıştır. Bir sevi romanı görünümündeki yapıt, aslında toplumsal bir eleştiri getiriyor. Özellikle son on beş yılın (aydınlar açısından) hesaplaşması ise, romanın temellendiği ana sorunlardan biri. Yılların birikimi, Vedat Türkali'de bir roman patlaması yarattı 1975'te. Gerek anlatımı, gerek kurgusu, gerek yorumu yönünden «Bir Gün Tek Başına», Türk romanına büyük bir aşama sağlamıştır. İrfan Yalçın ve Sulhi Dölek, Türkali gibi bir etki uyandırmadılar, ama yazınımız genç iki

yazarın başlangıç romanlarını kazandı. Bu yarışma her yıl sürecek. Önümüzdeki yıllar bu yönden ilginç romanlar bekliyor.

● **LOTÜS ÖDÜLÜ.** Asya-Afrika Yazarlar Birliği, İngilizce ve Fransızca «Lotüs» adlı bir dergi çıkarır. Derginin amacı, Asya-Afrika yazarları arasında edebiyat alış-verişlerini sağlamak, bu ülkeleri tanıtmak, Asya ve Afrika edebiyatlarını dünyaya duyurmak. Birkaç yıldır da «Lotüs» ödülü veriliyor. Bir yılda birkaç yazara birden verilen bu ödüllerden birini bu yıl, ünlü yazarımız Aziz Nesin aldı. Ödülü almak üzere Filipinler'in Manila kentine gitti.

● **DENEME YARIŞMASI. MİLLİYET SANAT DERGİSİ** deneme türünde bir yarışma düzenledi. Kuramsal yapıtların yoğun biçimde okunduğu bir dönemde **MİLLİYET SANAT DERGİSİ'** nin bu girişimi oldukça yararlı oldu. Okurumuzda, genellikle roman, öykü, şiir gibi türlere yaklaşım vardır. Örneğin şiir yazan çok kişiye rastlanır, roman, öykü denemeleri yapanların sayısı oldukça kabarıktır. Buna karşın, özellikle deneme üzerinde çok az durulur. **MİLLİYET SANAT DERGİSİ** bu dala bir canlılık getirmeyi ve kamuoyunu bu yönden de aydınlatmayı düşünmüş olmalıdır. Nitekim bu yarışmaya 280 kişi 349 denemeyle katıldı. Bu, büyük bir katılış oranıdır. Kuramsal yapıtların yoğun biçimde okunuşu ürünlerini vermeye başlamıştır bir bakıma. Oktay Akbal, Melih Cevdet Anday, Salâh Birsel, Selâhattin Hilav ve Cemal Süreya'dan oluşan Seçiciler Kurulu, birincilik ödülünü Zihni Küçümen'in «Bir Kuşak» adlı denemesine verdi. İkinciliği Sait Başaran ile Tuncer Karamustafaoğlu, üçüncülüğü de Bekir Onur ile Önder Şenyapılı paylaştılar. Tevfik Akdağ, Rauf Haznedar, Yıldız İncesu ve Nejat Soyer'in denemeleri de övgüye değer bulundu. Seçici Kurul üyelerinin gerekçeli raporlarının da yayımlandığı bu yarışma, deneme türünün giderek toplumsal bir öz taşıdığını ortaya koydu. Alışılmış deneme anlayışı çevresinde dönenenlerin etkili olamadığı ise, gene bu yarışmanın ortaya koyduğu somut sonuçlardandır.

● **ŞİİR YARIŞMASI. MİLLİYET SANAT DERGİSİ**'nin «Yılın en başarılı şairi»ni seçmek amacıyle açtığı yarışmanın sonuçları da 1975'te belli oldu. Yarışmaya 102 ozan katılmış, bunlardan ancak 27'si elemeye kalmıştı. Elemeye kalanların arasında da «Yılın en başarılı şairi» seçilemedi. Necati Cumalı, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil, Oktay Rifat ve Hilmi Yavuz'dan oluşan Seçiciler Kurulu'nun oyları bir kişide toplanamadı. Ancak bu yarışma çok önemli bir sonuç doğurdu. Nerdeyse on yıla yakındır başarılı şiirleri yayımlanan İsmail Uyaroğlu, Mehmet Taner, Abdülkadir Bulut ve Veysel Çolak'ın şiirleri övgüye değer bulundu. Aslında genç kuşağın bu önde gelen ozanlarından biri «Yılın genç şairi» seçilebilirdi. Şiirleri bu düzeye varmıştır kanımca. Örneğin, bir Abdülkadir Bulut, bir Mehmet Taner, bir İsmail Uyaroğlu, bir Veysel Çolak, hattâ daha başka adlar (İsmail Gençtürk, Rüştü Apaydın, Metin Demirtaş) belirli bir şiir düzeyi tutturmuşlardır. Birçok şiirleriyle, adı ustaya çıkmışların düzeyinin altında da değildirler. Ne var ki, şairler, kendilerinden büyük tanımıyorlar pek. Gene de, seçtikleri, önümüzdeki yılla-

rın önemli ozanları olarak adlarını duyuracaklardır. Ayrıca, övgüye değer bulunan bu ozanlar toplumcu şiirimizi geliştirici emeğin ustalarıdırlar. Şiirimizin toplumun şiiri olmasında da etkili olacaklardır.

● **MADARALI ROMAN ÖDÜLÜ.** Geçen yıl Fikret Madaralı'nın koyduğu Madaralı Roman Ödülünün ilkini Yaşar Kemal, **DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ** adlı romanıyle kazanmıştı. Bu ödül bu yıl da Abbas Sayar'ın **CAN ŞENLİĞİ**'ne verildi. Ceyhun Atuf Kansu, Oktay Akbal, Mustafa Ekmekçi, Mehmet Başaran, Oya Baydar ve Adnan Binyazar'dan oluşan Seçiciler Kurulu, «halktan yana taşıdığı öz, anlatımındaki yalınlık ve çağdaş Türk romanında varılan düzey» yönünden bu ödülü Abbas Sayar'ın alacağı kanısına varmıştı. Böylece **YILKI ATI**'yla 1970'de TRT **ÇELO** ile 1974'te TDK (Türk Dil Kurumu) ödüllerini kazanan Sayar, bu yıl da Madaralı Roman Ödülü'nü aldı. Sayar, insanımızın o doğal, bir bakıma **NAİF** yönünü, özellikle bunun anlatımdaki yankımasını yakalamakta büyük bir başarı gösteriyor. Yer yer öyküyü roman oylumuna zorlamanın, anlatımını güncelleştirmenin yanında onun bu **NAİF** yanı özgünlük sayılıyor. Köylümüzün doğayla uyuşumunu, alınyazısını saptama yönünden de Sayar'ın romanları ilginç bulunmaktadır.

● **SAİT FAİK HİKÂYE YARIŞMASI.** Bu yıl Sait Faik Hikâye Yarışmasında Adalet Ağaoğlu'nun **YÜKSEK GERİLİM** adlı öykü kitabı ödüllendirildi. Daha çok oyun yazarı olarak tanınan Adalet Ağaoğlu, **ÖLMEYE YATMAK** adlı romanıyle de ilgileri toplamıştı. Cumhuriyet dönemi insanının toplumsal ve ruhsal hesaplaşma içindeki tutarsızlıklarını sergileyen Ağaoğlu, daha çok belgelere dayanarak oluşturmuştu romanını. Prof. Vahit Turhan, Behçet Necatigil, Rauf Mutluay ve Doç. Dr. Tahsin Yücel'den oluşan Seçiciler Kurulu, 1975 yılında Sait Faik Hikâye Yarışmasında Ağaoğlu'nu ödüllendirdiler. **ÖLMEYE YATMAK**'ta olduğu gibi, insanın çelişkilerini, bunalımlarını, özellikle toplumsal gerilimini başarıyle yansıtıyordu **YÜKSEK GERİLİM**'de. Ancak bu yılki oylamada Haldun Taner'le Oktay Akbal bulunmadılar. Görüşlerini mektupla bildirdiler. Bu üyelerin teker teker görüşlerini açıklama gereksinimini yarattı. Oylama üzerine birtakım görüşler atıldı ortaya.

● **ORHAN KEMAL ROMAN ÖDÜLÜ.** Mehmet H. Doğan, Konur Ertop, Fethi Naci, Rauf Mutluay, Fikret Otyam, Nurer Uğurlu ve Hilmi Yavuz'dan oluşan Seçiciler Kurulu, Orhan Kemal Roman Ödülünün bu yıl Erdal Öz'ün **Yaralısın** adlı romanına verdi. Tutarlı bir emeği de değerlendirmiş oldu. Erdal Öz, ta 1960'lardan, kendi deyimiyle «daha belirmemiş bir dünya görüşünün dağınık ürünleri» olan **Odalarda** (roman) ve **Yorgunlar** (hikâyeler)'la girdi edebiyata. Hemen hemen on yıllık bir «suskunluk» döneminden sonra, **Kanayan**'da toplanan öykülerle ilgiyi çekti. Bu öyküler devrimci savaşım içindeki insanın özünü, gerçeğini yansıtıyordu. Türkiye yeni bir «genç», «gençlik» yaratmıştı. Erdal Öz bu «genç»in, «gençlik»in romancısı oldu. O genci yaşayarak, sanatını bir eylem içinde pişirerek geldi 1971'lere, 71 sonralarına. Üst üste baskı yaparak bugün 5. baskıya varan **Yaralısın**'da neler yapmak istediğini şöyle anlatıyor: «Bu roma-

nımda; uyanmakta olan kitlelerin uyanışını önlemek, özellikle, kitleleri uyaran aydınları yok etmek amacıyla iş başına gelen faşist bir çetenin yaptıklarını kitlelere anlatmak, kitleleri uyarmak istemiştim. ...Sanatın kendine özgü kuralları içinde, bu romanımda, kendime böyle bir görev yüklemiştim. Halkımın demokratik mücadelesine katkıda bulunmaya, bu mücadeleyi sürdürmeye çalışanlara, o faşist uygulamaların çok ağırlaştığı günlerde güç vermek, direnme gücü, mücadele gücü vermek amacıyla yazmıştım.» Erdal Öz'ün, bilinçli kitlelerin romancısı olduğunu, onun bu görüşlerinden de anlıyoruz. Bu nedenle, Orhan Kemal gibi, halkı için büyük yazarlık savaşımın da bulunan bir insanın adına konan ödülü Erdal Öz'ün alması, gerçekten, yılın önemli bir değerlendirmesi olarak belirtilmelidir.

● **YUNUS NADİ ARMAĞANI.** Bu yıl Yunus Nadi Armağanı, Atillâ İlhan'ın **Sırtlan Payı** adlı romanına verildi. **Sırtlan Payı**, bir dizinin, «Aynanın İçindekiler» dizisihin ikinci kitabıdır. Bu dizinin, yazarın deyimiyle, «... getirmeye çalıştığı yenlik var, bu yenilik belirli bir tarihsel süreç, belirli bir yer içinde geçen, belirli olayların her kitapta başka kahramanlar ön plana alınarak başka başka görüş açılarından işlenmesidir.» Dizinin birinci kitabı **Bıçağın Ucu** adını taşır, bunda «İlk Cumhuriyet kuşağından devrimci takımın başarısızlığı tartışılmıştır. **Sırtlan Payı**'nda «seferberlik kuşağı» diyebileceğimiz aksiyon adamlarının tutumu ve kaderi tartışılıyor.» Yazarın belirttiği gibi, bu dizi (gerek **Bıçağın Ucu**, gerekse **Sırtlan Payı**) siyasal ve toplumsal bir tartışma ortamı yaratmaktadır. Atillâ İlhan roman ortamında tarihsel birtakım tutumların hesaplaşmasını yapmaktadır, gerek birey, gerekse toplum katında. Atillâ İlhan, armağanı alır almaz yoğun bir saldırıya geçti. Daha çok da köyden gelen romancılardı saldırdıkları. İlhan'ın romanının içeriğinden çok, bu tartışma yer aldı gazetelerde. Ona göre, «Türk romanı, köy romanıyla toplumcu gerçekçi bir çizgi yakalayayım derken, farkında olarak olmayarak ilkel bir natüralizm çizgisine, kültürsüz ve estetik dokuması zayıf popülist romancılığına düşmüştür.» Oysa Atillâ İlhan, «toplumcu romanı derinlemesine bir insancıl boyutla zenginleştirmek isterken, bir yandan da kültür ve estetiğin katkısını büyütmeye» çalışmıştır! Yani bunca romancının, Yaşar Kemallerin, Kemal Tahirlerin, Orhan Kemallerin, Fakir Baykurtların yapmadıklarını yapmıştır. Nitekim şunları da söylüyor Attilâ İlhan: «Son olarak, kişileri toplumsal açıdan sınıfsal konumlarıyla ele aldığım kadar bireysel açıdan doğasal diyalektiklerini gözönünde tutarak işlediğimi söyleyebilirim. Türk toplumcu romanında bu bir yeniliktir, zira toplumcu romanımız bireyci olmıyayım derken, bireysel çelişkileri işlememek gibi bir yanılgıya düşmüş ve de yüzeyselleşmiştir.» Kuşkusuz, bunların tümünü yapmış olabilir Attilâ İlhan, ama gerçekçi Türk romanını aşağılayarak, asıl üretici gücün gerçeğini görmezden gelerek böyle bir sonuca varabilir mi? Attilâ İlhan'ın bu görüşlerini derli toplu, daha geniş boyutlarıyle ele alanlardan biri Fakir Baykurt oldu. Konuları köy, kent diye sınırlandırmanın edebiyatımızı çoraklaştıracağına değinen Fakir Baykurt, konularını köyden seçmesinin nedenlerini şöyle açıkladı: «... benim kafam-

da, bugün yazmak düşünsel bir seçiş, bir yazarlık görevidir. köylüler bugün toplumun en ağır üretim işlerini, en ağır hizmetlerini yüklenmiş bir kitledir. Köylüler en ezilen, en sömürülen yanımızdır. Köylüler sattıklarından kazıklanan, satın aldıklarından kazıklanan, ekonomik ve politik anlamda uyutulmuş, örgütlenmesi önlenmiş, kasıtlı olarak cahil bırakılmış, sağlığına boşverilmiş çoğunluğumuzdur. Onun yaşamını, çilesini, bilinç altını, üstünü, tepkilerini, özlemlerini yazarak aydınların, partilerin, üniversitelerin, yönetim katlarının dikkatlerini çekmek, okurların da ilgisini ve yardımını sağlamak topluma yararlı bir hizmettir» Sanırım, kısaca değindiğimiz bu tartışma 1976'da da çeşitli kesimlerde ele alınacaktır. Romanda bir yere geldiğimizi açıklayan bu görüşler, yeni bir değerlendirmenin başlangıcı sayılmalıdır.

● **4. YARIMCA SANAT FESTİVALİ.** Halka dönüklüğüyle tanınan Yarımca Sanat Festivali bu yıl da yapıldı. Bu yıl daha da renk kazandı bu festival. Her alandan sanatçıların katıldığı festivalde halk-sanatçı etkileşiminin kurulduğu ileri sürülebilir. Özellikle Genco Erkal'ın Nâzım Hikmet'ten okuduğu şiirler çok ilgi çekti. Sanatı halka götürmenin, halkın sanata katkılarını gerçekleştirmenin en başarılı örneğini verdi 4. Yarımca Sanat Festivali. Giderek yöresellikten kurtuluşu, bu festivalin yaşarlığının bir kanıtı olarak görülebilir.

● **12. ANTALYA FESTİVALİ.** Bu yıla değin bu festival «film» konusunda yapılırdı genellikle. Adı da «Antalya Film Festivali» idi. Bu yıl, bu şenliğin alanı genişletildi, bütün sanat alanlarını kapsar bir nitelik kazanması için önemli girişimlerde bulunuldu. Böylece, adı da «Antalya Festivali» oldu. Filmin yanında yontu (heykel), resim gibi dallara da yer verildi. Festivalin asıl önemli yönü ise, yarışma kapsamına bir edebiyat türünü, öyküyü alması olmuştur. Halkla bütünleşme yönünden önemli bir festival olan Antalya Festival'inin koyduğu öykü yarışmasının Seçiciler Kurulunu Fakir Baykurt, Asım Bezirci, Adnan Binyazar, Erdal Öz ve Sadun Tanju oluşturuyordu. Yarışmaya yurt içinden ve yurt dışından 170 öykücü katıldı. Bu yarışmada birinciliği Dursun Akçam'ın «Haley» adlı öyküsü aldı. İkincilik Celâl Özcan'ın «Topyeri», üçüncülük de Orhan Pamuk'un «Hançer» öyküsüne verilmiştir. Ayrıca 12 öykücünün öyküleri de övgüye değer bulunmuş, bu öykülerin (derece alanlarla birlikte) bir kitapta toplanması kararlaştırılmıştır. Abdullah Aşçı, Mehmet Türkkan, Ahmet Say, Mehmet Güler, Ümit Kaftancıoğlu, Necati Güngör, Ahmet Uysal, Mustafa Balel, Muzaffer İzgü, İsmail Asmagil, Nuri Erkal, Duran Yılmaz bu öykücüler arasındadır. Derece alanların bir ikisinin dışında tümünün öğretmen olması ise çok önemli bir sonucu koymuştur ortaya. Toplumla daha yoğun biçimde yüz yüze olan öğretmenler gözlemlerini sanata, öyküye, romana dönüştürmeye başlamışlardır. Bu öyküler arasında usta işi birçok öykü, umutları daha da pekiştirmiştir. Özellikle Antalya Belediye Başkanı Selâhattin Tonguç ve arkadaşlarının girişimiyle ilerde uluslararası bir nitelik de kazanacaktır bu festival. Antalya, eski kültürlerde olduğu gibi, sanatsal yaratımların bir sergileme yeri olacaktır. Böylece, sanatsal ürünler toplum katlarında de-

ğerlendirilecektir. Halk eleştirisinin, halk beğenisinin bir «form»u olacaktır Antalya.

● **TÜRK DİL KURUMU ÖDÜLLERİ.** Bu yılın Türk Dil Kurumu ödülünü **47'liler** adlı romanıyle Füruzan, **Apartman** adlı öykü kitabıyle Demirtaş Ceyhun, Lucretius'tan çevirdikleri **Evrenin Yapısı** adlı çevirileriyle Tomris Uyar-Turgut Uyar aldılar. Füruzan bir kuşağın hesaplaşmasını yaparken, Demirbaş Ceyhun önemli bir toplumsal çelişkiye değiniyordu bu yapıtlarında. Lucretius ise bilimsel düşüncenin bir anlatıcısı olarak Türkçede göründü.

Hemen her gün bir olayla karşılaştığımız şu günlerde «gençlik» kavramı, birikimiyle, yaşamıyle, gerçeğiyle önemli bir sorun olmaktadır. Füruzan bunu bir kuşak sorunu olarak ele alır ve bu sorun'un temelindeki gerçeği arar. Kılı kırk yaran duyarlığıyle insanımızı belirlemede bir başarı düzeyi tutturur. Füruzan'a göre o, eskiden olduğu gibi bir topluluk değil, bir bilinçtir, ağırlığı olan bir «gerçek»tir. **47'liler** bu gerçeğin romanıdır. Demirtaş Ceyhun ise savaşan ile onun için savaşılan arasındaki çelişkiyi toplum bilimsel doğrularla koyuyor ortaya. **Apartman**, Demirtaş Ceyhun'un kendi yaşamının, gözlemlerinin, düşünce gerçeğinin bir yankımasıdır. Gecekondu insanı gibi o da «kapıcı» dediğimiz insanın «tip»ini çiziyor, oluşan yeni bir topluluğun kişiliğini yansıtıyor. Özellikle güçlü gözlemleri yönünden Demirtaş Ceyhun'un öyküleri ilginç. Ne ki her yıl olduğu gibi, TDK ödülleri ardında birtakım tartışmalar yarattı. Öbür dallarda ödül verilmemesi, özelikle şiir dalında Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun değerlendirilmesi gerektiği tartışılan sorunlardan oldu.

Yılın belli başlı olaylarını yukarda özetle belirttim. Ancak şu sorunlar üzerinde de kısaca durmak gerekir. **Yeni Dergi, Yansıma, Türkiye Defteri** gibi dergiler yayımına son vermiştir bu yıl. Buna karşın, **Militan, Birikim, Yayın Haberleri** gibi dergiler çıkmaya başlamıştır. **Cumhuriyet, Politika** gibi gazeteler sanata özel sayfalar ayırmışlar, **Yeni Ortam** bu sayfayı sürdürmüştür. Özelikle deneme alanında yoğun bir yayın yapılmıştır. **Yeryüzü Korkusu** (Oktay Akbal), **Delifişek** (Bedri Rahmi Eyuboğlu), **Bu Cennet Bu Cehennem** (Vedat Günyol), **Faşizmin Ayak Sesleri** (Attilâ İlhan), **Edebiyat Dünyamız** (Orhan Veli Kanık), **İnsanca Yaşamak** (Seha L. Meray), **Suçlular ve Güçlüler** (Uğur Mumcu), **Pas Demiri Yiyor** (Rauf Mutluay), **Günün İçinden** (İlhami Soysal), **Güzel Huzursuzluk** (Mümtaz Soysal), **Daha Güzel Bir Dünya** (Sadun Tanju), **Temeldeki Çatlak** (Cavit Orhan Tütengil), **Devirden Devire** (H.V. Velidedeoğlu), **Felsefe ve Ulusal Kültür** (Hilmi Yavuz), **Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları** (Fikret Otyam), **Gezi Notları** (İbrahim Olgun), **Hikâyemizde Bekir Yıldız Gerçeği** (Mehmet Ergün), **Gün Işığına Çıktıkça** (Mehmet Salihoğlu), **Sevgiye Saygı** (Sami N. Özerdim), **Atatürk Yaşadı mı** (Oktay Akbal), **Çağımıza Ters Düşenler** (Yaşar Nabi), **Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak** (Cavit Orhan Tütengil)... bunlardan başlıcalarıdır. (Bu konularda daha geniş bilgi için bkz. **Varlık Yıllığı 1976, Aziz Nesin Yıllığı 1976, Milliyet Sanat Dergisi 1976**'nın ilk haftasında çıkacak sayısı).

Mustafa Buğday

Talip APAYDIN

Onbeş senedir onu düşünürüm. İçim ezile ezile, bir yerlerim sızlaya sızlaya. Kaç kere yazmak için oturdum, yazamadım bir yazı. Kendimi yetersiz buldum. Söylemek istediklerimi deyimleyemeyecektim. Yarım kalacaktı ne yazsam.

Sekiz yıl boyunca okul arkadaşımdı Mustafa Buğday. Ama nasıl arkadaş? Yaşı benden büyüktü. Bir ağabey, bir dost, bir öğretmendi. Bildiklerimin, sezdiklerimin çoğunu ondan öğrendim, onunla birlikte sezdim diyebilirim. Çifteler Köy Enstitüsü'ne birlikte girmiştik. Aynı sınıftaydık. Numarası 97'ydi. Benim 96. O çalışmak dolu yıllar... O karanlığımızı bir bir devirişimiz. Harp seneleri içinde, hiçbir öğün tam doymadan yeyip içerek, boz urbaları giyip ısınarak, dersliklerden işliklere, işliklerden dersliklere koşarak, ama bedenlerimiz gibi günden güne gelişen kafalarımızla, anlayışımızla ve hele memlekete açılan gönüllerimizle, nasıl sıcak yıllardı, nasıl anlam dolu bir çabaydı o!

Şimdi bir öğretmen okulunun çatısı altında, gene hep o günlerle doluyum, Mustafa Buğda'yla birliğim. Boyuna onu düşünüyorum. Soyadını sonradan Ünel diye değiştirmişti. Ama ben hep Buğday dedim ona. Buğday rengi köylü yüzüyle, buğdaysı kokan düşünceleriyle, görüşleriyle, üstümde en çok onun etkisi var. En çok ondan yararlandım. Görünüşte arkadaşımdı, ama aslında öğretmenimdi benim. Belki de en önde gelen öğretmenimdi. Yoksul, gösterişsiz bir çocuktu. Benden başka kimseyle arkadaş olmadı. Hattâ başkalarınca sevimsizdi. Derslerini orta karar becerirdi. Öğretmenler de pek tanımazlardı kendisini. İlk iki yılı iyi hatırlayamıyorum. Ama üçüncü yıldan sonra elinden kitap düşmedi. Daha baştan bir hedef seçmişti kendisine, her okuduğu satırla o hedefi daha berrak, daha açık görüyordu.

Enstitünün dördüncü sınıfındayken, «Sosyal Mücadeleler Tarihi» diye bir kitap geçmişti elimize, unutamam «işte tarih bu azizim» demişti. On kere devirmişti belki. İmtihan kapılarında bile onu okurdu. Bir redis ucu alacak parası yoktu ama, ne etti etti, bir tane edindi o kitaptan. Max Beer'in Mustafa Buğday gibi bir ikinci okuyucusu çıktı mı bilmiyorum. Bazı sahifelerini ezberlemişti. İsviçre'de köylü hareketi nasıl başlamış, Fransa'da

hürriyetçi fikirler nasıl yayılmış?.. Pazar günleri Seydi suyunun kıyısında dolaşırdık, Simav'ın dağ köylüsü yoksul Mustafa Buğday, Sosyal Mücadeleler Tarihi'nden öğrendiklerini bağlayarak, Türkiye halkının nasıl uyandırılabileceğini planlardı. Köy enstitülerinden yetişecek öğretmenlerin -ah gericilerin gücünü unutup- nasıl çalışmaları gerektiğini, köylüye uygarlığı nasıl benimsetebileceklerini düşünürdü. Kısa, kesin yollar çizerdi. Kooperatifçilikten söz ederdi. Bulgaristan'da kooperatiflerin nasıl geliştiğini, alım-satım işlerinin kişi çıkarlarından nasıl kurtarıldığını inana inana anlatırdı. Bazı dersler onu ilgilendirmez olmuştu artık. Fizik kuralları, geometri problemleri sonu boş oyunlar gibi geliyordu ona. Bütün düşüncesini sosyal olaylara, hakları yenenlere ve hak yiyenlere çevrilmişti. Yatar kalkar onu düşünürdü, onu söylerdi. Arkadaşlarla bazan uzun tartışmalara girerdik. Karşısındakiler akıl yetiremeyince işin rengini değiştirirler, arkalarını dönüp homurdanarak yürürlerdi. Ta o zaman adı kötüye çıktı. Toplumumuzun adam karalama, adam çelmeleme hastalığı bizim aramıza da girmişti. Mustafa Buğday aldırmaz, ülkücülerin inanmışların soğukkanlılığı içinde bildiğini okurdu. En olmaz yerlerde sözünü söylerdi. Kitaplardan örnekler verir, konuya bambaşka açıdan bakardı. Arkadaşlar arasında başka bir dille konuşuyormuş gibi yadırganırdı. Alışageldiğimiz yollardan ayrılmıştı çoktan, kendine özgü bir ses kazanmıştı. Diyebilirim ki, köy enstitülerinin yaratmak istediği aydın tipi önce onda boy göstermişti. Enstitüde bile yadırganıyordu. Musatfa Buğday görüyordu bunu, anlıyordu, ilerde çok çileler çekeceğimizi, paratonerler gibi yıldırımlar toplayacağımızı. Ama buna katlanmamız gerektiğini söylerdi. İçinden çıkıp geldiği yoksul hayat, kitaplarda okuduğu fikirlerle birleşince, ta o zaman sosyal bir sancı halini almıştı. Kendi hayatını kurtarmak, geleceğini kazanmak gözünde küçülmüş, ikinci plana düşmüştü. Sanki bir tepeyi çıkmıştı, bütün gerçeği olanca acılığı ile görüyordu.

Enstitünün eski bir otobüsü vardı. Karoserini söküp ahırın önünde bir yere atmışlardı, içinde bir iki tabure de vardı. Mustafa Buğday'la gider, orada otururduk, ders çalışırdık. Bir pazar günü müydü, bayram mıydı, yılda bir verilen postallarımız iyice eskimişti. Karoserin içine oturmuş onları onarıyorduk. Buğday'ın elleri daha yatkındı, bızla koca iğneyle o dikiyordu, ben de demircilik işliğinden aldığımız örsün üstünde altlarına pençe vuruyordum. (Hey be nelerle okuduk biz, bu devlete ne kadar ucuza mal olduk. Gene de yaranamadık.) Bir yandan da konuşuyorduk. Kitaplarda okuduklarımızı, öğretmenlerden dinlediklerimizi beyinlerimizin fırınında pişirip bilinçlerimize işli-

yorduk. Köylü nasıl kalkınacak, bu gerilikten nasıl kurtulacak? Bunun için biz nasıl çalışmalıyız?.. Bir saat mi geçti aradan, iki saat mı? Ta kulağımızın dibinde bir tıksırıkla kendimize geldik. Dönüp baktık, müdürümüz Rauf İnan'dı. Geçerken bizi orada görmüş, usulca yaklaşmış, camsız pencereden bizi dinlemiş. Gözleri dolmuş. Örsü, bızı bırakıp ayağa fırlayacak olduk. «Yok yok, dedi. Oturun. İşinize bakın.» Sesi ağlamaklıydı.

— Arkadaşlar, dedi. (Bize hep arkadaşlar diye hitap ederdi.) Siz bu memlekete hayırlı insanlar olarak yetişiyorsunuz. Bir gün aksini söyleyenler çıkarsa yalancıdırlar, iftiracıdırlar...

Daha birşeyler söyledi. Tam hatırlayamıyorum. Eski ayakkabılarını kendi elleriyle onararak okuyan, bu arada köy öğretmenliğine hazırlanan bizleri duygulanarak değerlendirdi. Enerjilerimizi bir daha suladı. Sonra döndü gitti işine.

Mustafa Buğday'la birlikte enstitüyü bitirdik. Köyümüze gidecek paramız yok. Öğretmen olmuştuk ama, şimdiki gibi elbise parası falan verilmezdi. Boz urbalarımız da yıpranmıştı iyice. Tahta bavullarımız kitap doluydu.

Müdürümüz Rauf İnan odasına çağırttı.

— Sizi yüksek kısma seçtik, dedi. Üç yıl daha okuyacaksınız.

— Efendim, babalarımız yoksul. Köylerimize gitmeliyiz, evlerimize yardım etmeliyiz.

— İşte onun için siz yüksek kısma devam edeceksiniz, dedi. Hadi hazırlanın.

Ertesi gün kendimizi Ankara treninde bulduk. Vagon penceresinden Mustafa Buğday'a bizim bozkırları gösterdim. Doğduğum köyü, yayvan tepeleri, su kıyısındaki bey çiftliklerini. Oralarda geçen bizim köylülerin çileli yaşantılarını kimbilir kaç kez anlatmıştım. Polatlı'ya doğru Sakarya Savaşının yapıldığı yerleri görünce göz yaşlarını tutamamıştı. Buralarda neden kan akıtmıştık biz? Ulusca özgür kalmak için. Ama yoksullukla, bilgisizlikle geçen hayat özgür bir hayat mıdır? İnsanca bir hayatmıdır? Kurtuluş savaşımız boşa gitmemelidir. Bunun için köylüyü bu yoksulluktan, bu karanlıktan kurtarmak gerek...

Böyle sürüyordu. İnanmış köylü yüzü bambaşka bir ışıkla aydınlanıyordu.

Mustafa Buğday, Hasanoğlan'da daha bir bilinçli okudu. Daha yetkili öğretmenlerimiz vardı. Daha bol kitapların, daha olumlu fikirlerin harmanı ortasındaydık. Çatışmalar da o oranda artıyordu. Anlatması uzun...

Gösterişsiz, fakat yalın kişiliği ile, alışılmamış fikirlerin savunucusu olarak Mustafa Buğday yıldırımları en çok toplayan arkadaşlarımızdan birisiydi. Neydi bu fikirler? Şimdiki anayasamıza giren, en ileri ve gözde aydınlarımızın savunduğu sosyal adalet, toplumsal haklar, eşitlik, kardeşlik fikirleri. Fransa ihtilâlinin amaçları. Ama o zaman bunları Türkiye'de ağıza alabilmek solcu olmak için yeter de artardı. Solculuk ise komünistlik demekti, vatan hainliği demekti. Mustafa Buğday o sessiz, çalışkan ve dürüst köy çocuğu, o içimizden en iyi yetişmiş arkadaşımız, önüne açılmış birbirinden korkunç tuzaklara doğru kurbanlık koyun gibi yürüyordu. Sonu ne olacak, söyleselerdi inanmazdı. Kötü şeyler düşünecek vakti yoktu. Köy enstitüleri yoluyla köylünün uyandırılması ülküsüne bağlanmış olan varlığı ile kendisini koymuştu ortaya. İçten pazarlıklı yollara aklı ermezdi. Oysa fikirlerin, inancın cezalandırıldığı devirler bitmemişti daha. Sosyal Mücadeleler Tarihine sayfalar eklenecekti. Çok sevdiği o kocaman kitabın konusu Türkiye'de bütün dehşeti ile devam ediyordu.

Mustafa Buğday bizimle birlikte Yüksek Köy Enstitüsü'nü de bitirdi. Fakat sekiz ay öğretmenlik yapabildi ancak. Enstitüler aleyhine demagoji yağmurları başlamıştı. İçten pazarlıklı rüzgârlar esiyordu memlekette. Ankara'da koca devlet yapılarına çöreklenmiş gerici Zeuslar kurban istiyorlardı. Ne demekti köylüyü uyandırmak, ne demekti sosyal adalet, eşitlik, yeni bir toplum düzeni? Hasanoğlanlı köy çocukları bu kelimeleri nasıl ağızlarına alabilirlerdi? Komünistlikti bu, millî bütünlüğü parçalamaktı. Bakındı şunların yediği haltlara.

Apar topar asker edildik. Bundan sonrasını şimdilik yazmak zor.

Biz kurbancıklar kurban Mustafa Buğday'dan utanıyoruz.

Bir gün ülkemizin sosyal mücadeleler tarihi yazılırsa, Mustafa Buğday'a da bir sayfa ayırmalıdır. Köy enstitülerinin verdiği bir kurbandır o, bir yetmişlik boyuyla, tam kurban...

Edebiyatımızda 12 Mart Olayı

•

Soruşturan : Ahmet UYSAL

1. 12 Mart sonrası olaylarının sanata yansıtılması size göre bir sınıf bilinci gereği midir? Ya da bu gerçeği yazarın çağına tanık olmasından doğan bir sonuç olarak açıklamak olası mıdır?

2. 12 Mart sonrası etkilerinin sanat yapıtları aracılığıyla çözümlenmesinde erken davranıldığı ve kuramsal yanlışlıklara düşünüldüğü görüşüne katılıyor musunuz?

3. Sanatta evrensellik kavramı, geri bıraktırılmış bir ülkenin yazarı için ne gibi bir boyut taşımaktadır? Bu soruyu şöyle de çevirebiliriz: Bir yazar halkını bilinçlendirmeyi amaçlamışsa, bu amaca ulaşmada yöntemi ne olmalıdır?

4. Gene 12 Mart sonrası etkilerine dönelim. Siz bu dönemi hangi amaçlarla yapıtlarınızda yansıtmaya yöneldiğinizi kısaca açıklar mısınız? Burada bir yazarın, güncelliğin getirdiği sürümü kollaması gibi bir olasılıktan söz edilebilir mi?

YANIT VERENLER :

1. Kemal ÖZER
2. Ü. Kaftancıoğlu
3. İsmail Uyaroğlu
4. Fakir Baykurt
5. Hasan Kıyafet

F A K İ R B A Y K U R T'un Y A N I T L A R I

— «12 Mart sonrası olaylarının» diyorsunuz. Sadece «sonrası» değil, «öncesi olaylarının» da konuya girdiği kanısındayım. Öncesi sonrası ile 12 Mart olaylarının sanata yansıması henüz başlangıç aşamasında. Asıl önemli yapıtlar birkaç yıl için-

de, belki henüz yazarlığı belirli olmayan kimseler tarafından verilecektir. Elbet bu arada «yazar» yada «ozan» olarak belirli kimselerin de verimleri olacak. Bu yansımanın sınıf bilinciyle kuşkusuz ilgisi vardır. 12 Mart, öteki insanlara kıyasla duyarlığı biraz fazla olan sanatçıları etkileyecek çapta büyük olaylar yumağıdır. Hele yazarlar doğrudan doğruya bu olaylara katıldıkları için daha çok etiklenmişlerdir. Bu yumağı çözümleyip yazmaya çalışan sanatçı, bir yandan kendi sınıf bilincine uygun davranış göstermekte, bir yandan da elbet çağına tanık olmaktadır. Daha doğrusu, çağına kendi sınıfı açısından tanık olmaktadır.

Sanatsal yaratmanın organik olarak başka türlü olamayacağı inancındayım.

— Sanatta erken ya da geç davranmak sanatçısına göre değişir. Olayların üstünden uzunca bir süre geçtikten sonra bunları içeren yapıtların görünmeğe başlaması genel bir saptamadır. Daha erken davranan sanatçılar da olabilir. Kuramsal yanlışlık, erken yada geç davranmayla ilgili görünmüyor bana. Örneğin bizim Ulusal Savaş üstünden elli yıl geçtikten sonra ortaya konulan yapıtların kuramsal doğruluğu tartışılabilir.

— Hangi ülkenin yazarı için olursa olsun sanatta evrensellik, yazarın yapıtına koyduğu içeriğe, yapıtını işlemede gösterdiği başarıya, bir de bu içerik ve işleme biçiminin dünyanın öteki ülkelerinde yaşayanların sorunlarına herhangi bir karşılık getirip getirmediğine bağlıdır.

Sorunuzdan, sanki geri bıraktırılmış ülke yazarının evrenselliğe açılma olanağı daha azdır gibi bir önyargı seziyorum. Tersine, bugün için geri ülkeler yazarlarının evrensel olma olanağı fazladır. Dün, önceki gün, geri ülke olmanın bilinçli acısı pek az ülkede, pek az kimsece duyuluyordu. Bugün geri ülkelerde dünyayı sarsan kurtuluş ve kalkınma savaşları veriliyor. Geri ülke yazarı, yapıtlarıyla ülkesinin kurtuluşçu ve kalkınmacı gerçeklerini, öteki ülkelerin insanlarını da etkileyecek biçimde verebiliyorsa, bunun yankı bulma olanağı çoktur.

Geri ülkede kurtuluşçu ve kalkınmacı girişimler henüz başlamadıysa bile, sanatçı, ülkesinin gerçeklerini, acılarını, vurucu biçimde dile getirebiliyorsa bundan hem kendi ülkesinin insanları, hem öteki ülkelerin insanları etiklenir. Acılar ve özlemler dünyanın her yerinde aynı titreşimleri yaratır, aynı kanamalara yol açar. Bunlar evrensel olduğu için, başarıyla yapılabilirse sanatı da evrensel olur.

Sizin sorduğunuz anlamda, halkını bilinçlendirme amacındaki bir sanatın nitelikleri ve yöntemleri nelerdir?

«Doğruluk» başta geliyor. Eğer bir edebiyat, halkının gerçeklerini «doğru» olarak yansıtmıyor, onun özlem ve arayışlarını uzlaşmacı ve sinik sanatçılara özgü bir dumanla sarıyorsa, gerçekleri çarpıtıyorsa, o sanat kendi halkını bilinçlendiremediği gibi, başka ülkelerin halklarını hiç ilgilendirmez.

«Doğruluk» derken bir bakıma çağdaş anlamıyla toplumcu gerçekçiliği söylemiş oluyorum. Böyle bir edebiyat bugün öncelik ve ivedilikle işçilerin ve köylülerin sorunlarını ele almalı, onların yaşam gerçeklerini dile getirmelidir. Çünkü dünyanın en ağır yükünü taşıyan bu insanlar bugüne kadar çok ezilmiş, köle işlemi görmüşlerdir. Ekonominin yönetilmesinde, siyasal kararların kullanılmasında, ulusal kültürlerin geliştirilmesinde bu insanların katkısı geri itilmiş, yaratıcılıkları baskı altına alınarak kırılmış, dünya beylerin, patronların, hazır yiyenlerin dünyası yapılmıştır. Sanatların tümü ve ulusal kültürler, egemen olanların ortak beğenisine göre biçimlenmiştir. Bu ne kadar haksız, güzellikten uzak bir gelişimdir! Adil bir dünyaya kavuşabilmek için bunun mutlaka değiştirilmesi gerekir. Ulusların büyük çoğunluğunu oluşturan işiçler ve köylüler, içine düşürüldükleri yabancılaşmadan kurtarılıp öz değerlere ve özgür yaratıcılıklara kavuşturulmalıdır. Yurdumuzda ve başka ülkelerde halklar bu bekleyişin içindedirler. Geri ülkelerde sanat, halkların bu özlemine yardımcı olmalı, onlara yön göstermeli, onların şevkini artırmalıdır.

Bunun için bu ülkeler edebiyatının çoğunlukça kolay anlaşılır açık, duru bir halk diline yaslatılması zorunludur.

Bu kadarla yetinmek de olmaz. Sanatçılar, halklarının nabızlarını hiç elden bırakmadan, onun yürek vuruşlarından düzenli haberler getirmeyi de görev saymalıdırlar.

— Her sanat akıp giden zaman içinde, büyük ölçüde, günceli de verir. Güncele boşveren sanatta hastalık vardır. Ama elbette sanatın işi gücü sadece günceli vermek, tutanak yazarlığı etmek değildir. Sağlıklı sanat, ülkesinin günceliyle sıkı ilişki içindedir. Bakar, görür, yoğurur, özümler, verir. Üzerinden yıllar geçtikten sonra yapıtlara yansıtılan olaylar da güncelin verilişidir bir bakıma.

Ben, hikâyelerime konu ettiğim 12 Mart olaylarını, sadece güncel oldukları için değil, aynı zamanda yazılması bana göre mutlaka gerekli konular oldukları için seçtim. Güncelliğin getirdiği sürüm olanakları, öncelikle söz konusu yada baş etmen değildir. Sürümü her yazar düşünür, düşünmelidir. Sürüm okura, halka ulaşmak demektir. Kapitalist toplumda bunun başka yolu olmadığı gibi, sosyalist toplumda da yazarlar yapıtlarını

halka ulaştırmayı çok istemektedirler, isteyeceklerdir. Ama ille de sürüm olsun diye konuların bir çeşit sömürüsü benim davranışıma karışmamıştır. «Irazcanın Dirliği»ni yada «Amerikan Sargısı»nı, «Tırpan»ı hangi içtepiler sonucu kaleme aldımsa, «İçerdeki Oğul»un hikâyelerini de benzer içtepilerle yazdım.

Başka yazarlar için bir şey diyemem. Sorunuza karşılık olarak yazdığım bu satırlar kendim için de bir savunma değildir. «İçerdeki Oğul»a giren hikâyelerime gerekli emeği vermeseydim, bunlar sadece 12 Mart dönemi cezaevleri yaşamından ses veren hikâyelerdir diye ilgi görmezlerdi. Onlar, öteki hikâyelerimin romanlarımın geçtiği evrelerden geçmiş, başarılı başarısız, benim damgamı yemişlerdir. Önemli olan bir yapıtın üzerine konan yaratıcı emeğin miktarıdır. Ne kadar emek koydunuzsa o kadar değerlenmiştir yapıtınız. Az koydunuzsa az, çok koydunuzsa çok.

KEMAL ÖZER'in YANITLARI

— 12 Mart sonrası olaylarının sanata yansıması, iki ana tutum içinde ele alınabilir. Biri, yaygın olanı, sanatçının aydın olma niteliklerinden gelen, daha çok duygusal nedenlere dayanan çabaları içerir. Haksız tutuklamaların, zulmün, yılgı salıcı olayların karşısında, bütün namuslu, liberal düşünceli aydınların yaptığı gibi bir tür sanatçılar da çekilen acıyı, girişilen baskıyı, kapsamları ve yetenekleri ölçüsünde yapıtlarına yansıtmışlar, eleştirerek ya da kınayarak, olanlara karşı tavır almışlardır. İkinci ve aslolan tutum ise, doğrudan doğruya karşı koyma sanatıdır. Sınıf bilinciyle davranan sanatçı, 12 Mart'la tutum değiştirmemiş, zaten sürdürmekte olduğu savaşı, günün yeni koşulları içinde yapmağa başlamıştır. Bu tutumu, çağına tanık olma gibi edilgin bir tutumla aynı saymamak gerekir. Çünkü çağına tanık olma, sanatın etkinliğiyle bağdaşmaz. Sınıf bilinciyle yapılan sanat etkin bir sanattır. Tanıklığı aşar. Doğrudan doğruya savaşa girer. Sınıfsal kavganın içinde yerini alır.

İki tutum arasındaki ayırım, 14 Ekim seçimlerinden sonra daha iyi görülebilir. Duygusal nedenlerle davranan, yaptığı iş kınama ve tanıklıktan ileri gitmeyen sanatçılar için, sanatın birtakım belirtiler karşısındaki kavgacı tavrı bitmiştir. Buna karşılık, sınıf bilinciyle davranan sanatçının kavgası bitmemiştir. Çünkü biri belirtilerle savaşırken, ötekinin kavgası temeldeki nedenleri yok etmeye yöneliktir.

—12 Mart'ı sanat yapıtlarıyla çözümlemek olası değildir. Tek başına olası değildir. Bilimsel işlem gerekir. Bilimsel işlemin yerini sanat tutamaz. Sanatın da payına düşenler vardır kuşkusuz. Ama ikisini birbirine karıştırmamalı., bilimin üstesinden geleceği şeyi sanattan beklememeliyiz.

Ayrıca, 12 Mart'ı çözümleme savında bir sanat yapıtı da hatırlamıyorum. İçeriği 12 Mart sonrası olaylarla oluşmuş yapıtlar var. Erken davranma savı, daha çok, belirli bir sanat anlayışının savunusu içinde olan, görünüşte ilerici, aslında gerici çevrelerden geldi. Bu çevreler, sanat yapıtının uzun bir özümleme döneminden sonra oluşacağını, ortamın ve görüşlerin durulmasından sonra olaylar ele alınırsa sağlam yapıtlar çıkabileceğini, yoksa sanatçıyı yanılgıların beklediğini ileri sürdüler. Hesap açıktı. Duygusal nedenlerle bile olsa birtakım sanatçıların sanatlarını kavgaya sokmasını istemiyorlardı. Sınıf bilinci içinde olan sanatçıları da «kuramsal yanlışlığa düşme» gözdağı vererek önleme, hiç değilse yavaşlatma çabasındaydılar. Bu da onlaırn tarihsel misyonları gereğiydi.

Güncellik çevresinde koparılan fırtınaya, bu andıklarımız dışında, kimi ilerici gençler de, okudukları kuramsal doğruları iyi sindiremedikleri için katıldılar. Güncelliğin, 12 Mart döneminde sanata katacağı işlev gücünü küçümsediler.

Oysa sorun, erken-geç tartışmasını içerecek bir sorun değil. Kavga sürüp geliyor ve tek türlü yapılmıyor. Hızlandığı zamanlar, birtakım kaygıları öne geçirmeye ve vakit yitirmeye olanak yok. Yapılacak yanlışlar ise sanatçının yeterli olup olmamasına bağlı. Kuramsal ideolojik donanımı yeterli olmayan sanatçı, uzun özümleme döneminden sonra da yanlış yapar.

—Evrensellik kavramı da, içinde bulunduğumuz koşulların ve dünya görüşünün bağlamı dışında ele alamayız. Geri bıraktırılmış bir ülkede, soyutlanmış her kavram gibi evrensellik de egemen sınıfın işine yarayabilir. Bu kavramla bizden ne istendiğine bakalım. Yerel gerçeklerden kaçınmamız mı öğütleniyor? Yaptıklarımız bütün insanlar için geçerli birtakım genel doğrular adına mı yargılanıyor? İnsancıllık gibi, barış gibi büyük kapsamlı kavramlar mı öneriliyor? İnsanın ölümsüz yanlarından, değişmeyen yanlarından mı söz açılıyor?

Evrensellik gibi bir kaygı, geri bıraktırılmış bir ülkenin yazarına asıl amaçtan uzaklaştırıcı bir yön veriyorsa, kendimizi kurtarmalıyız bu kaygıdan. Elbet en önce asıl amacın iyi saptanması gerekli. İçinde bulunduğumuz koşullar ve dünya görüşümüz belirler amacımızı. Ülkemizin konumunu hangi çelişkiler

çizmektedir? Varlığımızı bu çatışmada hangi yana koyacağız? Yaptığımız işin niteliğiyle bu konumu nasıl bağdaştıracağız? Bu sorulara verdiğimiz yanıt, amacımızı halkı bilinçlendirme olarak belirlemişse, bu amaca ulaşma yöntemini de ona göre seçmemiz gerekir. Bilinçlendirici bir sanat yapmamız gerekir. Bunun içinde kitlelere sesini duyurabilecek, kitlelerin kültür düzeyine uygun, yani açık, anlaşılır, somutlayıcı bir sanat yapmamız gerekir. Kitlelerin sorunlarıyla iç içe, içinde bulunduğu çelişkileri sergileyen, bunları çözme yolunda atılıma yüreklendiren bir sanat yapmamız gerekir.

Evrensellik diye bir kaygı, bu yönteme ters düşüyorsa, yani bizi kitlelerin sorunlarından uzaklaştırıyorsa, onlarla doğrudan ilişkiler kurmamızı engeliyorsa, gündeme almamalıyız bu kaygıyı.

Başka bir deyişle söylersek, evrensellik yaptığımız işin bir sonucu olmalı, amacı değil.

—12 Mart dönemini duygusal bir yaklaşımla ele almadım. Sürüp gelmekte olan kavganın yeni bir aşaması saydım. Bunun için 12 Mart'a karşı tavrım geneldir, özel değil. Özel bir sanat yapmış değilim bu dönemde. Sanat anlayışım, her dönemde olduğu gibi bu dönemde de kavgayı göğüslemeyi, etkin olarak onun içinde yer almayı içerir. Yeri gelmişken, bu savın kimi kişilere aşırı geldiğini söylemeliyim. Onlara göre, sanatın etkinliği fazla büyümseniyor. Soruda da belirtildiği gibi, kimi sanatçılarda sürüm kaygısı vb. gibi ters sonuçlara bile yol açıyor.

Aslında etkinlik savını yanlış yorumlamamak gerekir. Sanat etkinliği başka etkinliklerin yerini tutmaz. Bu açıdan bir büyümseme söz konusu değil. Ama başka etkinlikler de sanat etkinliğini karşılamaz. Bu açıdan bir az görme, küçümseme de söz konusu olmamalı.

İşte böyle bir etkinlik anlayışı içinde, 12 Mart dönemi sanatıma yansımıştır. Daha doğrusu o dönemin içinde sanatımla yer almışımdır. Yansımak sözcüğünü yeterli saymıyorum. Çünkü, yansımak eninde sonunda bir yetinmeyi gösterir. Oysa doğrudan doğruya kavgaya girmek söz konusu.

Böyle bir anlayışın, her dönemde olduğu gibi 12 Mart döneminde de baş kaygısı, etkinliği dolaylı olmaktan çıkarıp doğrudan kılmaktı. Doğrudan etkin olmayı, sanatın güncelleşmesinde gördüğümü burada belirtmeliyim. Bu, bana göre, 12 Mart döneminde özellikle gerekli ve zorunlu bir yoldu. Genel olarak ele alırsak her dönemde geçerli. Ama sanatın etkinliği açısından tek yol değil. (Böyle bir açıklık getirmekte yarar var, çünkü

güncel bir sanat yapmayı önermek, kimilerine göre, sanatı buna indirgemek olarak anlaşılıyor ve yanlış sonuçlara varılıyor.)

Güncelleşmeyi istemek, nasıl bir sanat anlayışının doğal sonucuysa, yaygınlaşmayı istemek de aynı anlayışın bir başka sonucu olmaktadır. Burada, bir yazarın sürüm kollamasıyla bu doğal sonucu birbirine karıştırmamalı. Sürüm kollamak için yapılan sanatla güncelliğin sağlayacağı yaygınlığı birbirinden ayıracak köklü ölçütler var elimizde. Kötü niyetli ya da tembel değilsek, bu ölçütleri kullanmamız her vakit mümkün.

Yaşantının Romanı «Güneşin Katli»

•

Fakir BAYKURT

Elimde orta büyüklükte bir roman var. Cep kitapları boyunda basılmış, 296 sayfa. Harfleri irice. «Güneşin Katli» adını taşıyor. Üstünde belli bir yayınevinin damgası yok. Yazarı kendi çabasıyla bastırıp satışa çıkarmış. Edebiyatımız da, tıpkı sinemamız gibi, Amerikan özentisi «star sistemi»ne gireli, ünü yaygınlaşmamış yazarlar ekmek paralarından bölerek kitaplarını kendileri çıkarıyorlar. «Güneşin Katli»nin yazarı Memet Türkkan da böyle yapmış.

«Memet Türkkan» adını daha önceleri de duyduk. Biri, olaylar yaratan «Bu Oyun Oynanmamalı» adlı tiyatro yapıtıyla. Biri de 12. Antalya Festivali hikâye yarışmasında mansiyon alan «Bir Çocuk Oyunu» adlı hikâyesiyle... Kişisel olarak ben tanışıyorum da kendisiyle. Ankara'daki öğrencilik yıllarını, TÖS Dönemindeki Artvin Lisesi öğretmenliğini biliyorum. Yılmaz, devrimci öğretmenlerimizdendi. Son dönemde Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü'nün edebiyat öğretmeni iken, Ankara'nın pek tuttuğu komando öğrenciler kolayca diploma alabilsinler diye Memet Türkkan'ı da kıydılar. Bu yazıyı yazdığım sıralarda dâvası Danıştay'da, kendisi kürsüsünden uzakta, boştaydı. Bence bu haliyle tastamam «içimizden biri»dir Memet Türkkan.

Zaten «Güneşin Katli» romanı TÖS Döneminin (1965-1971) öğretmen kıyımını anlatıyor bir bakıma Görünüşte, resmî ve egemen çevrelerin deyimiyle, «zayıf not verdiği öğrencisi tarafından öldürülen bir öğretmen»in romanı. Görünüşle yetinmeyen yazarımız, olayın nedenlerini ince ince araştırıyor. Örtülü kalmış gerçekleri adım adım, adam adam dolaşarak deşiyor. O

zaman anlaşılıyor ki, Türkiye'de ve dünyada verilmekte olan siyasal savaşımın bir parçası olarak siyasal bir öldürüm, bir «kıya» vardır ortada. «Güneşin Katli» bu kıya'nın romanıdır.

Bu ortaya koyuşta olayın anlatımı, aşama aşama ilerliyor. Sayfalar çevrildikçe, ayrıntılar dalga dalga genişliyor. Böylece okurların, «öğretmen kıyımı» denilen güncel olay karşısında öfkesi, tepkisi uyandırılmış oluyor.

Gerçekte «öğretmen kıyımı» da boş görüntü. Arkada çıkarlar çatışması var, sınıf çatışması... Ülkenin ticaret, işletme, yönetim, politika, eğitim, sağlık vb. alanlarında, belli başlı köprübaşlarını elinde tutan sınıf, gün geçtikçe uyanan, uyanması öğretmenlerin de çabasıyla artan emekçi halk kitleleri karşısında «can havli»ne düşüyor, faşist önlemler düzenliyor, öldürümler plânlıyor, bunları uygulatıp etkin halk adamlarını ortadan kaldırtıyor. Yaptığı pisliği temizleyebilmek için de mesleksel direşkenliği zayıf doktorları, polisleri, yargıçları kullanıyor. Bunun yanı sıra kitleler üzerinde başka yıldırma yöntemleri uyguluyor.

Yoksul bir köylü ailesinin çocuğu olan Güneş, tıpkı romanın yazarı gibi, kapatılan köy enstitülerinin yerine sürdürülen ilköğretmen okullarından birinde yetişmiş. Eğitim enstitüsünü bitirmiş. Evli, iki çocuklu. Olayın geçtiği il merkezine lise edebiyat öğretmeni olarak geliyor. Gelir gelmez de il merkezinde sendika (TÖS) şubesi olup olmadığını soruyor. Yok. O güne kadar valinin çeşitli baskıları yüzünden açılamamış. Hemen girişime başlıyor. Gerekli belgeleri hazırlayıp postaya veriyor. Doğrudan valiye bağlı sivil polisler her girişimi rapor ediyorlar. Belgeler postadan alınıyor. Baskı yapılarak kurucu üyeler caydırılıyor. Her baskıya karşın bir «lokal» olsun açılabiliyor. Bu lokalde bir araya gelerek, il merkezinde, ilçelerde, köylerde olanı biteni izliyorlar, gerekenine el atıyorlar. Bacağı ezilen bir orman işçisinin sonradan mahkemelere konu olan tedavisinden yapı işçilerinin örgütlenmesine, kooperatif yoluyla bir yandan tüketicilerin, bir yandan üreticilerin durumlarının iyileştirilmesine kadar her olaya, her konuya... Ama bu girişimler Güneş'in öldürülmesine yol açan nedenleri de oluşturuyor aynı zamanda. Kurulan kooperatif, bir dereceye kadar, kurulu ticaret düzenini sarsıyor. Kazaya uğrayan orman işçisinin ameliyatını parayla yapan devlet hastanesi operatörüyle mahkemeleşmenin etkisiyle büyüyen düşmanlık ve egemen sınıf ideolojisi çevresinde yoğunlaşan örgütlenme de gelişiyor. Öldürümü düzenleyenler, öğretmenler içinde «yılanın başı» saydıkları Güneş'i ortadan kaldırmak için önce Yaşar adlı bir şoförü kullanmak istiyorlar. Fakat Güneş, Yaşar'ın yaşlı, yatalak anasıyla ilgilenmektedir. Bu yüz-

den Yaşar Güneş'le tanışman ve görüşme olanağı buluyor. Tasarlanan öldürümün aracı olmaktan hemen çıkıyor. Sonra, Güneş'ten zayıf not almış bir öğrenciye yaptırıyorlar bunu. Gerçi Güneş'in iyi öğrencileri de var, hem pek çok, onlar kötü havayı sezdikleri için öğretmenlerinin çevresinde gözetici halkalar kuruyorlar, ama öldürümün plânı tatil içinde uygulatılmıştır. Katil, karanlık sokakta, arkadan atılıp önden saplıyor bıçağını. Güneş ağır yaralı ve baygın düşüyor. Karaciğeri parçalanmıştır. Operatör bey pokerin başından kalkmıyor, vaktinde ilgilenilmediği için kan kaybından gidiyor yaralı öğretmen. Yargılanması sürüyor olayın. Az bir ceza alıyor katil öğrenci.

Roman yazıldığında Hikmet Demir, Battal Öz, Ali Genç, Hasan Şimşek, Hüseyin Eren, Murat Gökten adlı öğretmenler henüz öldürülmüş değillerdi. Ama Türkiye'de ölümün ucunda binlerce öğretmen vardı. Konya, Kayseri, Boğazlıyan, Adapazarı, Yozgat olayları anımsanacak olursa, hattâ toplu öldürümler bile düşünülmüş, üzerlerine benzin döküp yakma denemeleri yapılmıştır.

Göz açan, uyandıran öğretmenlerdir bunlar. Güneş'in kişiliğinde bu öğretmenin başlıca niteliklerini doğru olarak saptamayı başarmıştır yazar: Meslek yaşamlarında dış çevreye, halka açık olarak çalışan bu öğretmenler, mesleksel sorumluluklarını yerine getirme konusunda kusursuzdurlar. Özlük sorunlarını yurt sorunlarının önüne almazlar. Derslerinde verimlidirler. Görevi herkesten sıkı tutan, sürekli okuyan, öğrencileriyle sadece ders saati içinde değil, ders saati dışında da candan ilgilenen, elinden pratik iş gelen, bugün yapılması gerekeni yarına bırakmayan, güvenilir, inanılır öğretmenlerdir. Bir kitaplık uzmanının altı ayda düzenleyebileceğini söylediği lise kitaplığını Güneş, öğrencilerinin de yardımıyla ve «Dewey yöntemi»ne uygun olarak on günde işletmeye açar. Bir takdirname yazar lise müdürü, fakat adı komüniste çıktığı için, bunu resmî yazışma defterine yazıp üzerine tarih numara koyamaz.

Görüldüğü gibi yaşantıdan çıkmış bir romandır bu. Hattâ bol ölçüde özyaşam ögeleri içermektedir. Yaşantıdan gelmenin bütün canlılığını, inandırıcılığını, tazeliğini taşımaktadır. Yazar bu noktaya büyük önem vermiştir. Kendisi, öldürülen Güneş'in yerine atanan öğretmendir. Olayı aydınlatmak için pek çok kimseyle konuşur. Yirmi bölümlük romanın her bölümünü kişilerden biri anlatır. İlk bölümde yazarla tanışırız. Bize konusunu ve romanın yöntemini açıklar. Anlatılanlar, yazar tarafından sorulan soruların karşılıklarıdır. Ama sorular yer almaz romanda. Sadece karşılıklara yer verilmiştir. Değişik bir yazış yöntemi. Bu

yöntemin okurda olumlu etki bırakan yanları çoktur. Her kişi, kendi sınıf ve dünya görüşüne, kültür düzeyine, mesleğine uygun olarak Güneşin Öldürülmesi olayını anlatır, yorumlar. Şoför Yaşar, devlet hastanesini anlatırken, «Adı hastane mübareğin!» der. Konuşma dilinin kısa, vurucu anlatım gücünden bol bol yararlanılır. Hem de ustalıkla...

Yöntemin yetersiz kaldığı bir yan varsa o da, romanı sadece bir «anlatı» biçimine indirgemesidir. Çağdaş roman estetiğinde en zayıf seçimdir anlatı. Bugünkü okur sadece anlatılanı dinlemekle yetinmez. Olayı aynı zamanda kendi gözüyle adım adım izlemek, hattâ olaya katılmak ister. Bu noktanın ne kadar önemli olduğunu, okurda bıraktığı doyumsuzlukla bu roman bize gösteriyor.

Bir de gene bu yöntemin doğal sonucu olarak, yazarı, yazarın gücünü görmekte zorluk çekiyoruz. Atmosfer yeterince oluşmuyor. Böyle birinci tekil kişiler ağzından bir anlatım yolu seçildiğinde bile atmosfer yaratmak, olayları sadece anlatmakla yetinmeyip «göstermek», onun an an izlenmesine okurları da katma olanağı elbet vardır. Sanırım Memet Türkkan romanını bu bakımdan biraz ivediye getirmiştir.

Takıldığım başka bir nokta da bölüm başlıklarıdır. Bu başlıklarda «Falanın aynıyla», «Filânın aynıyla» diye bir sözcük yer alıyor. Ayn: Göz demekmiş. Niçin «göz» demez de «ayn» der? Türkçe olmayan, üstelik tatsız, halk arasında her bölge bakımından yeterince yaygın olmayan bir sözcüğü ille tutundurmak gereği mi güdülmüştür?

Kusurları sıralama yönüne daha fazla kaymanın yararı yoktur. Hangi iş, hangi yapıt bir ölçüde kusursuzdur? Kusurlarıyla birlikte Memet Türkkan'ın romanı, 1975'in romanları içinde beni sardı, etkiledi. Yer yer onun olayları açıklama, nedenlerini bulup gösterme, değişik meslek, kültür, sınıf ve katmandan kişileri konuşturmada gösterdiği başarıya hayranlık duydum. Bu yazıyı yazışımın nedeni, bu hayranlığı dile getirme isteğidir. Gönül bu kitabın iyi bir dağıtımla bütün meslekdaşlara ulaşmasını ne kadar isterdi!

Memet Türkkan'a yazarlık yaşamında engin başarılar dilerim, kendisini okurlar önünde içtenlikle, hayranlıkla selâmlarım.

Kireç Torbaları

•

Necati YILDIRIM

Kapı açıldı. Kocasının sertleşmiş kuru yüzü çarptı gözüne. Arkada birkaç insan daha gördü. Karanlıkta seçilmiyorlardı. Askerler de vardı. Ellerinde mavzerler ateşe hazırdı.

«Çık dışarıya avrat,» dedi kocası.

Kadın şaşırdı. Kocasına baktı. Gözleri kıvılcım kıvılcımdı. Anlayamadı.

«Ne var? Kim bunlar?»

«Evi aramaya geldik,» dedi adam, karısına dönerek. Kahveden çağırmıştı muhtar. Çay içiyordu.

Yatak odasına girdiler. Karşı duvarı boydan boya kaplayan raf ilişti gözlerine. Bir ışık, bir gülümseme oturdu yüzlerindeki soruların yerine. Rafın üstündekiler gökkuşağı gibi renkliydi. Titizlikle düzenlenmişti. Bayramlarda caddeleri dolduran çocuklar gibi sıralanmışlar, her biri ayrı bir güzellik veriyordu.

«İndirin şunu,» dedi görevli, eliyle kalınca birini göstererek.

Adam çıkarıp verdi. Tozlanmıştı üstü. Etinden, tırnağından, ciğerlerinden kopmuş gibi sızı duydu. Öfkeyle karışık bir sızı. Ağzındaki dişler, avurtlarını zorluyordu birşeyleri ezmek, çiğnemek, kırmak için.

«Ne bu?»

«Görmüyor musunuz?» dedi adam. Umursamadı. Öfkesini bastırmaya çalıştı.

Görevli ters ters baktı yüzüne. Böyle bir karşılık beklemiyordu.

«Kitap.. Biz de biliyoruz. Ne yapıyorsun? Sana neye yarar?»

«Okuyorum,» dedi adam. Kılı kıpırdamadı. Korku yoktu, sesi titremiyordu.

Çocuk uyuyordu. Konuşmalara, seslere uyandı. Başı yastıktan kaymıştı, ayakları yataktan dışarı çıkıyordu. Üstünden atmıştı yorganı.

«Kim bunlar baba?» diye sordu. Alışık olmadığı insanlara bakıyordu gözleri.

«Amcalar geldi oğlum,» dedi baba. «Sen, yat uyu...» Çocuğun başını yastığa koyarak yatırdı. Yüzünü okşadı. Yorganı örttü.

Çocuk doğruldu, yatağın üstüne oturdu.

«Amcalar neye geldi baba?»

«Kitaplarımıza gelmişler..»

«Neden?»

Adam sustu. Birşeyler düğümlendi boğazında. Konuşmaz istedi, söyleyemedi. Yutkundu.

«Kitaplarımızı götürecekler mi?» dedi bu kez. Babasının yüzüne baktı.

«Götürecekler,» dedi babası. Ezilir gibi oldu. Başından ılık su dökülmüş gibi bir sıcaklık duydu bedeninde.

«Ben vermem.. Benim kitabım o.. Masal kitabım.. Vermem işte!..»

Kitaplara baktı. Yan konmuş olarak eski yerinde duruyordu. Çocuk daha okumasını bilmiyordu. Sayfalarını karıştırıyordu kendi kendine.' Mavi ciltli, küçük boyutlu masal kitabının resimleri gönlünü eğliyordu. Her masalın girişinde, «Evvel zaman içinde» diye başlayan cümlenin, büyük be değişik biçimde yazılmış «E» harflerini seçebiliyordu. Yeni bir masal başlıyordu artık. O zaman, adını soruyor, öğrenmek istiyordu.

«Şunu indir!..»

Elinde karıştırdığını atıverdi. Umursamadı. Kapak kopmuştu yere düşer düşmez. Kapakla birlikte birkaç yaprak da koptu.

«Kapağı koptu baba,» dedi çocuk.

«Varsın kopsun.. Ne yapalım!»

Çocuk dayanamadı. Yerden alarak kapağını düzeltti. Odanın bir köşesine koydu. Yerde dağılanları toplamaya çalışıyordu.

Görevlinin istediği kitabı da çekip çıkardı adam. Yeri boşalmıştı. Ötekilerde bir kaynaşma oldu. Dayamaca döşeli kitaplar seyreliyordu. Yavaşça uzattı. Ellerine verirken gözü kaldı. En son okuduğu bir kitaptı. Kimi cümlelerin altlarını kırmızı kalemle çizmişti. Bilmediği sözcükleri, bilimsel terimleri de bir

arkadaşına soruyordu. Her okuduğu kitaptan kendini sınava çekiyordu. Anlamadığı yerleri yeniden okuyordu. Düşüncesine, konuşmasına, yürümesine, oturmasına, eylemine yön verecek yeni bilgileri öğrendikçe yerinde duramıyordu. Nasıl yaşamak gerektiğini öğreniyordu. Ona ulaşmak için neler yapılacaktı? Nerelerden, nasıl geçilecekti? Sorular kafasını kurcalıyordu durmadan. Sıkıntıların, acıların altında tükendiği, ezildiği için öfke duyuyordu kendisine.

«Bu cümlenin altını neden çizdin?»

Eline aldığı kitabın sayfalarını birer birer çeviriyordu. Kimi yerleri okuyordu. Altı kırmızı kalemle çizilmiş yerlerde duruyor, birşeyler soruyordu. Aradığını bulmanın sevinciyle umutlanıyordu.

«Beğenmişim.. Hoşuma gitmiş» dedi adam.

«Ne var burada?» diye sordu görevli. İkinci kez okudu cümleyi.

«Neresini beğendin? Ne var beğenilecek?»

«Beğendim,» dedi adam yine. Düşüncelerini olduğu gibi söylemesinin gereği var mıydı? «Bir sürü gibi güdülecek miyim boyna?. Neden olsun? Koyun değilim.. Keçi değilim.. Sığır değilim.. İnsanım ben.. Ustayım.. Herşeyi yapıp yaratan, çekip çeviren bir ustayım, bir yapıcıyım.. Temel kazarak, harç taşıyarak, sıva yaparak öğrendim ustalığımı.. Aç kalarak, yorgun düşerek, dayak yiyerek.. Çileli, yorucu yoldan benim gibi adları bilinmedik, adları unutulmuş sayısız insanlar gelip geçti..» Acının, kahrın ve okumanın yarattığı düşünceler arı gibi uğulduyordu beyninde. Konuşmak, tartışmak, haykırmak geliyordu içinden. Birşeyler sormak istedi. Düşündü.. Ne soracaktı? Kime soracaktı? Tartışmayı gereksiz gördü. Omuz silkti.

«Yazık oluyor parana,» dedi görevli, elindeki kitabı karıştırırken. «Bunları okuyup da ne yapacaksın? Sen bir işçisin. Üç gün iş bulsan, iki gün boş gezersin. Kazandığın para ne? Aldığın üç beş kuruşu da bunlara verme...»

Kitabın arkasını çevirdi. Fiyatına baktı.

«Yazık verdiğin paraya. Okudun diyelim. Neye yarar? Avukat mı olacaksın? Doktor, mühendis, kaymakam mı? Aklını başına topla. Paranı boş yere harcama. Çok çalış, çok kazan...»

Gülmek geçti adamın içinden. Toparlandı.

«Çalışıyorum.. Ak toprak gibi oluyor elimiz, yüzümüz.. Üstümüzün her yanı kireç lekesi. Evlerin sıvasını, badanasını yapıyoruz. Derilerimiz yanıyor, parçalanıyor. İnsan olduğumuz bilin-

meyecek nerdeyse. Ama sonu ne? Ne geçiyor elimize? İnsan gibi yaşamıyoruz..»

«Öfkelenme öyle,» dedi görevli. «Bu durumuna şükret.. Açından mı ölüyorsun? Bak bu parmaklara! Hepsi de bir mi? Kimi uzun, kimi kısa.. Tanrı öyle yaratmış.. Sen işçi olacaksın, o şoför, öteki marangoz.. Kimi yapıcı olacak, kimi tamirci.. Kimi doktor, mühendis, avukat olacak, kimi öğretmen, subay.. Çalışana veririm demiş.. Çalışacaksın..»

Kitaplar altüst olmuştu. Kimileri yere düşmüş çiğneniyor, kimileri elden ele geçerken hırpalanmış, yaprakları, kapakları koymuştu. Adam acıdı, üzüldü, öfkelendi. Her birini karısı, çocuğu gibi sevdiğini düşündü. «Yazık değil mi?» dedi kendi kendine. «Ne istiyor sunuz? Bunların suçu ne? Eli kolu bağlı insan gibi her biri. Neden korkuyorsunuz? Topladınız, yasakladınız, yaktınız.. Ne geçecek elinize?»

«Bir yere sakladın mı?» diye sordu görevli. «Bizi uğraştırma. Sakladığın yeri söyle..»

Adam umursamadı. Ayrı bir dünyaya dalmış gitmişti. Bir servet yitirmiş gibi kitaplarına bakarak hüzünleniyordu.

«Nereye sakladın?»

Karısının gözlerine baktı adam. Bir yabancı gibi sormuştu.

«Sandığı getir.. Belki içinde vardır!»

Kadın sandığı açtı. Gözler yeniden açıldı, bakışlarda yeni kıpırtılar oldu. Sandık yeni bir umuttu. Mavzerler elde duruyordu. Gömlekler, pijamalar, pantolonlar, etekler, örtüler, bezler çıktı. Birden boşalmıştı sandık.

«Tamam.. Kaldırın,» dedi görevli. «Yataklara bakalım bir de..»

Yüklükten bir yatağı kucakladı kadın. Yere koydu.. Açıldı.. Dikişini söktüler. Pamuklar çıktı.. Yapışmıştı, keçeleşmişti iyice. Elleriyle dağıttılar, baktılar.. Aranılan yoktu. Bir yatak daha indi. Açtılar, söktüler, dağıttılar, baktılar.. Aranılan yoktu. Bir yatak daha indi. Açtılar, söktüler, dağıttılar, baktılar. Elden geçit yataklar, yorganlar, yastıklar.. Aradıkları çıkmamıştı.

«Tavana çıkalım,» dedi görevli.

Merdiven kuruldu. Tavan karanlıktı. Elindeki cep fenerini yaktı. Yürümeye çalıştı. İki yanına aranıyordu.

«Bunlar ne?»

«Kireç torbaları,» dedi adam.

«Yalan söyleme..»

«Yalan değil.»

«Dök öyleyse yere..»

Bir kireç torbasının ağzını yırttı adam. Boşalttı. Eli zor varmıştı. İstemeyerek boşalttı. Yere dökülmüş kireçler karanlığın içinde ağarıyordu. Gözleri daldı gitti. Yüreği sızladı. Bir öfke geldi oturdu. «Arasınlar» dedi.. «Ne bulacaklar? Gömdüm onları.. Sakladım,» dedi. «Beynimin içine yerleştirdim.. Etime, kemiğime.. Nasıl bulacaklar? Toprağa gömdüm,» dedi. «Kâğıda sardım, iple bağladım, naylona koydum.. Toprakta kaç gün gömülü kalacak, kaç ay, kaç yıl? Yasaklanmış bir kitap da yok aralarında.. Ama götürüyorlar,» dedi. «Ellerine ne geçerse topluyorlar.. Saklarım elbet,» dedi. «Elimden mi aldırayım? Karım gibi, çocuğum gibi severim,» dedi. «Bir daha yayınlanacak mı bakalım? Yakmaya kıyamadım,» dedi. «Yırtmaya kıyamadım.. Elim varmadı.. Gönlüm olmadı,» dedi. «Yüreğim sızladı.. Çürürse toprakta çürüsün,» dedi. «Yokolursa toprakta yokolsun.. Elim varmadı,» dedi. «Gönlüm olmadı.. Kıyamadım,» dedi.

Yeni bir torbaya uzandı eli. Bir kitap kapağı dokundu. Kopuktu.. Yere düşmüş kalmıştı. Görmemiş.. Karanlığa aldı, yanına geçerek.

«Al bak!. Kireç işte..»

Torbanın ağzını açarak aşağıya çevirdi. Kopuk kitap kapağı örtülmüştü. Adam konuşmuyordu. Kireç torbalarını döktü birer birer. Acımadı dökerken, bir öfke duydu. «Toplamak, yakmak kolay değil mi? Ama yazabiliyor musunuz bir cümlesini? Hadi söyleyin? Yazabiliyor musunuz? Bir cümlesini, bir sayfasını?..» öfke yatışmak bilmiyordu.

«Tamam.. İnelim.. Birşey yok!» dedi görevli

Toza boğulmuştu. Dayanamadı. Öksürmeye başladı.

Dante'nin Cehenneminde

•

Fehmi HELİMOĞLU

Biraz önce bir arkadaşımla şakalaştım. İçimde bir sevinç var. Adımlarım tempolu, bir şarkı dökülüyor dudaklarımdan. Didişen, kaynaşan, konuşan kalabalığın içinden eve doğru gidiyorum. Bir ağrım sızım da yok. Kısaca mutlu anlarımdan birini yaşıyorum. Eczanenin yanındaki köşeyi dönerken, yakın köylerde görevli bir arkadaşla karşılaşıyorum. Araştırıcı gözlerle elimi sıkarken,

— Geçmiş olsun hocam. Çok üzüldük dedi.

— Hayrola, birşey mi var?

— Haberiniz yok mu, duymadınız mı?

— Yahu sen ne diyorsun, birşey mi var? diyorum.

— Hocam .... iline nakledilmişsiniz.

Umursamaz, aldırmaz bir tavırla,

— Sağlık olsun, devlet nereye isterse oraya gönderir. Bunca yıl emeğimiz var dedim. İçime de bir kuşku düştü. Doğru olabilirdi. Hiçbirimiz iyi şeyler beklemiyorduk. Arkadaşta boşalma isteği vardı. Haksızlıklardan, kayırmalardan söz etti. Her zaman olduğu gibi önlemeğe çalıştım. Yasal zorluklardan, çevresel gereklerden, zamanın itişinden sözettim. Arkadaş diretti;

— Bazı meselelerde ülke çapındaki değişmeleri, içinde bulunduğumuz durumu hangi yasal zorunlulukla, hangi çevresel gerekle açıklayabilirsin, dedi. Daha çok inandırıcı şeyler söyleyecek gücü göremedim kendimde. İyi günler dileyerek ayrıldım.

O gün, telefonla durumu soran, sormaya çekinen, gözleriyle birşeyler keşfetmeye çalışan bir sürü ahbapla karşılaştım. En kötüsü müdürle karşılaştım. Her zaman yolumu keserek bana takılmadan edemeyen müdür, görmezlikten gelmiş, selamlaşmakta isteksizlik göstermiştir. Büroya geçtiğimde, arkadaşlar duru-

mumu tartışıyorlardı. Kapıyı açınca herkes bana döndü, «işte kendisi de geldi» dediler. Sonra zaman zaman koro, zaman zaman ayrı ayrı sorular sormaya başladılar.

— Duyduğumuz doğru mu?

— Ben de şimdi öğrendim.

— Bir itle köpekle dalaşman oldu mu?

— Görev gereği herkesle karşılaşıyorum.

— Peki bu ne demek ya?

— Sizden fazla bir şey bilmiyorum. Dedim.

Arkadaşlardan birisi çokbilmiş bir tavırla,

— Teker teker hepimizi kıyacaklar, hangimizin diğerinden aşırı bir durumu var. Bunlar partici olduğumuz için değil, partili olmadığımız için kızıyorlar. Hakkımdaki tartışmayı sonuçlandırmak istiyordum, arkadaşımın sözünü tamamlamasını beklemeden

— Arkadaşlar dedim. Hiçkimse çağdışı yöntemlerle yönetimini sürdüremez. Hukuk kuralları insanlara vahyedilmemiştir. İnsanlık uzun yaşam deneylerinden bu sonuçlara varmıştır. Bazı kavramlar üzerinde, toplum duyarlık kazanmıştır. Topluma ters yaşanamaz. Bunlar kasıtlı çıkarılmış, yönetimi küçültmek, alçaltmak için uydurulmuş söylentiler dedim. Hiçkimse inanmak istemedi. Sesimde çatallaşmalar, sözlerimde titremeler vardı. Doğru vurgulayamıyordum. Kızımın okulunda koruma derneği toplantısı vardı. Arkadaşlardan izin istedim. Oraya koştum.

Bir ara kongre başkanından söz istedim. Bütçe taslağını tartışıyorlardı. Ağırlama, döşeme, onarım bölümlerine bol bol ödenek öneriliyordu.

— Arkadaşlar dedim. Çocuklarımız doğadan soyut yetişiyorlar, doğal tasarımlar edinemiyorlar. Bu eksiklerini gidermek için çocukların bir kardeş okulu seçmeleri, bu okula sık sık gezi yapmaları için ödenek konmasını öneriyorum.

Kalabalık bana baktı, öneriyi tartışmaya başladı. Neler denmedi. Sözler hep bana yönelikti. Ençok bir avukatla, tıp ticareti yapan bir doktor karşı çıkıyordu. Bütün söylenenleri okul müdürü topladı,

— Sayın arkadaşımız hiç merak etmesinler, kardeş okulumuz var. Biz onlara her yıl kullandığımız kitapları, demirbaştan düştüğümüz araçları topluyor, güzelce paket yapıp içine sevgi ve selâmlarımızı da koyarak yolluyoruz dedi. Tasada, kıvançta ortak bir kitleyiz bunu biliriz diyerek sözüne üstünlük kazandır-

mak istedi. Kongreyi dinlemez duruma gelmiştim. Avukatla, doktor müdürü patlayasıya alkışlıyorlardı. Bu saraylı kafasına karşı çıkmam gerekiyordu. İçimden tepinmek fırlamak, kurtulmak isteyen biri vardı. Efendiler, ben bir köye yardım edelim demiyorum. Buna bizim hakkımız yok. Köylü bizden daha güçlü, bedeni sağlam, düşünceleri kararlı, uyumu erişilmez durumdadır. Ben çocuklarımızdan doğal tasarımlar kazanmaları için köylüden yararlanalım dedim, demek istiyordum. Kendimde cesaret göremedim. Dudamlarım kurumuş, şakaklarımda bir uğuldama başlamıştı. Yavaş yavaş suyu çekilen bir ağaç gibi güçsüz ve tepkisizdim.

İki gün içinde, şehirde yolda sokakta eliyle beni gösterenler, dükkânından çıkarak arkamdan bakanlar çoğaldı. Yapılan genel açıklamada «komünist, anarşist, yıkıcı» unsurların temizlendiği söylenmişti. Herhalde halk bu imajları somutlaştırmak istiyordu. Kimbilir bu anarşist, komünist nasıl bir şeydi. Üstü başı patlayıcı maddeler dolu, her parmağında bir hançer, kudurtan bir kinle dolu başı bir mayın gibi paltosunun yakalarına gizlenmiş, gereğinde kimbilir nasıl bir silâh haline dönüşecek bıyıklarıyla, molotof kokteylleri asılı kolları arasındaki kızla dağlara doğru yürüyen birini göreceklerdi. Beni görünce çoğu beğenmediğinden içeriye hemen giriyordu.

Artık günlerimiz her gün tekrarlanan bıktırıcı bir tören havasına girmişti. Kararnameyi beklemek, planlar kurmak. Çoluk çocuk şimdilik kalacaklardı. Amma nasıl olur, ben rahatsızım, oğlum, kızım sürekli yardımıma gerek duyarlar, hastalık, sağlık hallerinde kimden yardım göreceklerdi. Yenibaştan düşünmeye yeni durumlar yaratmaya başlıyordum. 24 yıllık hizmetimi bir eski kitap gibi karıştırıyorum. İhmalim yok, irtikâbım yok, kayırmam yok, ayırmam yok. Üstelik kayıranım da yok. Neden parasızım, arkasızım, güvencesizim. E peki diyorum ben hukuk üstünlüğü ilkesine dayanan bir devletin yurttaşıyım, bu güvence yeterli değil mi? Kendimi bir süre güçlü buluyorum. Sonra içimdeki umutlar eriyor, kayboluyor, karamsarlık bulutları kaplıyor.

Göreve gidiyorum, düzensizliğin giderilmesini, verimin artırılmasını istiyorum. Görevli karşı çıkıyor, benden bu kadar diyor. Birşey yapacak yetki ve yeteneği göremiyorum kendimde. Peki bu genelleşirse ne olur diyorum. Düşüncek istemiyorum. Dairenin bir teklifimi geri çevirişini, gerekçesini ansıyorum.

Eşim daha titiz davranıyor. Kızıp, öfkelenmemem için çaba harcıyor. Hiçbir zaman olmazlanmıyor. Çocuklarda yaramazlık, şımarıklık kalmıyor. Herkesin gözü bana çevrilmiş durumda. Acıma, endişe, korku lifleri var bana yöneltilen her şeyde. Sıkılmaya,

iğrenmeye başladım, herşeyden. Biran önce olsa, ne olacaksa diyorum. Binlerce göz gizlendikleri yerlerden bana çevirmiş ışınlarını acımalı, ah dolu bir atmosfer soluğumu güçleştiriyor. Yürümeye çabalayan çocuk gibi, çevremdekiler olmasa düşüvereceğim gibime geliyor.

Kimi zaman babamı görüyorum rüyamda, meşrutiyet kafası diyordu. Cumhuriyetin kendine özgü düşüncesi vardır diyordu. Oysa adı cumhuriyet olsa da meşrutiyet düşüncesi egemen toplumumuzda, bu bir süre de böyle gider» diyordu. Tekrar düşünüyor, dönüyor uyuyorum. Karanlık labirentlerden, sarp uçurumlardan geçiyorum. Binlerce yarasamsı, kurbağamsı varlıklar çığlık atıyor. Binlerce vantuzlu bir fahişe yaklaşıyor, ahtapot gibi sarmak kanımı emmek istiyor. Kafalarından irin ve salya akan binlerce insanımsı yaratık gülüyor, etrafıma toplanıyor. Gittikçe halka daralıyor. Siniyorum geliyor, kaçıyorum geliyor, karışmıyorum geliyor. Bir çıkış arıyorum, üstlerine yürüyorum. Bu defa geriliyorlar. Daha cesaretle yürüyorum, kaçıyorlar. Aydınlığa çıkıyorum, Bir hayli üşümüşüm. Eşim yorganı sarınmış, ben açıkta kalmışım. Diğer odaya gidiyorum. Çocuklarda iyice sarınmışlar, yanakları üşümüş. Sonucu bilmediğimiz için odun almadık. Doğruca giyinip odun almaya gidiyorum.

GEBE

Adım dudu
Kör Şerif'in kızı
Köse Bekir'in geliniyim
Hem dulum hem evliyim
Hem nenemle yaşıtım
Hem çiçeğim burnumda
Kocam Kara Osman
Hem Türk'tür hem Alaman

Çukurova'da pamuk toplarım
Gebeyim karnım burnumda
Günler uzun uzun uzun
Günler yüz yıl bin yıl
Sıcaklık 44 derece
Aşyeriyorum anacığım
Bir çınar gölgesine
Bir avuç soğuk suya

Asılı kalmış havada
Kurumuş rüzgâr parçaları
Günler uzun uzun uzun
Sıcaklık 88 derece
Siliyorum alnımın terini
Mendilimi yakıyor öfkem
Tükürüyorum güneşe

Taşıyor pamuk okyanusu
Bereket yağıyor gökten
Bir cığara yakıyor elci Şakir
Üflüyor göklerin tepesine
Sen ağaya ver ki Tanrım
Ağa da bize versin
Yüzüne sığmıyor gülmesi
Komut veriyor ırgata
Varil gibi yuvarlanıyor sesi

Ağardıkça pamuk okyanusu
Kararıyor Dudu gelin
Siliyor alnının terini
Mendilini yakıyor öfkesi
Göğsü görünüyor eğildikçe
Açılmış iki düğmesi
Bıyığını buruyor elci Şakir
Aşyeriyor Dudu gelin
Derin bir uykuyu
Uzun bir düşe

Büyüdükçe pamuk balyaları
Küçülüyor Dudu gelin
Yığılıyor tonlarca sarı sıcak
Aşyeriyor soğuk bir karpuza
Yayladağlı bir bıçak
Ayakta uyuyor Dudu gelin
Su kaçıyor ateş kovalıyor
Büyüyor karnındaki bebe
Elleri yumruk gözleri menekşe

Ali YÜCE

tevfik fikret yüreği

Nerede dinlesek şarkısını özgürlüğün
dalların en yeşiline dokunsak
nerede uçuşuyorsa bulut
toprak kabarmışsa
Fikret'in yüreği atıyordur

kanıyorsa avucumuzda gelincikler
su bayırdaysa ve güneş
sabırsızlanıyorsa şafağa
nerede çoksa yıldızlar
Fikret'in yüreği atıyordur

makinalardan akşamları
çocuklar elleri kapkara çıkıyorsa
yakmışsa balıkçıların yüzünü rüzgâr
nerede terliyorsa köylümüz sevinçli
Fıkret'in yüreği atıyordur

öğrenciler küçük okul defterlerinden
bir şiir okuyorlarsa mavilik
ve yüreklilik üstüne durmadan
sarsılıyorsa camları sınıfların
Fikret'in yüreği atıyordur

Kenan ERCAN

AĞAÇ

Daha bir çoğalır susuzluğum
gün ışığına. Karanlıklar bürüdükçe.
Ki aydınlığadır benim yolculuğum.

Bitecek bir gün bitecek, ben büyüdükçe
meyvelerden yana yoksulluğum.
Işık, su dalıma dalıma yürüdükçe...

Dönüş Yörük BABACAN

DENİZDE VURGUN

Ha gayret, ha
Dönemeçteyiz
Bir döndük mü köşeyi
Tam yol ileri!
Tutsun tutabilirse deniz artık
Köpüklü sularda gezinsin canavar balıkları
Hep birlik atalım-özsem- kulaçları
Seyreylesin gümbürtüyü sahil bekçisi
İşletmeye duyursun haberi:
DENİZDE VURGUN VAR...

İlyas BALTACIOĞLU

ÖLENLER

Pusular kuruldu
Delindi bağrımız
Bıçaklar indi kasığımıza
Sol yanımız
Sancılıyken vurdular
Meyvamız ballanırken.

Bir deli patlama
Bir hain parıltıyla
Yarıldı toprak
Yarıldı gök
Omuzumuz daralmışken vurulduk.

Dimdik
Ve sakin yatıyoruz
Yiğit gözlerimizde
Bir gülümlük parıltı
Dağlar gibi kocaman

Öner YAĞCI

KARINCANIN ÇOCUĞA SÖYLEDİĞİ

İnsan kardeş
Ülkemizde bizim
Herkes birbirine eşittir
Sizde de öyle mi?
Kimse çalıştırıp sömüremez kimseyi
Sizde de öyle mi?
Ve ortaklaşa taşınır her şey
Ortaklaşa yenir

Sizde de öyle mi?

İsmail UYAROĞLU

DÜZELTME :

Bu şiir YENİ TOPLUM'un birinci sayısında yayınlanmıştı. Baskı sırasında sondan beş dize düştüğünden şiirin aslını yeniden yayınlıyoruz.

Uyaroğlu'ndan ve okurlardan özür dileriz.

YENİ TOPLUM

Örgüt Haberleri:

● EYLEMLERİ İPTAL ETTİK

6 Aralık'ı geride bıraktık. TÖB-DER'in bu tarihte yapmayı tasarladığı yürüyüş ve mitingler, bunlar üzerinde oynanan oyunlar, tezgâhlamalar ve gene TÖB-DER'in aldığı eylemleri iptal kararı, Türkiye demokrasi mücadelesi tarihinde özel bir önem taşıyor. Bu olgu kuşkusuz enine boyuna tartışılacak. 6 Aralık üzerine sıcağı sıcağına bu günden sağlıklı bir değerlendirme yapmak olanaksız. Bu olanaksızlığın çeşitli nedenleri arasında herşeyin açık açık tartışılamayacağı bir ortamda yaşamamızın etkisi önemli. Ne ki, gene de bazı şeyler söylenebilir, söylenmelidir.

● KARAR NASIL BİR ORTAMDA NİÇİN ALINDI?

Genel Yönetim Kurulu ve Merkez Yürütme Kurulu, iki gün süren ortak toplantıdan sonra 2 Kasım 1975 günü 15 ilde «Hayat Pahalılığını, Kıyımları ve Faşist Baskıları Protesto» yürüyüş ve mitingleri yapılmasını kararlaştırdı. Eylem tarihi 6 Aralık 1975 olacaktı.

1975'in Kasımı Türkiye'de Cumhuriyet döneminin en geniş memur kıyımının yapıldığı, bürokrasinin faşist kadrolarla doldurulduğu, her gün siyasal sokak cinayetlerinin işlendiği, saldırıların düzenlendiği başta işçi sınıfı olmak üzere bütün emekçiler üzerinde, bütün yurtseverler, ilericiler, demokratlar ve devrimciler üzerinde ağır baskıların büyüyerek sürdüğü, kısaca faşizmin taban arayarak tırmanmakta olduğu bir ortamdı. Sınıf mücadelesi, sosyal hayata demokrasiden yana olanlar ile demokrasi düşmanları arasındaki mücadele olarak yansıyordu. Sermayenin kutsal ittifakı karşısında kitlelerin en geniş anti-faşist mücadelesi gündemdeydi. İşçi sınıfının kitleleri kucaklayan politik örgütünün yönlendirici-öncü gücünün yaratılamamış olduğu bu ortamın bir başka önemli özelliği sosyal demokrasinin halk kitleleri için bir «umut» ve siyasal iktidar için «alternatif» oluşuydu.

6 Aralık kararı, genel baskının öğretmenler üzerindeki uzantısı olan hayat pahalılığına, kıyımlara ve faşist baskılara öğretmen dışındaki demokratik güçlerin de desteğini alarak kitlelerle karşı çıkmak amacını taşıyordu. Bizce faşist tırmanışa karşı koymanın, demokratik mevzileri savunmanın ve yeni mevziler kazanmanın tek yolu, halk kitlelerinin aktif demokrasi mücadelesidir. 6 Aralık kararı ana çizgileriyle anlatmaya çalıştığımız böyle bir ortamda ve bu amaçla alındı.

● KARARDAN SONRAKİ GELİŞMELER

Karardan sonraki bir aylık sürede Türkiye ortamının temel karakteristiğinde önemli bir değişiklik olmadı. Bu karakteristiğin göstergeleri daha bir belirginleşti. Cinayetler, saldırılar, çatışmalar yoğunluk kazandı. Meclisler için başkanlık seçimi bunalımı başgösterdi. Sıkıyönetim ilanı ya da askerî dikta söylentileri, tartışmaları yoğunluk kazandı.

Bu arada 6 Aralık kararı faşizme karşı demokrat çevrelerde geniş ilgi ve destek gördü. Başta DİSK olmak üzere bütün demokrat kuruluşlar (ATO-TİB, TMMOB, TÜM-DER, TÜS-DER, TÜMAS, TÖD, TÜTED, AYÖD vb...) eylemimizi destekleme kararı aldılar. Bu kararlarını bize ve kamuoyuna duyurdular. Yurdun her yanında hemen her gün gelen haberler eylemimizin sayıları yüzbinleri bulan bir kitle tabanına dayanacağını açıkça gösteriyordu.

● KİTLELERİN DESTEĞİ DEMOKRASİ DÜŞMANLARINI ÜRKÜTTÜ, TELAŞLANDIRDI

Sorun dışarıdan bakıldığında basitti. Demokratik bir meslek örgütü olan TÖB-DER, Anayasal hakkını kullanarak yürüyüş ve miting yapacaktı. Bu eylem burjuva demokrasisinin kurumlaştığı «gelişmiş» bir ülkede yapılacak olsaydı; mesele yoktu. Ne var ki, 6 Aralık 1975 günlü eylemi demokratik hak ve özgürlüklerin boğulmak istendiği, sermayenin faşizme oynadığı bir ülkede yüzbinlerin desteğiyle yapılacaktı. Kitlelerin bu aktif desteği egemen sınıfları ürküttü. Telaşla 6 Aralığı engelleme çabalarına giriştiler. Valiler, Millî Eğitim Müdürleri 6 aralık için öğretmenlerin katılması zorunluluğuyla meslekî toplantılar, veli toplantıları düzenlediler. Katılmayanlara ceza verileceği tehditleri savruldu. Sıkıyönetim söylentileri artırıldı. Engelleme çabaları sonuç vermeyince mizansen değiştirildi. İçişleri bakanı bir demeç vererek yasal her türlü gerekleri eksiksiz yerine getirilmiş toplantıları «kanunsuz» ilân etti. Bu yolda valiliklere genelge yayınlandı. TÖB-DER'in kapatılabileceğini «ihsas» ettirdi.

● DEMOKRASİ HAVARİLERİ DEMOKRASİ MÜCADELESİNE YAN ÇİZİYOR

Bu arada meselenin bir yanı üzerinde önemle durmak gerekir. Bazı çevrelerin sınıfsal tavrının somut bir örneği olması yönünden önemli bu. Kitlelerin 6 Aralık desteklemesi yalnız egemen sınıfları ürkütmedi. Demokrasi mücadelesini kendi dar anlayışları ile sınırlayan, anti-faşist mücadeleye halkın sahip çıkmasıyla ayaklarının altındaki tabanın hızla kayacağından kor-

kanlar hızla tavır değiştirdiler. Daha önce (pek uzun değil onbeş gün önce) halkın öğretmenlere sahip çıkması gereğini kamuoyuna açıklamışlardı. 6 Aralığı yerinde ve zorunlu buluyorlardı. Sonra düşüncelerinden vazgeçerek anayasal hakların kullanılmaması gerektiği yolunda «talimatlar» verdiler. Etkilerindeki demokratik kuruluşların 6 Aralığı yalnız bırakması için baskılar yaptılar. Bu açıkça halkın demokratik mevzilerden geri çekilmesini istemekti. Mücadeleye yan çizmekti. Demokrasi düşmanlarına saldırıları için yeşil ışık yakmaktı. Nitekim ikili tavır ürününü vermekte gecikmedi. Yeni tertipler bundan sonra sahnelendi.

● İKİ YOLDAN BİRİSİ

Oyunu görmek için kehanetin gerekmediği bir yere gelinmişti. Eylem günü valiler, daha önce İçişleri Bakanının genelgesine dayanılarak hazırlanmış, yürüyüş ve mitingi iptal kararlarını alanlarda ilgililere tebliğ edeceklerdi. Burada provakatörler kullanılarak gergin kitleler ile güvenlikk uvvetleri çatıştırılacak kırımlara yol açılacaktı. Hemen sonra, gene daha önceden hazırlanmış, valilik yetkisine dayanan kararlarla TÖB-DER kapatılacaktı.

TÖB-DER için iki yol söz konusuydu: Birincisi, yukarıdaki oyunun getirileceklerini göze almak. İkincisi, toplumsal koşulların getirdiği zorlamayı kabullenmek. Sorumluluğu çok ağır olan birinci yolu seçmedik.. Ve 6 Aralık eylemlerini iptal ettik. Eğer, ülkemizde sosyal mücadelenin motoru - öncü durumunda olan, işçi sınıfını ve emekçi kitleleri doğru çizgide kucaklamış bir politik örgütlenmenin ağırlığı sözkonusu olsaydı, TÖB-DER'in seçmek zorunda kaldığı iki yoldan birincisi kuşkusuz daha değişik değerlendirilirdi. Bu çok önemli subjektif koşulun olmayışı, bizim önümüze tek yol olarak ikincisini getirdi.

● DEMOKRASİ MÜCADELESİNİN GERÇEK SAHİBİ

Demokrasi mücadelesinin gerçek sahibi ve teminatı örgütlü emekçi kitleleridir. TÖB-DER'in yürüyüş ve mitinglerinin kazandığı geniş kitle desteği üzerine, 6 Aralık eylemimiz üzerine oynanan oyunlar bir yanıyla bugün bir ölçüde, başarılı olmuş gibi görünmektedir. Bu oyunların doğru çizgide örgütlenmiş emekçi halk kitlelerinin gücüyle bozulacağına ve bağımsızlık, demokrasi mücadelesinin mutlaka başarıya ulaşacağına inanıyoruz.

TÖB-DER GENEL MERKEZİ